

26
Jaunā Gaita

269
VASARA 2012

*STEINS

VOL. LVIII, No 2, ISSUE 269
SUMMER 2012

Jaunā Gaita is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:

Rolfs Ekmanis
Phone/Fax: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Associate Editor:

Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Contributing Editors:

Voldemārs Avens, Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne, Juris Silenieks, Juris Šlesers, Linda Treija, Lilita Zaļkalne

Business Manager:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG home page:

<http://zagarins.net/JG>

Subscription rates (USD=CAD)

1 year   \$39.-
2 years   \$76.-

Single issues   \$10.-

JG is indexed in MLA (*Modern Language Association*) *International Bibliography* and *Latvijas Preses Hronika* (*Chronicle of Latvian Publications*).

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Printed by TigerPress
East Longmeadow, MA, USA

ISSN 0448-9179

58. GADAGĀJUMS, VASARA 2012
2. (269) NUMURS

SATURS

- 1 Bronislava Martuževa (1924-2012)
- 2 DZEJA – Indra Gubiņa, Juris Zommers
- 7 Gundars Ignats – Lapsas un dzinējsuņi
- 9 Helēna Hofmane – Ausma Jaunzeme
- 12 Māris Salējs, Ingmāra Balode par Česlavu Milošu, Uldi Bērziņu
- 16 Jānis Liepiņš – Par Bronu Martuževu
- 17 Ināra Matīsa – Etiķkoks
- 18 Laimas Līvenas vēstule Martuževai
- 19 Ingmāra Balode – Wisława Szymborska
- 20 Ināra Matīsa – Meža burvība
- 21 Vīslava Šimborska – Naidis
- 22 Jānis Liepiņš – Šķiršanās spēle
- 24 Helēna Hofmane – Didi
- 25 Skujenieks atbild Latkovskim
- 27 ATMIŅAS – Juris Šlesers – Andris Kadeģis
- 30 Maija Meirāne – Pētot trimdas literatūru
- 32 Helēnas Hofmanes fotoizlase
- 36 Maija Meirāne – Par Helēnu Hofmani
- 39 Laimonis Purs – Uzdrīkstēšanās
- 41 MĀKSLA – Māris Brancis – Joh. Valters
- 42 Māris Brancis – Laimonis Mieriņš
- 44 Linda Treija – Ilgvars Šteins 1925-2011
- 45 Jānis Šteins – Mana tēva fotoportrets
- 46 Linda Treija – Ināra Matīsa
- 47 KIBERKAMBARIS – Tautas vēsture (jž)
- 48 NOTA BENE – Pārmaiņas JG saimniecībā
- 49 VĒSTURE – Ivars Aļķis – Likteņgriežos
- 52 Ilgvars Šteins – Cieņa Magritam
- 53 Rolfs Ekmanis – Radio Brīvā Eiropa
- 57 DAŽOS VĀRDOS (vg) (mb) (re)
- 66 NO LASĪTĀJU VĒSTULĒM
- 66 ERRATA
- 67 GRĀMATAS – Ināra Klekere – Rakstu krājums Ernsta Glīka piemiņai
- 67 Sandra Milevska – Modris Mednis
- 69 Aleksandrs Kiršteins – Pretestības karš
- 70 Aina Sikсна – Nikolo Makjavelli
- 71 Lāsma Ģibiete – Lorens Darels
- 72 Biruta Sūrmane – Laima Kalniņa
- 74 Ilgvars Šteins – Velosipēda zivs
- 75 Gundars Ķeniņš-Kings – Journal of Baltic Studies 42/4 (2011)
- 76 JG LABVĒĻI
IN THIS ISSUE – (jž)

Uz vāka Ilgvara Šteina *Ikara* fragments
Maketētājs Juris Žagariņš

JG pateicas par PBLA KF un Labvēļu atbalstu.

1967. gads
Foto no RTMM arhīva

Bronislava Martuževa
1924-2012

*Pieturies pie manis, mās,
Es pie tevis turos.
Vai lai starp šiem klintājiem
Nosmakušas krītam?
Mums līdz krastiem dzimtajiem
Jāizbrien līdz rītam!*

1952
Čukša, Taišetas-Ļenas trasē
kolonija Nr.040, psihokorpuss

Rindiņas no arī ieslodzītajai Maijai
Silmalei veltītā dzejoļa „Mums
jāiztur līdz dzimtenei”

Indra Gubiņa

Liepa

Karstajā vasarā liepa
ziedu reibumā tvan.
Degdama medainā gaismā,
vasara liepas zaros
bišu dūkšanā san.
Karstajā vasarā ēna
          tvīkstošos gājējus sargā.
Vēsmā lapas čukst lēni: –
neej, neej man garām.
Liepa par vēsajām naktīm,
par zvaigžņotām debesīm stāsta,
lai karstumā paguris gājējs,
pie stumbra atspiedies, sajūt,
kā liepas vēlīgā ēna
spirdzina tālākam ceļam.

Katra diena zūd rietā.
Vasara aizies, būs cita.
Ar vēja un bišu dziesmām
laimīgā liepa stāvēs
savā īstajā vietā
gadiem ilgi tā pati.

Lietū

Debesis krīt! Pelēkas lietus šaltis
gāžas ziedošā dārzā.

Vai ezers lidoja pāri
un to kāds nosauca vārdā?
Puķes pie zāles pieplok,
sīkās straumītēs ļaujot
sīkām ziedlapām peldēt.

– Debess, neposti dārzu!
– Lietu, svētību vajag.
Svelmē ik augs tevi sauca,
saudzīgs esi jel tagad.

Bet debesis krīt.
Pelēkas lietus šaltis
kapā un drebina dārzu
Visapkārt miers.
Nedreb zāle, nedreb zieds.
Bula laika klusums liels.

Kapsētā

Tomēr – nē! Dun.
Kaut kur rok.
Kaut kur kādam kapu rok.

Koki un krūmi stāv mēmi,
Vēsma tos nesalīgo,
arī ne dzīvajo bēdas.
Sastindzis liekas viss.
Tomēr – nē!

Kā balta dvēsele taurenis
gar piemiņas akmeni lido,
kurā iekalti mirušo vārdi
un tie – par mīlestību,
kas nebeigsies nekad.
Visam, kas sācies, ir beigas.
Mirusos viegli ir mīlēt.
Bet dzīvos, vēl dzīvajos ...

Klusums sāpīgi liels.
Visapkārt miers.
Tomēr – dun.
Kaut kur rok.
Kaut kur kādam kapu rok.
Būs jauns akmens, būs cits vārds,
zem velēnām paliks apglabāts
ar savu mīlestību kāds
bez iekaltiem vārdiem.

Vārdi

Vārdos ir spēks
gan maigos, gan naža asos.
Viens vārds un paveras skati
Kā bilžu grāmatas lapas.

Saki – vējš!
Tava pieredze ainās un sajūtās rada
mirkli vai vietu, rada
ar vienu vienīgu vārdu.
Pieliec klāt otru – koks vai mežs.
Uzzibsnī plaukums, šalkas un žūžošana,
dzeltenu lapu deja
vai skuju pieskāriens ass.
Pieliec trešo vārdu: tad vai tur.
Vai tevī kas neiedrebas?
Citas vietas, cits laiks
pamet ilgas, prieku, pat sāpēšanu,
jo vārdā ir spēks.
Vārdi glāsta, žēlo un dur.
Nemētāties ar tiem!

Tad

Kad vairs nespēšu jūrā peldēties,
vai tikai domās tālē traukties,
kad gājušo gadu smagums,
iegūlies kaulos, kājas sies,
tomēr ik vasaru vēlēšos
kopā dārzā ar magonēm plaukt
kā sveiciens skaļš saulei –
saulei un dzīvības priekam,
kaut drīzai nobiršanai zieds lemts.
Ir visam savs laiks.
Man arī.

Rīti

Tikai jums, mana laika biedri,
Īsti to saprast un zināt,
kā tas ir, kad atmostas rīts,
bet kājas tik grūti izkustināt.

Un tad jādomā, šodien kas darāms.
Uz zīmītes rakstīts: mauriņu plaut.
Tiešām, jau tagad? Būs rītdiena atkal.
Varbūt vēlāk, vēl patikas nav.

Vai arī jums, mana laika biedri,
līdzīgi kādreiz rīti nu aust?
Netīkas atzīt, ka pienācis tomēr
laiks ar sajūtu – spēka vairs nav.

Tu gultā uzslinies sēdus
un miegaini logā paraugies.
Saule. Brīnišķā saule spīd!
Jāceļas, jāsāk ir darboties.

Bet – nav jau kur steigties.
Var mirkli vēl atlaisties slīpi.
Varbūt vēl parādās sapnis kāds.
Gan jau, gan darbi tiks padarīti.

Rīta gaisma aicina spoža,
un neko tu vairs nesapņo.
Celies! Tev diena ir dota..
Saņem ar prieku to!

Kas vietā nāks

Tā Lielā roka priekškaru velk ciet,
kaut mēs uz dzīves skatuves vēl stāvam.
Nav liktens teicis – palieciet! –
ne jautājis, vai nokāpt spējam.
Mēs raugāties, kas vietā nāks,
uz veciem, nodeldētiem dēļiem
vai spirtīgi uzleks kāds?
Kad spuldžu gaismā acis žilbst,
var daudz ko neredzēt.
Un Lielā roka priekškaru
velk lēnām ciet.

Jaungaitnieces (kopš 1957) Indras Gubiņas literārais devums sastāv no 27 dzejoļu, prozas un atmiņu grāmatām, no kurām septiņas ieguvušas balvas. Akadēmiskie grādi mākslas vēsturē un bibliotekāru zinībās. Rakstniece dzīvo Toronto, Kanādā.

Juris Zommers

Grāmatu tārps nopūšas

Ārā spoža saule. Pavasaris varbūt.
Īsti nevar zināt. Saule. Putneļi visur
čivina, zvirbuļi, grozīgi strazdi.
Grāmatu tārps nopūšas.

Darbs laikam gaida.
Dārzā visāda draža, pagrabā peļķe,
griestos raibumi. Dabiski dzīves
iztrūkumi, var jau teikt. Būtu
jāceļas, bet uzmanīgi.

Tam gultā blakus
žurnālu, grāmatu kaudze, puslasītas,
nelasītas, bet tā par tevi, Bille, nu
gandrīz izlasīta. Ko tad?

Darbs laikam gaida,
bet vispirms jāparakņājas
blakus plauktos. Tāda kā vārdu ēstgriba,
pacilāt, pašķirstīt dažus
vilinošus sējumus.

Vienmēr pārsteigumi.
Kādreiz jau bija mazliet pēc plāna.
Dzīvojamā istabā latviešu,
skatloga kārtībā, bet viss
tak vairojas.

Skapji guļamistabā, un
tur pie trepēm, bēniņos arī, kā jau grāmatu
kazarmās: 56 plaukti pirmā stāvā,
otrā tagad 44. Būsim precīzi.

Dažāda platuma,
dziļuma, tātad grāmatas divās rindās,
viena aiz otras, un vēl 52 plaukti
sastūmušies tur augšā bēniņos.
Grūti saskaitīt.

Priekšā vecu mantību
kastes, un arī Miļā, tavs jaunības galds
ar četrpēdu grāmatu kalnu tur
kaut kā uzstādītu.

Istabu kaktos arī
grāmatu noliktavas. Palīdzēsiet ar
matemātiku? Varbūt 5270 grāmatas, vismaz
puse nelasītas. Dabiski.

Pārnākot no darba,
tam somā vienmēr kāds bibliotēkas
gardums, ar prioritāti. Grāmatu
tārps saslejas.

Viss blakus tam atkal jau
slīd un gāžas. Tas tāds rīta rituāls. Ir jau
gaišs, saule arī, varbūt pat kāds
darbiņš gaida. Tomēr.

Jā! Jā!
Patiešām mīlu nezāles. Krāsa lobās
logu rāmjos, un trepes čīkst pēc palīdzības.
Būs jau cits rīts, cits gads.

Roka tver grāmatu.
Nemaz nezināju ka man tā bija.
Un kas tā tur plaukta otrā rindā? Atradums!

Grāmatu tārpa dzīve.
Tāda. Un nāve? Tas solās.
Paspēs visu. Tās grāmatas,
un kādu nezāli arī.

Toronto mītošā Jura Zommerera, pirmsdatoru ērā *JG* maketētāja,
dzejoli iespiesti *JG* lappusēs kopš 75.nr. (1969). Rīgā iznāca
dzejkrājums *Radību noslēpums* (2005).

Gundars Ignats

LAPSAS UN DZINĒJSUŅI

Un pēc tam bija vēl viena meitene. Es reizēm par viņu aizdomājos, varbūt Diānas nemaz nebija un esmu visu safantazējis.

Mēs mācījāmies vienā skolā. Gunārs, viņas brālis, atbrauca kaut kur no Druvienas, Gaujienas un iestājās vidusskolā manā klasē. Viņš rūpējās par savu izskatu, glaudīja ezīti sasukātos matus, gāja uz svaru zāli, muskuļu briedināšanai karotēm ēda cukuru, un lāgiem mērija bicepsa apkārtmēru, un teikumu, kas pašam šķita smieklīgs, papildināja ar īsu hi-hi-hi smieklīņu. Viņš gribēja būt stīps un pēc vidusskolas kļūt par policistu vai armijnieku.

Divus gadus pēc Gunāra no tās pašas puses ieradās Diāna. Viņa mācījās desmitajā, mēs – divpadsmitajā klasē. Diāna bija jauka meitene no laukiem, viņa valkāja viltotas džinsa bikses ar augsto vidukli un pelēcīgas bitlenes un ar apaļajām acīm caur plato pieri vēroja apkārt notiekošo. Viņas parādīšanās izraisīja mūsos interesi. Aristoteļa svētkos puīši piedzērās un vēlējās ar jauno meiteni draudzēties. Viņa skatījās un klusi smaidīja. Nākamajos pasākumos, viņa pievienojās mūsu kompānijai, bet kā Gunāra māsa, nevis kāda puīša draudzene. Es viņai īpašu uzmanību nepievērsu, un viņa atbildēja ar to pašu. Diāna patika Kasparam. Viņš lūdza Diānu dejot. Kautrīgā meitene reizēm piekrita, reizēm slēpās un skrēja uz meiteņu istabu. Kaspars pacietīgi gaidīja. Kad Diāna atgriezās, viņš lūdza atkal. Diānai Kaspars īsti pie sirds negāja, viņai vairāk patika Armands, bet Armandam patika visas meitenes. Staltais jauneklis ar īsajiem sprogainajiem matiem trenējās karatē un gandrīz nemaz nelietoja alkoholu. Tās bija būtiskas priekšrocības salīdzinājumā ar citiem puīšiem. Viņš sistemātiski draudzējās ar visām skolas meitenēm – pa vienai un īslaicīgi. Par spīti attiecību īslaicīgumam, Diānas kārtā Armanda sarakstā bija tālu uz beigām un viņas rīcībā bija tikai daži mēneši, lai ieviestu savas korekcijas. Pamazām simpātijas nāca gaismā, Armanda klātbūtnē viņa sarka, kautrīgi novērsa skatienu, koķeti smaidīja un izmantoja tīņu žurnālos aprakstītās metodes, kā iepazīties tam, kuram nepatīk. Tas nostrādāja, Armands izdarīja korekcijas sarakstā, un Diāna kļuva par viņa draudzenīti, dejoja tikai ar viņu, bučojās tikai ar viņu, un izskatījās,

ka mīl vienīgi Armandu. Romantika turpinājās, līdz Armands atgriezās pie saraksta un steidza tuvāk iepazīties ar atlikušajām meitenēm, bet Diāna palika ar salauztu sirdi un izmantoja tīņu žurnālos aprakstītās metodes zaudētas mīlestības atgūšanai. Kaut kādu iemeslu dēļ tās nenostādāja, un Diānai nācās noskatīties kā Armands dejo un skūpstās ar viņas klasesbiedreni, paralēlklasesbiedreni, meiteni no 11.c un daudzām citām.

Laika rats griezās, mēs pabeidzām skolu, Gunārs iestājās Policijas akadēmijā, Kaspars un Armands studēja inženierzinātnes, es aizbraucu labi tālu no dzimtās pilsētas, lai kļūtu par birokrātu. Kā gāja Diānai, man nebija ne jausmas, droši vien kaut kur studēja – juristos, sociologos vai varbūt ekonomistos. Mūsu kontakti bija pārtrūkuši, līdz vienu reizi viņa mani uzaicināja interneta draudzības portālā ar īsu – čau, nāc draudzēties – vēstulīti. Draudzību apstiprināju, profilā viņa rakstīja, ka ir meitene, kas sapņo, romantiskos vārdus papildināja Paulu Koelju citāts un fotogalerijā bildes, kur sapņainā meitene ar draudzenēm tusē klubīnā, Diāna sūc kokteili, dzied karaokē. Bitleņu un džinsu vietā bija blūzes un svārkī, vien plato acu skatiens caur pieri bija palicis tas pats nemanīgais. Es varēju viņai aizrakstīt kādu vēstulīti, apjautāties, kā iet, ko dara, bet – vienreiz nesanāca, otrreiz aizmirsās, citreiz šķita, nu ko es tā stulbi.

Un satikāmies mēs gluži nejauši. Gunārs pabeidzis Policijas akadēmiju, kādu gadu pāstrādājis, meta pie malas mentu padarīšanu un kopā ar kaut kādiem džekiem veidoja brīvdabas izklaides parku. „Pagaidām ir tikai *peintbols*, bet būs *svādas atrakcijas*,” viņš rakstīja e-pasta vēstulē. Cik varēja noprast, publicitātes kampaņa nedeļa cerēto rezultātu un manā e-pastā sāka pienākt Gunāra vēstules ar treknrakstā iekrāsotiem vārdiem „par cenu vienosisimies”, „savējiem var sarunāt *skidonus*” un tamlīdzīgi. Pielikumos bija pievienotas fotogrāfijas – *peintbola* laukums, mucām un riepām piemētāta pļava, laimīgi *peintbolisti* ar brillēm un krāsu izraibinātiem tērpiem. Arī bildes un īpašie piedāvājumi nezināmu iemeslu dēļ klientus nepārliecināja un Gunārs piedāvāja bezmaksas praugspēles:

– Jāmaksā tikai par lodēm, – rakstīja Gunārs.

Darba dūnas nogurdināti, mēs ar kolēģiem pēc ilgām diskusijām, nolēmām, ka *peintbols* būs īstais kolektīva saliedēšanas pasākums. Boulings dažiem nepatika, teātra apmeklējuma lietderību kolēģi apšaubīja. Tā kā

peintbola parkā neviens nebija bijis, tas šķita kaut kas jauns un interesants. Es sarakstījos ar Gunāru, viņš atsūtīja maršrutu, kā līdz parkam nokļūt, un vienu sestdienu, paņēmuši sporta tērpus, pāris kastes alus un cepamgaļu, devāmies atbalstīt jauno uzņēmēju.

– Jābrauc pa šoseju, tad aiz kalna pirmajā pagriezienā jābūt norādei uz mājām „Kūpeņi”, tur iekšā, pa grantēto garām kaltei, un tad pa kreisi, zem ķieģeļa, garām zīmei „Privātīpašums”, cauri alejai, gar mājām, tur jābūt plavai un plakātam „Izklaides parks”, – es stāstīju šoferītim maršrutu. Automašīna no mūsu svira un smagajām alus kastēm teju uzsēdās izdangātajās ceļa bedrēs. Samazinājām ātrumu, nelaimīgais šoferis lavierēja pa grumbuļaino ceļu un lamājās, alus pudeles šķindēja. Pie mājām mūs sagaidīja milzīga auguma bezšķirnes suņi zvērojošām acīm.

– Nu johaidī, – šoferis nolamājās, kad saprata, ka iebraukšanas aizlieguma zīme ir īsta, nevis paštaisīta.

Brīnumainā kārtā nokļuvām līdz plaviņai, kurā uz lepna aizsargkrāsas transparenta lieliem, koši sarkaniem burtiem *Izklaides parks*, zem tā krietni mazākiem burtiem slīprakstā *Atpūta drošajiem*. Divi peintbolisti profilā ar stobriem aizsargtērpu kapucēs un lielām brillēm uz acīm. Lai cik iespaidīgs tas nebūtu, man bija skaidrs, kāpēc viņa biznesa projekts diez cik raiti neattīstās un izskatās, ka drīzumā izputēs. Laukums izskatījās vēl bēdīgāk kā atsūtītajās fotogrāfijās. Tas atradās nelielā meža iepakā. Šur tur traktora riepas, dažas mucas, puspuvuši balķi un izgāzti celmi. Piekalnītē neliels celtniecības vagoniņš, ko Gunārs lepni nodēvējis par štābu.

– Čau, reindžeri, hi-hi-hi! Gunārs teica, atnācis mums gabaliņu pretim. Viņš bija ataudzējies matus, trīs dienu bārdu un mugurā haki krāsas peintbolista tērps.

Mēs gājām uz štābu, kurā, Gunāra vārdiem sakot, uzvarētāji un zaudētāji var atpūsties un pie alus kausa salīgt mieru.

– Kā tad iet peintbolistam? prasīju Gunāram.

– Cīnāmies, karojam, hi-hi-hi!

– Ir klienti?

– Ir arī klienti, ar visādiem svoločiem-pārbaudītājiem jācinās.

– Pārbauda, vai lodes īstas?

– Kā tad, ka tik sodu uzlikt. Bet mēs atšaudāmies, hi-hi-hi.

Vagoniņā smaržoja pēc koksnes un kaut kā ķīmiska, no nelielā koridora pa labi bija telpa, kur salīgt mieru pie alus kausa, daži krēsli un galds, uz kura karotājiem izlikt līdzatvestos dzērienus un paiku. Iepretim noliktava ar kastēs saliktiem kariņa piederumiem, tai līdzās Gunāra lepni piesauktais ofiss. Un Diāna bija tur.

Diāna sēdēja pie galda. Viņas izskats kontrastēja ar apkārtējo vidi, viņa bija neiederīga šajā pseidomilitārajā izklaidē, šķita esam no citas pasaules – tā vairs nebija desmitās klases jaunuve bizēs sapītiem matiem, džinsos un bitlenē. Tā bija pavisam cita Diāna, jauna un skaista sieviete, vēl skaistāka kā *draugu* galerijās, ģērbusies lietišķā žaketē, svārkos un modernos zābakos līdz celim, šķipsnām krāsotiem, pakāpeniska griezuma matiem un gaumīgi kosmetologizētu seju. Jaunā Diāna noteikti lasīja sieviešu žurnālus, viņa nebēga un neslēpās pēc katras dejas, viņa bija pārliecinoša – caur plato pieri skatījās aicinošām acīm, koķetais smaidis bija aicinošs, viņa piesarka aicinoši.

– Čau, – es uzsaucu.

– Čau, – viņa atbildēja intonācijā, kas manā ķermenī rāisīja nepārvarami aicinošas sald-pilnas vibrācijas. Adai pārskrēja tirpu vilnis, deniņos sāka pulsēt, es sajutos kā amatās iekritis dzīvnieks. Pie Diānas žaketes atloka pamanīju zīmīti ar viņas vārdu un uzvārdu – Diāna Medniece. Tātad joprojām medniece, es nospriedu. Diāna meistarīgi piesarka un pulsācija manos deniņos kļuva divreiz ātrāka.

– Kur sabērt? Es nosarcis jautāju, kur man likt savākto naudu.

– Te, – viņa iedeva metāla kastīti.

Es iebēru divas sauļas monētu un pasniedzu Diānai. Viņas galds bija nokrāmēts ar kaut kādām veidlapām, tabulām un kādā no tām viņa ierakstīja mūsu spēles dalībniekus.

– Uzskaitē?

– Jā, – viņa atbildēja. Es nesapratu, kāda velna pēc viņai nepieciešami visu dalībnieku vārdi un uzvārdi, glābjeties no Diānas biedējošās ietekmes, izgāju ārā un spilgtajā saulē mazliet noreibu.

– Nāk pēc mārkieriem! Gunārs aicināja.

– Pēc kā? Es Diānas un spilgtās saules reibināts, nesapratu.

– Pēc stroķiem, hi-hi-hi!

Gunārs dalīja šaujamos, krāsu lodīšu aptve-

Helēna Hofmane. *Dzejniece, literatūrzinātniece Ausma Jaunzeme (1936-1978)*

Skat. fotomeistares izlasi un Maijas Meirānes rakstu (32.-38. lpp.)

res. Ieroči izskatījās biedējoši.

– Vai nošaut nevar?

– Pagaidām nav gadījies, hi-hi-hi, vismaz pie mums, – Gunārs jokoja.

Gunāram patika atbildēt uz jautājumiem. Viņš kā profesionālis stāstīja, kā kas darāms, kur kāda podziņa nospiežama. Un manas kolēģes labprāt jautāja. Bet es domāju par Diānu, par to kā viņa pilda veidlapas un formulārus, domāju, ko viņa dara ziemā, kad ir bezdievīgi auksts, vai tiešām viņa brauc šurp pildīt tabulas.

– *Karoče** tā, – Gunārs, izdalījis nepieciešamo ekipējumu, sāka drošības instruktažu. Lai arī brīžiem jokoja, viņš saglabāja akmenscieta sejas izteiksmi:

– Masku no sejas nedrīkst noņemt, ja kādam maskas nav, nešaujām pa viņu, nešaut tiem, kuri nespē, nešaut tuvāk par pieciem metriem, pirms un pēc spēles nospieš drošinātāju...

– Vai, vai, cik sarežģīti, – vaimanāja manas gados vecākās kolēģes.

– ...nešaut, ja cilvēks pacēlis roku, – Gunārs neļāvās jūtīgumam un pabeidza instruktažu.

Diāna, iznākusi no ofisa, vēroja mūs, viņa stāvēja durvīs, rokas uz krūtīm sakrustojusi.

– Lapsas un dzinējsuņi, – Gunārs stāstīja spēles noteikumus, – lapsas slēpjas un dzinējsuņi iet medībās, spēles beigas ir tad, kad visas lapsas vai suņi ir pagalam.

– Es negribu, lai mani medī, – iesaucās mūsu grāmatvedīte.

– Izdomājiet paši, lapsām jābūt trīsreiz mazāk nekā suņiem.

Lapsas bijām mēs ar datorīki un projektu vadītāja, pārējie kļuva par dzinējsuņiem. Uzlikām brilles un sagatavojām ieročus. Diāna joprojām mūs vēroja, viņa izskatījās tik lieliski, no piekalnes plāvas tur augšā, pie peintbolistu štāba – kā dieviete. Dzinējsuņiem neskatoties, lapsiņas izklīda uz slēptuvēm. Datorīkis noslēpās riepū aizsegā vistuvāk dzinējsuņiem, projektu vadītāja labajā malā aiz iztrūdējušiem balķiem, es aizskrēju līdz tālajam stūrim, kur izgāzts celms un sakņu izplēsta iedobe šķīta ideāls patvērums.

– Uzmanību, gatavību, starts! Dzinējsuņi metās laukumā. Pukšķēdamas bira krāsu lodes,

kāds no dzinējsuņiem smilkstēdams krita līdz ar pirmajiem šaviņiem. Dzirdēju ložu riešanu tuvojamiem, pabāzu purniņu ārā no slēptuves un puk, puk, puk dažas reizes izšāvu. Dzinējsuņi mani pamanīja un metās šurp. Vēl pāris reizes izšāvu viņu virzienā. Nogaidīju. Ripinājos lejup, es lēzeno nogāzi un nolīdu aiz balķiem. Ar vienu acu kaktiņu redzēju, ka lapsa-datorīkis ir pagalam, projektu vadītāja vēl ne reizi nebija izšāvusi un sevi atklājusi, tāpēc viss dzinējsuņu naidis bija vērst uz mani. Puk, puk, puk, – es izšāvu vienu sēriju. Puk, puk, puk – izšāvu otru. Dzinējsuņi bija turpat, turpat, es pielēcu kājās un bēgu. Dzinējsuņi bez aizsega man pakal, bet aiz viņiem pakalnītē, pāri spēlētajam dzinējsuņu naidam un ložu krusai pie štāba stāvēja Diāna. Es pasmaidīju, un šķīta, ka viņa atbild ar to pašu. Iedomājos, cik ļoti šī vieta ir viņai nepiemērota, iedomājos, varbūt mēs kopīgiem spēkiem varētu šo peintbola laukumu pārveidot par lielu izklaides parku, mēs rakstītu projektus, piesaistītu finansējumu, noasfaltētu ceļu līdz šosejai, nošautu dusmīgos kaimiņu suņus, kaltē ierīkotu spoku pilsetiņu, un cilvēki brauktu šurp pūļiem. Es iztēlojos parku pēc trim vai pieciem gadiem. Diānai nebūs jānīkst šeit – jāpilda nevajadzīgas tabulas, jāvāc nauda metāla kārbā un jāskaidrojas ar nodokļu inspektoriem. Viņa strādās, mēs abi strādāsim centrālajā ofisā un tas, protams, būs Rīgā un mēs kopā, kopā, ko...

...mēs kopā ejam pa milzīgu gaišu jo gaišu plāvu, tikai mēs divi – Diāna un es. Diāna ir baltā, caurspīdīgā naktskreklā, es skatos uz viņu, un viņa skatās man acīs. Es smaidu, un viņa man atbild ar to pašu, viņa smaida īstu, patiesu smaidu, kas stāv pāri visām tīņu, sieviešu un ģimenes žurnālu pamācībām, es zinu, ka viņas smaids ir īsts:

– Kāpēc tevi agrāk neredzēju, – es Diānai jautāju.

– Tu mani redzi tagad, – viņa atbild, – vai tad ar to tev nepietiek?

– Es gribu tevi vienmēr sev līdzās.

– Ar gribēšanu vien nepietiek, – viņa man atbild.

– Ko tad vēl vajag?

– Mīlēt, – viņa man atbild, un es solu:

– Es tevi mīlēšu, es apsolu, tu esi visskaistākā

* *Karoče*: Krievu vārds ar nozīmi īsumā

meitene, ko jebkad esmu redzējis.

– Kāpēc tu piesarki, – es jautāju.

Viņa klusē, skatās man tieši acīs un ceļ naktskrekla plīvuru pāri.

– Kāpēc tu tā dari?

– Kā tad man būtu jādara?

– Tā, lai mēs vienmēr būtu šeit, lai mēs vienmēr būtu kopā, lai mēs skatītos viens otram acīs, domātu viens par otru un mūžam milētu viens otru.

Diāna skatās man acīs caur plānajam audumam:

– Mūžīgi, mūžīgi!

Viņa satver manu galvu, un mēs skūpstamies caur audeklu, viņas rokas tur manu galvu cieši, satvēriens kļūst arvien stingrāks, viņa spiež mazajā bedrītē zem pakauša.

– Ko tu dari?

Diāna smaida atbildei.

– Au, – es iesaucos.

– Mūžīgi, mūžīgi? – viņa jautā. Nepaspēju atbildēt, viņa palaiž rokas vaļā un es kritu, jūtu, ka lidoju kā putns, bet nespēju lidojumu vadīt, zeme ir tik tuvu, bet es nespēju stūrēt.

– Būs, būs dzīvotājs, – dzirdēju Gunāra balsi. Manu skatienu bija aizklājis melns plīvurs, kurā mirdzēja bezgalīgs zeltītu zvaigznīšu pulks.

– Rokas, kājas jūti? – grāmatvede bija ne pa jokam nobijusies.

– Jā, – es pusdzīvi novilku. Kad atguvu apziņu, jutu nežēlīgas galvassāpes.

Pakausi sajutu kaut kādu šķidrumu, pieliku pirkstu – tā bija krāsa no precīza trāpījuma.

– Sāp galva?

– Jā.

Kāds gribēja mani novākt no laukuma, lai turpinātu spēli.

– Paga, nekustini, – cits iebilda.

– Ātros vajag saukt, – grāmatvede nelikās mierā.

– Kā ir? – viņa pārjautāja, lai pārliecinātos, ka es esmu runājams.

Es izspiedu vārgu:

– Normāli.

– Viss būs kārtībā, – Gunārs palika pie savām domām, bet varbūt viņam rūpēja peintbola parka reputācija, varbūt pietika citu ziepju, lai tagad vēl būtu jāskaidrojas par nelaimes gadījumu.

Es brīdi paliku guļam. Lapsas un dzinējsuņi pasludināja spēles pārtraukumu. Trieciens no manas apziņas bija izsists, es atceros atmošanos. No kolēģu stāstītā noprātu, kāds bija ļoti veiksmīgi trāpījis kaklā – dzinējsuns ieklupis sprandā.

Gunārs kolēģiem skaidroja, ka ieroči nav bīstami:

– Neko ar šitiem nevar izdarīt, viņš novicināja gar degunu krāsu šaujamo. Es riebumā saviebos.

Es aizsteberēju līdz štābam un turpat piekalnītē atlaidos, lapsas un dzinējsuņi atgriezās laukumā, bet spēle kļuva lēnāka, karotāji – pasīvāki, dzīvoja slēpņos, vien retumis pārvietojās starp tiem. Grāmatvede noslēpās aiz riepām un šāva ap stūri, piesardzīga bija arī projektu vadītāja, kamēr puīši centās pierādīt, ka peintbols ir interesants.

Bet štāba durvis bija tukšas, Diānas vairs nebija. Gunārs sēdēja man blakus vagoniņa priekšā un stāstīja par savām iecerēm, par izklaides parka paplašināšanas plāniem, par ideju sapirkt spēcīgākas šautenes:

– Lai lapsām vispār nav nekādu izredžu, hi-hi-hi!

Man negribējās, lai lapsām nav vispār nekādu izredžu, man bija pilnīgi vienalga, vai Gunāra peintbola parkā ir jauni vai veci ieroči. Man gribējās, lai Diāna atnāk un pasēž pie mums.

Bet viņa nenāca. Es piecēlos un grīlodamies aizvilkos līdz štābam, bet ne ofisā, ne noliktavā, ne telpā, kur uzvarētāji un zaudētāji pie alus kausa salīgst mieru, Diānas nebija.

– Ateja ir aiz stūra, – Gunārs uzsauca, nesaprotot manu mētāšanos.

– Būs jau labi, – es norūcu.

Kas to lai zina, kur viņa izgaisa, jautāt Gunāram es nesaņēmos un tā tas palika. Pēc medībām mēs devām priekšroku noīrētajai viesu mājai, nevis telpai, kur uzvarētājiem un zaudētājiem pie alus kausa salīgt mieru. Teju visi kolēģi atzinās, ka diez kas no tā peintbola nav, vienam bija zilumi, citam noberzta

kājas. Biju domājis nedzert, tomēr vienu alihnu izdzēru, un tad kaut kā aizgāja arī otrs un trešais, es sapratu, ka mūsu projektu vadītājam nav ne vainas un galu galā viņam nav arī puīša.

Diānu vairs neesmu saticis, reizēm prātoju, varbūt Diānas vispār nemaz nebija un esmu viņu izdomājis. Es nesūtu viņai vēstules, ne-meklēju telefona numuru. Godīgi sakot, kolēģiem neriskēju jautāt, vai tāda Diāna peintbola parkā maz bija. Ja viņa tur būs bijusi, padomās, ka man ir amnēzija, bet ja viņas nemaz nebija? Ko tad viņi padomās? Un ko lai domāju es?

Arī Gunāru neesmu saticis kopš tās reizes, nezinu, vai viņš nopircis jaunus šaujamus. Iespējams peintbola padarīšana viņam aizgājusi uz grunti. Nav sūtījis arī nevienu īpašo piedāvājumu. Varbūt uzklupuši nodokļu inspektori un nomušījuši biznesa ideju vai klientu straume pavisam apstājusies. Bet varbūt dzinējsuņi visas lapsas ir nomedījuši. □

Gundars Ignats, prozaikis un diplomēts ekonomists vienā personā, ir stāstu kopojuma *Bez jakas* (2009) autors. Skat. JG266(2011), kur publicēts viņa stāsts „Kāzas”, kā arī sīkāka informācija par pašu Rīgā mītošo autoru.

Czesław Miłosz, 1911-2004

MĀRA SALĒJA UN INGMĀRAS BALODES ŠARUNA PAR ČESLAVU MILOŠU UN ULDI BĒRZIŅU

Lasu divas grāmatas paralēli: Māra Salēja (uz vāka: Marians Rižijs) monogrāfiju par Ulža Bērziņa dzīvi un laiktelpas poētiku, kā arī nupat latviešu valodā izdoto Česlava Miloša lieldarbu *Dzimtā Eiropa*¹, kas pasaulē ir ne mazāk pazīstams un citēts kā latviešu valodā līdz šim vienīgais Miloša prozas teksts *Sagūstītais prāts*², ko, savukārt, tulkojis Uldis Bērziņš (latviešu valodā: 1998). *Uldis Bērziņš. Dzīve un laiktelpas poētika*³ un *Dzimtā Eiropa*⁴ ir divi pamatīgi teksti, kuru autori un varoņi vēro laiku un, ietverot pagājušo gadsimtu, būtībā iesniedzas šajā, jauniesāktajā. Aicināju uz sarunu cilvēku, kam pateicoties abas grāmatas ir izdotas un izdevušās, – dzejnieku, literatūras zinātnieku un tulkotāju Māri Salēju. – 2011.XII (¼ satori) **IB**

Ingmāra Balode: Sāksim ar sarunu par Uldi Bērziņu, jo viņu var uzlūkot kā vienojošo tēlu – viņš ir gan Miloša tulkotājs, gan tavas grāmatas varonis, akadēmiskāk izsakoties, – pētījuma objekts. Kā tev izdevās apvienot darbu ar Milošu un darbu par Uldi Bērziņu?

Māris Salējs: *Piedāvājums tulkot Miloša „Dzimto Eiropu” nāca dažus mēnešus pirms disertācijas iesniegšanas; arī tas bija jāizdara ļoti steidzamā kārtā. Pirmais, ar ko šis laiks*

1. Czesław Miłosz. *Rodzinna Europa*. Paris: Instytut Literacki, 1959.

2. Czesław Miłosz. *Zniewolony umysł*. Paris: Instytut Literacki, 1953.

3. Rīgā: Latvijas Universitātes Literatūras, Folkloras un Mākslas institūts, 2011.

4. Rīgā: Zvaigzne ABC, 2011.

Uldis Bērziņš

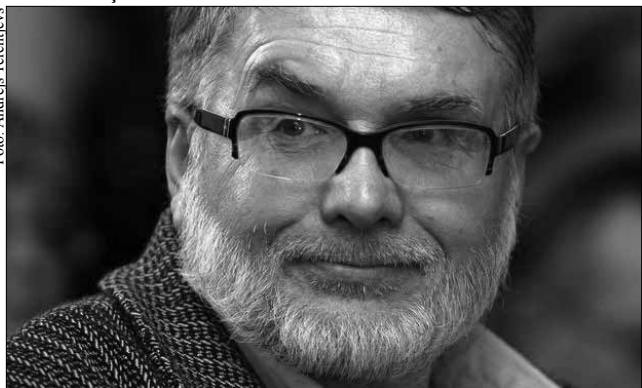

Foto: Andrejs Terentijs

tagad saistās, ir sasprīngtās stundas, ko pavadiju, pabeidzot abus darbus. Par to, ka tas vispār bija iespējams, vislielākais paldies ir manai ģimenei.

IB: Lūk, tu uzreiz ieminējies par laiku. Kā tu izlēmi ķerties klāt kaut kam tik abstraktam kā laiktelpai?

MS: Svarīgākais ir tas, ka Uldim laiktelpa nav nekā abstrakts. Tas ir kaut kas, ko viņš pārdzīvo gluži personiski – ar visu miesu un asinīm. Tieši tāda, kā teici, abstrakta un atsvešināta mēroga intensīva pārdzīvošana, tā pārvēršana poētiskajā spriedzē mani jau sākotnēji piesaistīja Ulža dzejā. Turklāt viņa pārdzīvojums un izjūsme ir ļoti privāti, individuāli. Tā nav „izprātota” un uzkonstruēta, bet izaug no pašas Ulža dzīves, no viņa kaismes būt pasaulē un būt dzejā, literatūrā.

IB: Man viņa valodas un telpas vērojums palicis prātā: ka mazs puika prāto, kā viens un tas pats putniņš dzied Vidzemes un kā – jau Igaunijas jūrmalā. Vai pētīt Ulža dzeju rosināja arī tava interese par atdzejošanu? Tu taču pats esi caurcaurēm dzejnieks – vai nebija grūti atrast to „malu”, no kuras skatīties uz sev tuvu un pazīstamu autoru?

MS: Sagatavošanās darbam notika pakāpeniski; iestrādes jau bija – vienugad man palūdza uzrakstīt recenziju par Ulža krājumu „Māijs debešos”⁵, citugad – rakstu krājumam „Latviešu rakstnieku portreti”⁶. Interese par Ulža laiku (un telpu) padziļinājās; viens no ierosmes avotiem mani meklējumiem ir Intas Čaklās raksts par Uldi Bērziņu „Minūtes, gadi un citi Ulža Bērziņa dzejas laiki”⁷ – var teikt, ka daudz ko no Intas Čaklās pamanītā esmu pārbaudījis, izvērsis, iespējams – arī padziļinājis, gājis iekšā citātos, turpinājis sekot tam, kā Čaklās formulētie laika aspekti atainojas no dzejoļa dzejoli. Pilnībā saprast kādu atsevišķu Ulža dzejoli, manuprāt, var tikai tad, kad izlasīts viss pārējais Ulža tekstu kopums; viens dzejolis ir tāda kā atsevišķa fasetactiņa milzīgajā, sarežģīti būvētajā spāres acī.

Kad es padsmīt gadu vecumā lasīju Ulža „Poētisms baltkrievs”⁸, es gandrīz neko nesaipratu, bet mani aizrāva šīs dzejas enerģētika un ritms, īpašā valodas melodika. Arī svešai valodai pietuvojoties un sākumā nesaprotot, ir kāda daļa informācijas, ko intuitīvi un emocionāli jūti kā nozīmīgu. Pie saprašanas tiek

5. Rīgā: Preses names, 2002.

6. Māris Salējs. „Uldis Bērziņš”. *Latviešu dzejnieku portreti: Robežu šķērsotāji, robežu sargi*. LU LFMI. Rīgā: Zinātne, 2007:159-185.

7. *Avots* 1991 (jūlijs-augusts):24-27.

8. *Poētisms baltkrievs*. Rīgā: Liesma, 1984.

pēc tam. Es jau sāku domāt par Uldi kā empīriķi, nevis kā teorētiķi.

Tas, ar ko es saskāros un kas manā monogrāfijā varētu būt uzskatāms arī par zināmu trūkumu – tā ir nepieciešamība sākt ceļu no paša autora teksta specifikas, no tā, ko piedāvā teksts. Ja esi ārkārtīgi iedziļinājies visupirms kādā teorijā, pastāv risks uztiept šīs teorijas režģi tekstam, nevis dziļāk iepazīt tekstu un tad meklēt, kā uz to attiecināmas teorijas. Lūkojos arī, vai materiāls vispār ir atvērts tam, lai varētu par to teoretizēt noteiktas kritikas skolas ietvaros un pētāmajam tekstam piemērot to vai citu zinātnisku argumentāciju. Man drosmi deva Rutas Veidemanes un Andas Kubuliņas pētījumi, savukārt grūdienu palūkoties uz Bērziņu no intertekstuālā viedokļa deva Hermana Marģera Majevska raksts par Uldi.⁹ Taču man bija svarīgi noformulēt to, kā Ulža Bērziņa pasaule darboja viņa paša tekstu kopuma ietvaros. Vispirms izprast šo aspektu un pēc tam skatīties lielāko, pasaules tekstuālo fonu un iesaisti.

IB: Vai tu saskati kādas paralēles Ulža Bērziņa pasaules vērojumā un Česlava Miloša pozīcijā, kas nereti raksturota kā demiurga pozīcija? Par Milošu runājot, jāpiemin viņa it kā distancētais, laikus un norises konstatējošais skatiens un reizē neizbēgamā cilvēciskā klātbūtne tajā pasaulē „par kuru” viņš raksta.

MS: Manuprāt, visbūtiskākais vienojošais faktors ir abu dzejnieku interese par vēsturi, kaislīga sekošana it visam, kas notiek uz tās skatuves. Būtisks ir arī kaut kas, ko es sauktu par „baltisko substrātu” vai ko vēl varētu apzīmēt kā metafizikas klātbūtni caur elēģisku refleksiju par pagānismu. Viņi abi, Milošs un Bērziņš, ir visistākie austrumeiropieši – ar visu, ko apguvuši par šī reģiona un visas pasaules vēstures gaitu.

Trešais vienojošais temats ir Otrais pasaules karš, ko Milošs pieredzēja savos jaunības gados un varēja sasaistīt ar ļoti reālajām baisajām atmiņām no visagrākās bērnības, Pirmā pasaules kara gadiem; savukārt Uldis – caur ģimenes un citu dzīvību pieredzi. Abi uz savas ādas ir izbaudījuši padomju sistēmas realitāti. Viņi ne tik apzinās, bet emocionāli izjūt to, ka pasaule nesākas ar viņiem pašiem, ka viņi nav vieni un atšķirti no vēstures, un ka viņi, zināmā mērā ir citu balsu turpinājums. Viņu mentalitāte ir globāla. Abi vienlaikus spēj domāt mazā, privātā mērogā un reizē – it kā lūkojoties uz pasaules norisēm no malas, uz visām vienkop; tas, manuprāt, ir īpašs redzēšanas paveids, ko izglītība tikai veicina, bet ko tā nevar pilnībā iedot.

9. Skat. *Latviešu dzejnieku portreti...* 183-185.

Ingmāra Balode

IB: Ap Česlavu Milošu Polijā jūtami dažādi „sabiedrības noskaņojumi”; protams, viņu cieņa un kritizē kā jebkuru autoru dzīvā kultūras vidē, bet pētniecisko darbu un interpretāciju gūzma, kas jo īpaši šogad, bet kopumā – pastāvīgi – top par viņa dzeju, esejām, prozu... Tas viss veido zināmu distanci ar lasītāju un reizēm arī rada pretestību jaunajos autoros, kas, cik dzirdēts, jūtas nostumti milža ēnā. Ap Uldi Bērziņu, kurš arī ir liels dzejnieks, pēc manām domām, nav šīs stikla sienas – viņš ir vienlīdz atvērts kā cilvēks un vienlīdz reāls (nevis mitoloģizēts vai mitoloģizējies) visu paudžu lasītājiem. Vai tavuprāt lielākā atšķirība ir autoros vai lasītājos?

MS: Jāpiebilst gan, ka jebkurš liela mēroga dzejnieks viņus vai neviļus rada ap sevi mitoloģiju. Tomēr, atšķirībā no Miloša, Uldis savā dzejā nebaidās būt pats arī piezemētā, bioloģiskā nozīmē; tāpēc jau viņa valodas bagātībā ne mazāk dzīvs ir arī slenga vārdu slānis; pati valoda un tas, ka Uldis neveido ap sevi „distances lauku”, neļauj ap Uldi rasties atsvešinātības priekšstatam. Pat no pētnieku viedokļa Uldis ir „loti labs autors” arī tādā ziņā, ka viņš greizsirdīgi nesargā savu dzeju no interpretācijām.

IB: Laiktelpas iepazīšana, lasot Ulža dzeju, ir neizbēgama. Saki, vai bija viegli savietot dzejas tekstus ar Ulža dzīves faktu pieminējumiem? Interpretācijām, kuras tu sniedz, taču ir vieglāk iebilst, nekā tikai uz teksta simboliku vai struktūru attiecināmiem secinājumiem vai argumentiem.

MS: Daudzus biogrāfiskos faktus sarunās un sarakstē man deva Uldis pats, kā arī viņa dēls Ansis Ataols; lasīju arī visas Ulža sarunas ar citiem intervētājiem. Jāteic paldies arī Ulža kolēģiem – Jānim Liepiņam, Imantam Auziņam, Jānim Sīrbārdim, Knutam Skujeniekam, Jānim Rokpelnim un citiem, kuri dalījās atmiņās par Uldi. Es apzinos, ka manis veidotajā ainā var būt akcenti, ko cits uzsvertu citādi. Taču ja kāds vēlētos oponēt disertācijā izvirzītajiem argumentiem, pretī būtu jāliek

tikpat stipri argumenti; iebilst var, tikpat rūpīgi iedziļinoties. Piemēram, meklējot paralēles ar zinātnes atklājumu pasauli, es apzinājos, ka par šiem salīdzinājumiem ir nepieciešami kādi padziļināti komentāri.

Šeit man ir jāizmanto iespēja un jāatvainojas Sergejam Moreino – paldies viņam par recenzijā¹⁰ minēto norādi uz jēdziena „Hevisaida sfēra” lietojumu monogrāfijā; protams, latviešu valodā šādu vārdu salikumam ieviesis Sergejs Moreino, kamēr parādību, par kuru runājam, ir atklājis angļu fiziķis Olivers Hevisaidis. Varu vien atcerēties, ka šī doma, apsverot debesu lomu Ulža dzejā un kontakta iespēju starp laikiem un telpām, man nāca pa diviem ceļiem, no kuriem viens saistīts ar to, ka biju lasījis Moreino grāmatu ar šādu nosaukumu, un otrs – ar to, ko atcerējos par pašu fizikas fenomenu – jonosfēras slāni (sauktu arī par Hevisaida-Kenelija slāni), kurš atstaro radioviļņus un šādi nodrošina radioviļņu pārraidi un uztveršanu starp jebkuriem zemeslodes punktiem.

IB: Kā tev šķiet, vai Ulža Bērziņa dzejas pazīņiem būs par kādu atslēgu vairāk, kad tie sadomās vērt valā Miloša darbus – tevis tulko to *Dzimto Eiropu* vai dažādu autoru atdzejojumus, kas drīz gaida iznākšanu?

MS: Grūti pateikt; abiem autoriem ir daudz kopīga, taču vienlaikus, manuprāt, nesavienojama. Milošs dažbrīd dzejā ir tik rimts un vēlinajos dzejoļos – dažbrīd kaitinoši racionāls, jo viņš gandrīz visu iznes „teksta virspusē”, gandrīz neko neatstājot noslēpumam – vārda viļņošanās noslēpumam vai tēlu noslēpumam. Uldis, savukārt, racionalitāti apvieno ar divaino un dzīvīgo kaislīgumu pašā valodā, tajā ir ārkārtīgā piedalīšanās, iesaistīšanās dzīvē, iejaukšanās matērijā, no kuras, turpretī, Milošs it kā sargājas. Milošam piemīt manīhejskā doma, ka pasaule ir kaut kas tāds, kas var sabojāt garīgo skatījumu, ka matērija ir gūsts. Milošā, manuprāt, ir šī dualitāte; Uldi, manuprāt, tās nav.

IB: Milošs pats gan meklē valodas slēpto spēku un iekšējās dzirdes izpaušanos citu darbos: grāmatā *Dzimtā Eiropa* viņš piemin, ka, iespējams, vienas un tīras valodas vidē nebūtu radies tāds vārdu vienkāršības, bet niansētas intonācijas un slāņu bagātības valdnieks kā baltkrievu-poļu-lietuviešu valodas [un] teritorijas veidojušais romantisma dzejnieks Adams Mickēvičs.

MS: Jā, varbūt pastāv kāds īpašs robežsfēru fenomēns. To noteikti derētu pētīt un rakstīt

¹⁰ Sergejs Moreino. „Dzīve laika priekštelpā”. ¼ satori. 2011.22.X

par dzejniekiem, kuri ir dzimuši un auguši daudzvalodu vidē; par to, kas viņus atšķir no citiem, arīdzan daudz sasniegušiem autoriem.

IB: Vai tavuprāt ir sazīmējamās kādas īpašas Ulža tulkoto autoru ietekmes viņa paša darbā?

MS: Es neteiktu, ka tās būtu tieši saskatāmas ietekmes; jo īpaši 60. gadu dzejā Uldis sevi meklē – viņam ir ārkārtīgi spilgti darbi, un tās retās publikācijas, kuras ir, atblāzmo kaut ko no Čaka varbūt, bet nekas cits „svešs”, izņemot dažas vispārējās 60. gadu poētikas iezīmes, nav ieraugāms. Nesenākajos krājumos, kā, teiksim „Saruna ar pastnieku”¹¹ ir, varētu pat teikt, veseli Korāna apokriifi. Un tad vēl ir ārkārtīgi neparastais, īpatnais dzejoļu cikls kādā, ja nemaldos, 1970. gada „Literatūrā un Mākslā”, kurā iekļauts dzejolis „Mātes” un citi, ko Uldis nekur citur nav publicējis un kas, pēc manām domām, atklāj vairākas tādas iezīmes, kas citur neizpaužas.

Manuprāt, vislielākās pamanāmās izmaiņas Ulža dzejā ienāk 1990. gadu vidū: tās notiek gan manis pētītājā laiktelpas modeli, gan arī poētika vairs nav gluži tā pati, ar kādu Uldis bija pazīstams līdz tam. Deviņdesmito gadu dzejā pazūd zemstrāvas, dziļās spriedzes moments – teiksim, krājumā, kas tapis kopīgi ar Juri Kronbergu, poēmā „Laiks”¹² iesoļo politika, jo beidzot tas ir atļauts; bet dzeja līdz ar to kļūst arī jūtami deklarativāka.

IB: Tas, ko saki, savā ziņā dod ceļu nereti dzirdētai tēzei, ka apspiestība un runas brīvības trūkums veicināja dzejnieku izaugsmi. Cik novērots, šī doma ir ļoti spekulatīva un riskanta.

MS: Domāju, ka tā laika vēsturiskā situācija nepiedāvāja daudz izvēles iespēju. Es to redzu tā – vai nu situācija tevi sagrauj, vai arī tu šo situāciju iemācies pārvaldīt vai pagriezt sev par labu vismaz kaut kādā aspektā; 70. gadu situācija varēja pavērsties par labu tikai un vienīgi tādēļ, ka tā laika dzejnieki mācēja izdomāt, kā radīt brīvības telpu savam tekstam tādos apstākļos, kādus šīs stagnācijas laiks piedāvāja – bez īpašām izvēles iespējām.

IB: Ja ar Uldi tava lasītāja draudzība sākās no viņa agrīnās dzejas, saki, „kuru Milošu” – viņa mūža garuma tekstos – vari uztvert kā sarunbiedru?

MS: Man patīk tas Milošs, kurš parādās grāmatā „Dzimtā Eiropa” un pirmskara dzejoļos; mani aizrauj skatienu dziļums uz šo grotesko laiku un arī pārcilvēciskā gudrība, kuru tobrīd no tik jauna cilvēka it kā nevarētu gaidīt

11. Rīgā: Neputns, 2009.

12. Rīgā: Zinātne, 1994.

Foto: LU Fotogrāfisks

Māris Salējs

– žilbinošs ir tieši šīs gudrības apvienojums ar ļoti spēcīgu emociju, teju naivitāti, kas nepieciešama dzejā. Rakstot dzeju, ir vajadzīgs risks, improvizācijas moments: izdosies vai neizdosies. Un tādēļ arī rezultāts – melodija dzimst uz vietas, dzejoļa tapšanas laikā.

Pēckara dzejā, manuprāt, Milošs jau tādā mērā pārvalda materiālu, pārvalda sevis uzlūkoto „ainavu”, ka rodas zināma atsvešinātība; reizē tas ir ļoti plašs skatiens, bet pašā dzejolī nenotiek balansēšana starp „būt vai nebūt”, nenotiek līdzsvara meklēšana.

Uldi, savukārt, dzirdēju sakām, ka viņu sajūsmīna Miloša „Teoloģiskais traktāts”,¹³ kurā autors atsakās no teju visa poētiskā un vairs nebaidās no tā, ka tā „varētu nebūt dzeja”.

IB: Kas tev pašam, strādājot pie pētījuma, bija patiesi jaunatklājumi Ulža Bērziņa dzejā?

MS: Vislielākie pārsteigumi bija atsevišķu biogrāfijas faktu un dzejas tēlu negaidīti savienojumi; arī to telpas un laika struktūru, ko biju aptuveni iezīmējis, strādājot ar Ulža dzeju pašā sākumā, es varēju kā pētnieks pārrādīt daudz precīzāk, saskatīt vissīkākos savienojuma punktus Ulža pasaulē. Aizraujoša ir tā grandiozā telpas sajūta, kas rodas, vienā Ulža dzejolī pēkšņi ieraugot visus viņa dzejoļu un ieraugot visu šo, dzejā ietverto, „jūtu informācijas” kosmosu, kurš katrā lasīšanas reizē atklājas pilnīgi no jauna. □

Dzejnieces, tulkotājas, ¼ satori redaktors Ingmāras Balodes dzejdarbi publicēti krājumā *Ledenes, ar kurām var sagriezt mēli* (2007), arī kultūras periodikā (*Latvju Teksti, JG, Karogs, Luna* u.c.). Atdzejojusi no rietumslāvu, angļu u.c. valodām.

Bez sarunā minētajiem veikumiem literatūrkritiķis Māris Salējs (īst.v. Marians Rižijs) ir dzejkrājumu *Māmiņ, es redzēju dziesmu* (1999) un *Mana politika* (2001) autors. Saņēmis Annas Dagdas fonda balvu (2001). Dzejkopas kultūras žurnālos. Atdzejojis no poļu, krievu un ukraiņu valodas.

13. Kultūras un patstāvīgas domas portāls ¼ satori, 2011. I.IV.

Jānis Liepiņš

PAR BRŅŪ MARTUŽEVU

1924-2012

Lai gan esam ar Brņislavu Martuževu no viena novada, sastapāmies mēs vēl – krievu varai drūpot, un ne Lubānā, bet Rīgā, Mazajā ģīdē veroties priekškarām Brņislavas apslēptās dzīves atklāšanai. Svešās varas drupināšanā Martuževai ir lieli nopelni, turot prātā nelegālo laikrakstu *Dzimtene*, ko viņa ar savu roku pārrakstīja nomaļajos Lazdiņos, kad tāda uzdrošināšanās varēja tikt novērtēta ar lodi pierē, atsaucoties uz kādas padomju dziesmas rindām: lai ar *lodi pierē krīt!* Piedalīties sarīkojumā mani pierunāja Milda Grīnfelde, kas ar Martuževu bija bijusi kopā izsūtījumā. Aizbildināšanās, ka neesmu ar Martuževu pazīstams un maz man būs ko sacīt, netika ievērota un gluži vai ar diktātu tika norādīts temats. No tā laika ar Martuževu sastapos reizi gadā, kad ierados Lubānā. Dzejnieces tēva mājas Lazdiņi ir sabrukušas, vēlākais mitekļis Dārziņi atrodas Lubānas nomalē. Dārziņos runas ritēja vai nu istabā, vai ārā zem jasmīnu krūma. Ka sarunas bija spriegas, liecībai der mazdēla uzcītīga piedalīšanās tajās, lai gan parasti jauniem cilvēkiem interesē tikai viņu pašu sarunas.

Mums ar Brņislavu Martuževu daudzi temati bija pārrunājami nestrīdoties, lai gan ne visos mākslas un literatūras jautājumos bijām vienisprātis. Vislielākā uzskatu atšķirība bija par Gunti Ulmani, ko Martuževa mēdza saukt par *savu prezidentu*. Ai, viņš vienkāršu laucinieci pagodinājis, ierazdamies Dārziņos! Allaž bildu pretī, ka pagodinātāja bija taču Martuževa pati – tālab, ka privāti pieņēmusi Ulmani savā mājā.

Dzimusi Bērzpilī, bet mūža lielāko daļu nodzīvojusi Lubānā, Martuževa vienādā mērā jutās piederīga Latgalei un Vidzemei, nekad necentās izcelt kādu nepārraujamu saikni ar Latgali, vēl vairāk – viņa pasvītvoja savu piederību tāpat Kurzemei un Zemgalei arī. Jūtot dziļi Latgales saknes, tika apliecināts, ka *esmu latviete!* Uzsvērums turklāt nebija vārdos, bet rīcībā. Ne domāt nevarēja, ka Martuževa līdzīgi Upītes bajāram Antonam Slišānam spētu bilst: *Latgaliešiem ir sava valoda un sava kultūra*. Izteikšanās augšzemnieku dialektā dabiska esot sadzīves vajadzībām, dzeja, kā Brņislava mēdza izteikties, nākot

viņai tieši no Dieva, un visas viņas grāmatas ir sacerētas latviešu literārajā valodā, ar ko Martuževa jutās visstiprākajām saitēm saistīta. Viņa runāja bagātā latviešu valodā, un ar meistas ķerīenu prata vārdus likt lietā. Augstu dzejisku spriegumu Martuževa saglabāja līdz mūža galam, viņas pēdējā grāmata *Deg uguntiņa* (2011) ir tikpat vitāla kā viņas pirmie dzejoļu krājumi un tie, kas radušies spēku kulminācijā 90. gadu pirmajā pusē.

Pēc dzimtas uzvārda Brņislava ir Mārtuža, tikai krievu ierēdņi viņas tēvu padarījuši par Martuževu. Kad ieteicos, ka krievu važas klājas saraut un atgriezties pie īstenā uzvārda, dzejniece sacīja, ka viņai esot pienākums saglabāt tuvību ar Evu Mārtužu un Martuževa jau esot tā pati Mārtuž Eva.

Dzejā, dziedāšanā, cītaras spēlēšanā, dārza vai istabas darbos – visur izpaudās Brņislavas Martuževas pamatīgums, viņas sūtības apziņa. Visur viņa staigāja, itin kā tautastērpu nēsādama. Tālab tik būtisks bija Rakstnieku savienības izgādāts Abrenes tautastērps, ko dzejniecei pasniedza 80. dzimundienā. Abrenes tautastērpā viņa ir stājusies Tā Kunga priekšā, ar to uzsvērdama savu kāpinātu taisnības izjūtu, ko neļaus vis kaut kādiem valsts varas tēlotājiem pazemināt, jebšu viņi Abreni atdevuši tiem, kam tā nepieder. □

Jānis Liepiņš, rakstnieks un dr. med. vienā personā, ir dzejoļu, eseju un atmiņu grāmatu autors. Laikraksta *Latvija Amerikā* līdzstrādnieks. Dzīvo Rīgā.

Ināra Matīsa. *Etīkkoks*. 80 x 100, akrils uz audekla, 2011

Par mākslinieci skat. Lindas Treijas rakstu 46. lpp.

NO LAIMAS LĪVENAS VĒSTULES UZ LUBĀNAS „DĀRZIŅIEM”

Broņa mīlā! Man, kā Tavas grāmatas redaktorei, iekrīt tas smagais un nepateicīgais uzdevums pasacīt dažus vārdus par Tavu trešo un, manuprāt, vienīgi īsto grāmatu *Ceļu krusti**, kurā dzejoļi gulst Tavas dzīves istajā kontekstā. (...) ...mēs vairs neesam cenzūras pakalpiņi, tāpēc beidzot pie vārda tiek Leonīds Breiķšs, Edvarts Virza, Aleksandrs Grīns, pie vārda tiek mūsu trimdas rakstnieki – Veronika Strēlerte, Astrīde un Ivars Ivaski, Velta Toma, Olafs Stumbrs, Valdis Krāslavietis, Andrejs Irbe... Liela tiesa šo rakstnieku ir no Tavas paaudzes.

Tava biogrāfija ir smaga kā Latvijas liktenis. To savā pēcvārdā stāsta Tava nelaiimes un ciešanu ceļa biedre Milda Grīnfelde. (...) Pirmajā grāmatas nodaļā „Debesis rūsa gail” ietverti kara gadi. Tie bija smagi un reizē arī skaisti, jo Tu pati biji jauna, skaista, dedzīga. Tavā Lazdukaktā jaunieši talkoja pa mājām, dancoja, dziedāja, mīlēja, kaut gan debesīs kvēloja kara krusts. Tavi jaunības laika dzejoļi ļoti melodiski, tēlaini. Pati Tu reizēm nicīgi saki: *Tas tāds piedziediens*. Bet laika zīmogs tajos dziļi gravēts.

Pēckara jeb kā Tu saki – nacionālā pretošanās pagrīde – ir no 1946. līdz 1951. gadam – nodaļā „Zemesmāt un Debess, dodiet spēku mums!” (...) *Kad zibšņu vāle pakal triecas, / Ko grib no zemes izvājt, / Kad novembris uz galu liecas / Un baltās pēdas teju klāt? Kas tad ir šīs baltās pēdas? Tas ir sniegs, kuru latviešu pretošanās kustības dalībnieki gaidīja ar sirds trisēšanu. Nu jā, mans demagogu un viltus vēsturnieku ietramdītais prātiņš jau dzird iebildumus: Kas tā tāda par pretošanās kustību, tie taču bandīti, mežabrāļi. Tā tos cilvēkus varēja dēvēt viņu tiešie pretinieki – milicijas pilnvarotais, čekas vīri, varas ieliktni. Ne man pa spēkam izvērtēt to neželību un asinspirti, kurā pret savu gribu bija ierautas abas puses. Ne arī es spēju izvērtēt latviešu virsnieku apšaušanu Litenē, ne zemnieku deportācijas 1940., 1946., 1949. gadā. Ne arī izrēķināšanos ar pretošanās kustības cīnītājiem (mežabrāļiem) Kurzemē, Latgalē, Vidzemē. Šobrīd mūsu vēsturnieki pārvērtē*

* *Ceļu krusti*. Rīgā: Liesma, 1990. 264 lpp. Dzejnieces Laimas Līvenas (1943-2006) vēstule iespiesta Bronislavas Martuzevas dzejgrāmatas beigū lappusēs.

Latvijai liktenīgos pirmskara, kara un pēckara gadus, daudzi „baltie” plankumi ieguvuši asins sarkanumu un noziedzības melno toni.

Tā ir Tava dzīve, Broņa. Tavi brāļi krita karā. Tavi kaimiņi, radi un draugi bija saistīti ar nacionālo atbrīvošanas kustību, arī Tu pati biji ar to saistīta, jo Lazdukakti bija dziļi Lubānas mežos, tur nāca gan pēc maizes, gan pēc siltuma. Un tāpēc vēlāk, kad nacionālo atbrīvošanas pagrīdi likvidēja, Tavs brālis Cipriāns (Cipris) nolēma – vajag slēpties. Tu paslēpies savā Lazdukaktā, ilgi vietējie pilnvarotie nevarēja Tevi atrast. Šajā laikā, kad: *Svinu arī es / Dzīves cīņiņu pret nāvi*.

Tu ar roku pārrakstīji pagrīdes žurnālu *Dzimtene*, kas skaidroja vienkāršas lietas par *mieru, meliem un dzīvību*. Par Korejas kara rūgtu patiesību, par to pašu nacionālās pretošanās pagrīdi. Tas viss notika laikā, kad oficiālajā presē pludoja melu un demagoģijas duļķainie ūdeņi. Tevis pārrakstītais žurnāls aicināja 1950. gadā: *Latviešu tauta! Tēvi un mātes, brāļi, māsas un sievas! Latviešu nacionālā pretošanās pagrīde aicina jūs – nepagurt zem jaunas ciešanu nastas, ko mūsu plecos atkal cēlis sarkanais verdzinātājs. Tā aicina jūs vienoties un tapt stipriem Tēvzemes mīlestībā, kopīgajā liktens apziņā un gatavībā jauniem upuriem. Karš ir sācies. Tas nenorims, bet vērsīsies plašumā, un nav šaubu, ka radīs arvien vairāk draudu latviešu dzīvībām, kara iesaukums neies secen mūsu mājām. Lai atceramies tad, ka vienīgi šie ir mūsu mājas, mūsu dzīves telpa; lai atceramies, ka sveši nāk un iet, bet mums Dievs līcis izturēt un šie palikt, lai atceramies, ko labajos laikos sev un savai tautai solījuši: „No zemes šīs mēs izauģuši esam, / Mums šajā zemē galvas jānoliek!”*

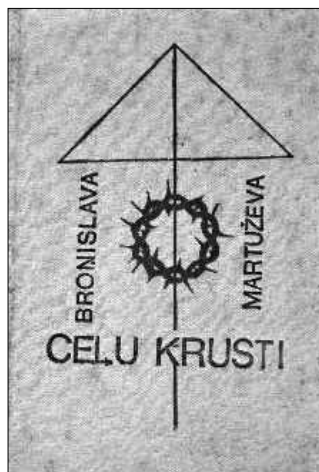
Tomēr pienāca brīdis, kad Tevi atrada, apcietināja gan Tevi, gan Tavus tuviniekus, mocīja čekas pagrabos ar nakts pratināšanām un bezgalīgiem pazemojumiem, līdz visbeidzot izsūtīja uz Sevišķi stingrā režīma koloniju tur – plašās „Dzimtenes” ziemeļos Taišetas-Lēnas trasē. Tās tad arī ir Tavas „universitātes” picos garos gados. Nodaļā „Met krustu, māsa, Tēvam, Dēlam, Garam!”: *Tas ir laiks, kad: / Pūra lāde nātrēs mesta, / Tinēs nav nekā, / Sāpju ceļos projām vesta / Pati vedamā...*

Tos sāpju un ciešanu ceļus daudzi latvieši gājuši, par tiem runā, raksta, strīdas, bet tikai pats sāpju ceļa staigātājs līdz mielēm ir dzēris šo ciešanu, cerību un bezcerības kausu. Tikai cerība un ticība ir palīdzējusi tikt cauri šim Tavas dzīves vissmagākajam posmam. Tu satīki šajā cietumu ceļā arī draugus – Mildu

Grīnfeldi, Maiju Silmali, Āriju Helšteini, Mirzdu Ersu, tie kļuva draugi uz visu mūžu. Trīs neaizmirstamas diennaktis cietuma kamerā Tu biji kopā ar Elzu Stērsti, aizgūtnēm skaitīji Elzas Stērstes dzejoļus un dzejniece tos komentēja. Manuprāt, tieši Tava ieslodzījuma laika dzejoļi ir vissāpīgākie, vispilnākie ar to ciešanu zelta segumu, kas dzejai piešķir tveramas patiesības zaigojumu. *Met krustu, māsa, Tēvam, Dēlam, Garam! / Vienkop vāc dvēslī, pulcē pa staram! / Gars to sildīs kā strazdu plaukstā / Tumsībā aukstā.*

Brona dārgā, Tu izturēji līdz dzimtenei. Tu atbrauci mājās savā Lazdukaktā, atgriezās arī Tava māte, māsa Magdalēna, brālis Cipriāns. No kuplā bērnu pulciņa bijāt palikuši vairs tikai trīs. Tu izturēji. Tev palīdzēja Tava Ticība (jo Tu esi katoliete), Tava dzeja, Tava jaunība. Veselība bija salauzta, bet gars – ne. *Tas bija murgs – / Tas tilts pār Jeņiseju. / Vēss Pērses vilnis noskalo man seju. / Bet gadu grumbas vaigā / Sirds neizprot: / Vai jaunā sapnī var kāds nosirmot? / Tas bija murgs – / Tas ilgais ceļš, ko gājām. / Gar Daugavu mēs pārnākuši mājās.*

Varu tikai nojaust pēc Taviem dzejoļiem Tavu ikdienas sūrumu. (..) Tava istā stihija ir lirika. Varbūt paraupja, nenoslīpēta, jo skarba bija Tava universitāte, salauzta Tava miesa un trūcīga Tava iztika, lai varētu vēl atļauties tādu greznību kā spodrināt savu talantu. Manuprāt, ja talantu varētu izmērīt, Tu droši stātu savas paaudzes dzejnieču rindās, turpat, kur Ārija Elksne, Astrīde Ivaska, Olga Lisovska. Tikai Tava dzeja ir skaudrāka un skarbāka, jo tāds bijis Tavs dzīves ceļš. Un tikai šobrīd ir laiks, kad Tu uzdrīksties un reāli spēj publicēt dzejoļus ar savu isto vārdu savā istajā kontekstā. Bronislava Martuževa, šis ir Tavs laiks, jo šī ir mūsu tautas trešā atmoda... □

WISŁAWA SZYMBORSKA 1923-2012

Wisława Szymborska ir viena no pasaulē pazīstamākajām 20. gs. poļu dzejniecēm. Kopš Nobela prēmijas literatūrā saņemšanas (1996) visbiežāk dzirdētais epitets Szymborskas vārdam ir – *poļu dzejas karaliene*. Lai arī lielāko mūža daļu dzejniece pavadījusi aristokrātiskajā un it kā pārilaicīgajā Krakovā, viņas dzeja, gluži pretēji, tiekusi precīzi iemiesot sava laikmeta portretu spilgtās, nereti ironiskās un neizvairīgās metaforās. Nobela prēmija piešķirta par *dzeju, kuras ironiskā precizitāte ļauj vēsturiskajam un bioloģiskajam kontekstam atklāties cilvēciskās īstenības fragmentos*. Szymborskas 13 dzejoļu krājumi un teju 30 gadus ilga darbs laikraksta *Życie Literackie* (Literārā Dzīve) redakcijā, kā arī citos Polijas kultūras izdevumos, padarījis viņas viedokli neatraujamu no ikkatras lielākas norises Polijas literatūrā. Nereti tiek sacīts, ka literatūrā Szymborsku „ieveda” otrs pagājušā gs. poļu Nobela laureāts, Česlavs Milošs. Abi rakstnieki arī pierāda, ka literatūra tomēr nav gluži „telpa”, kurā var ieiet vai ko var pamest, bet gan drīzāk – laiktelpa, kontinuitāte.

Szymborska rakstījusi limerikus, kā arī izdomājusi vairākus jaunus ironiskās dzejas žanrus, teiksim, altruiskus un labeklišus (īsas divrindu vārsmas, kas sākas ar ieteikumu „Labāk..” un otrajā rindā turpinās ar „nekā..”). Szymborska saņēmusi arī Gētes (1991) un Herdera prēmiju (1995), Baltijas Asamblejas balvu, kā arī visus svarīgākos Polijas apbalvojumus. Mūža otrajā pusē nodarbojusies ar labdarību, palīdzot bērnu aprūpes centriem.

Latvijā Wisława Szymborska ir pazīstama kopš 1979. gada, kad Ulža Bērziņa atdzejojumā iznākusi viņas dzejas izlase *Apsveiksim skudras*; iznākusi arī plašāka Szymborskas izlase ar nosaukumu *Dzeja* (Jumava, 1998, priekšvārds un atdzejojums U. Bērziņš). Portālā *Satori* publicēta Szymborskas Nobela lekcija „Dzeja un pasaule” (1996).

Ingmāra Balode

¼ satori

Ināra Matīsa. *Meža burvība*. 76 x 102, akrils uz audekla, 2007
Par mākslinieci skat. Lindas Treijas rakstu 46. lpp.

Wisława Śymborska

NAIDS

Paraugieties, cik funkcionāls,
cik labā formā vēl
mūsu gadsimtā naidis.
Cik viegli tas pārvar visaugstākos šķēršļus.
Tas metas un tūliņ notver.

Nav tāds kā pārējās emocijas.
Par tām vienlaikus vecāks un jaunāks.
Pats rada cēloņus,
kuri izraisa to.
Tam gadās iesnausties, taču nekad ne
mūžīgā miegā.
Bezmiegs tam nevis atņem spēkus, bet
gan piešķir.

Reliģija bijusi nebijusi –
tik startējot pieliekt celi.
Dzimtene bijusi nebijusi –
tik mesties skrējienā.
Sākumam noder pat taisnīgums.
Tālāk jau traucas pats.
Naidis. Naidis.
Seja tam sašķobīta
milas ekstāzē.

Ak, tās pārējās emocijas –
tik vārgas un tūlīgas.
Kopš kura laika var brālība
cerēt uz ļaužu pūļiem?
Vai līdzjūtība kaut reizi
ir nonākusi pirmā pie mērķa?
Cik būs to, kurus iedvesmos šaubas?
Iedvesmot spēj tik viņš, kurš zina, ko dara.
Talentīgs, attapīgs, izcili strādīgs.

Vai jāstāsta, cik dziesmu tas sacerējis.
Cik vēstures lappušu sanumurējis.
Cik cilvēkpaklāju sedzis
nez cik laukumos, cik stadionos.

Nemānīsim sevi:
tas spēj radīt daudz skaista.
Lieliskas ir tā atblāzmas nakšu melnumā.
Brīnišķi sprādzienu mutuļi rožainā ausmā.
Grūti noliegt īpašu patosu drupām
un parupju humoru –
kolonnai, kas slejas pār tām un nekrīt.

Viņš ir kontrasta lielmeistars –
dārdi kopā ar klusumu,
sārtās asinis un baltais sniegs.
Un viens motīvs, kas tam nekad neapnīk:
lūk, akurāts bende
pār savu apķēzījušos upuri.

Vienmēr gatavs pildīt jaunus uzdevumus.
Kad jāuzgaida, viņš uzgaidīs.
Mēdz sacīt, ka viņš esot akls? Ak akls?
Tam ir snaipera asais skatiens,
tas droši raugās nākotnē –
vienīgi viņš.

Atdz. Uldis Bērziņš

No Ulza Bērziņa „Atdzejotāja piezīmēm par cilvēku un
zvēru”, ¼ satori (2011)

Foto: Sipa Press / East News

Wisława Śymborska

Jānis Liepiņš

ŠKIRŠANĀS SPĒLE

Bulduri 1944. gada vasara
Milda Grīnfelde Čakam

Aleksandr, tu vari būt pilnīgā drošībā, ka tevi visi pazīst šai *restorācijā* un ka tu nespēsi izvairīties no uzmanības pievēršanas. Tikko ienāks mūziķi, viņi, pārlaiduši skatus zālei, vispirms sveiks tevi kā šā iestādījuma ievērojamāko viesi. Agrāk te bija Andreja Oškalna pirmās šķiras restorāns, tagad – tikai viņa galdi un krēsli. Man ir skumja izjūta, ka šis nākums laikam gan ir pēdējais. Es uz Rīgu vairs netieku, un tu diezin vai no Rīgas tiksi šurp, ja šovakar tevi vēl laidīs pāri tiltam un tev nevajadzēs atlikušās vasaras dienas pavadīt pie Pētersoniem. Tu jau viņu dārzā esot apracis dažus manuskriptus. Taču bīstamāko – *Tēti karavīru* tu vairs aprakt nevari, tas ir, vari aprakt, bet šā vai tā tev nāksies bojševiku tiesai par to atbildēt, kaut arī es esmu šās poēmas formālā autore. Jāsēž cietumā būs arī man, protams.

Kad Gopers mani uzbilda par grāmatiņu leģionāru bērniem, es atteicos. Taču atceries, tu biji pavisam bez naudas. Apņemšanās poēmu sacerēt manā vietā, bet ar manu vārdu, bija dabiska rīkošanās. Līdz šim jau neviens nezina, ka grāmatas autors esi tu, ja vien neesi krogā izrunājies. Pat mani vecāki, kad nolasīju priekšā, nekā nenojauta. Galu galā viss ļoti saskanēja – pieminētie bērni Juris un leva ir patiešām mani. Pēc Spāres, kad būšu nokārtojusi visu ar bērniem, došos kopā ar viņiem papriekš uz Ventspili, pēcāk uz Jūrkalni, ja Grīnfelda vecāki bērnus vispār laidīs līdzī. Ir man mazas cerības tikt pāri jūrai. Tev nevaru atklāt, uz kādiem ļaudīm es paļaujos. Piedod, tu tomēr reizēm esi bijis ļoti plāpīgs.

Bet nāk mūziķi. Varu galvot – viņi kaut ko veltīs tev. Viesmīļi bez šaubām ir jau par tevi bilduši. Klausies, viņi spēlēs tavu kroņa numuru *Miglā asaro logs!*

Redzi, man acīs ir asaras, un tu arī neesi palicis gluži vienalīdzīgs. Angelika ar savu dakteri ir jau laikam Vācijā. Ja viņa dzirdētu priekšnesumu, būtu aizkustināta tāpat kā es. *Debesu dāvanā* tu man esi veltījis labus dzejoļus, taču, liekas, neviens neiemantos tādu ievēribu, kādu visi ir pievērsuši dzejolim, ar ko var dižoties Angelika. Tava dzeja tagad kļuvusi par tādu kā mīlētāju šūpuļdziesmu. Ceru gan, ka no man veltītajiem dzejoļiem tu nevienai neesi vienlaikus kādai citai sievietei

veltījis. Angelikas dzejoli *Atzīšanās*, kam tagad neviens vairs istā virsraksta nezina, tu taču vēlāk dāvināji arī Leontīnei.

Pa kūciņai mēs katrs varam dabūt bez raizēm – man ir saglabāti divi kuponi. Tu noteikti savas kūkas esi sen noēdis. Bet kā tu iztiksi, kad manis Rīgā nebūs? Tēvs tev ir gan saimniecisks, bet lieku kūku kuponu viņam nav.

Pie Lielupes tilta mums būs jāšķiras ar vai bez asarām. Tavu *Debesu dāvanu* es līdz šim esmu nēsājusi somā visur līdzī. Ja uzkrīt bumba uz mājas, dzeja ir manā somā dzīva. Ja nu bumba trāpa mani pašu, jā, tad jau nu arī tavi panti ir pagalam. Bet nepavisam. Tu taču manuskriptu pārdevi Goperam. Es pati iegrāmatoju to, zinu – bez naudas tu nepaliec, kaut arī drīz visu notērēsi.

Struktoru ielas atslēgas paliek pie tevis. Puķes laistīt tev turp nebūs jāiet, visas atdevu kaimiņienei. Bet aizej un paskaties tāpat – vai viss uz vietas. Žēl man ļoti mūsu jauko pastaigu pāri Gaisa tiltam. Kad pa tilta apakšu aizgāja vilciens uz Vidzemes jūrmalu, domāju, ai, jauki būtu ar tevi kopā Saulkrastos vai Vecāķos! Nu jau laikam vilcieni neiet vairs ne uz vienu pusi. Kā tu tiksi atpakaļ Rīgā? Vai tev nebūs jāiet kājām kā toreiz, kad ar Adamsonu nosoļoji no Rīgas līdz Gaiziņkalnam? Uz Spāri es nokļūšu kaut vai ar kādu armijas vilcienu.

Ai, es aizmārša - dzīvoklī taču palika tevis nestā tējas roze. To tu paņem atpakaļ un aiznes tēvam! Viņam tāpat kā man ļoti mīļas ir rozes. Un kam nav mīļa Kaudzītes Matīsa

Milda Grīnfelde 80. dzimšanas dienā (1989.20.IV)

dziesmiņa par rozēm, pareizāk sakot – par brūklenāju?

Angelikai, kad mēs rīkojām *Dziesmuvaras* vakarus, *Brūklenājs* tik labi padevās, ka Ābele viņas dēļ jau rosījās to iekļaut koncerta programmā. Un cik aizvien skaista ir Angelika! Es vēl nesen viņu sastapu uz ielas – jau ceļajūtīs. Viņas dakteris bez grūtībām atradis Vācijā paliekamu tveršanos. Tā tu neprati Angeliku pie sevis noturēt. Un tagad tevi pašu pamet Anita, varbūt drusciņ ne tikai tevis, jā, drusciņ arī manu vēstuli dēļ. Un, kad nu es būšu prom, tu viens varēsi sēdēt Vērmanes dārzā, ar baložiem un zvirbuljiem sarunādamies. Sentimentalitāte ir tava būtība. *Dziesmuvarieši* visi bez izņēmuma tevi vērtē par sentimentālu dzejnieku, sentimentālu pat nekā Elīna Zālīte.

Sentimentāla jūtība reizēm ir gan vajadzīga, kā tagad ļoti derētu glāze liķiera. Bet liķieris jau pienākas tikai vācu virsniekiem. Ādolfs Ābele korī cīnījās pret jebkādu dzeršanu, pret jebkādu saldu nopūšanos. Ne iestudēt, ne uzrakstīt pats sentimentālu dziesmu viņš nav jaudājis. Saldu dziesmu koncertā viņš vērtētu kā sporta bikses pie smokinga.

Elīna Zālīte, es viņu nesen satiku, rīkojas palikt Rīgā. Nu jā, viņai jau nav nekādu grēku, ja nu varbūt pērn Gopera izdotie stāsti *Sūrais malks „Kaņavīra bibliotēkas”* sērijā. *Virši zili* Zālītei bija jau dzejas grāmatas pirmajā izdevumā. Un tiem drīz uzradās melodija, droši vien kāda krievu romance. To esot latvieša jušanai pielaiķojis Marģeris Zariņš.

Tavs *Asarainais logs* un Zālītes *Virši* tika iespiesti gandrīz vienā laikā, bet Elīna Zālīte ar saviem *Viršiem* cēlās tev pāri un, man liekas, pāri stāv līdz šim brīdim. Klausies, cik saldi, cik pazudinoši mūziķiem skan *Zilie virši!*

Savāda ir latvieša daba. Viņam visapkārt lieiskas tautasdziesmas, nē, ar tām viņam par maz – jāmeklē svešu tautu apcirkņos. Pie sirds jau tādi saldumi kerat, bet abas dziesmas galu galā ir lipīgs ābolu ievārijums.

No krievu romancēm Ābele mūs ar dēmona spēku aizvien ir līcis vairīties. Krievu romances, viņš saka, latvieša dabai ir tikpat svešas kā pareizticība. Tu jau nu šai ziņā esi pacietīgs un elastīgs, varētu krustīties arī pie svētbildēm, ja kāds no tevis tādu zemošanos prasītu. Bet brīdinu - laicīgas svētbildes tev nāksies pielūgt pulka pazemojošāk, ja nedosies uz Kurzemi un paliksi Rīgā.

Mums drīz ir jāšķirās – cerēsim, ka uz neilgu laiku. Bet varbūt tā būs šķiršanās uz mūžu.

Pirms šķiršanās nolasi man no *Debesu dāvanas* mīļākos pantus – lai tie paliek sirdī, diemžēl prātā tie diez vai paliks! Neapvainojies, es tev dāvanu došu atpakaļ. Tavās rokās tā būs drošāka nekā manās. Un, ja jāceļas pāri jūrai, tad jau jāatsakās no visas mantas, paliek tikai tas, kas mugurā. *Debesu dāvana* jau nu gan ir vairāk nekā manta, bet zvejas laivai vienalga – lieka drēbe vai lieks papīra vīkšķis. □

ČAKS MILDAI GRĪNFELDEI

*Es tavu neticību redzu
Kā melnu nakti, kas pēc dienas nāk.
Tai savu sirdi pāri sedzu,
Lai viņa degt un kaisli kvēlot sāk.
Ja tu no manis projām iesi –
Es neceru, ka tu vairs smiesi:
Viens liķis tavās acīs mūžam būs.*

Šķiršanās spēles likloči

Ojāra Vācieša muzejs Aleksandra Čaka 110 gadu jubilejā vēlējās kādu dzejisku uzvedumu ar Čaka pantiem. Par piemērotāko sarīkojumam man šķita krājums *Debesu dāvana*, kuras kodolu interpretēt aicināju Dailes teātra aktrisi Lidiju Pupuri. Bet kodolam vajag arī čaulas, to no paša Čaka atmiņām, arī citu dzejnieku izteikumiem par Čaku un Mildas Grīnfeldes savulaik sacītiem vārdiem izveidoju divām studiju biedrēm Zanei Jančevskai un Ingai Aizbaltei. Čaka dziesmas, tas ir, dziesmas ar Čaka vārdiem, apņēmās sagatavot Ingūna Kalniņa un Ventis Zilberts.

Bet tradicionālo Latviešu mūzikas svētku rīkotāji tādu dzejisku uzvedumu vēlējās arī Madonā, taču svētki iekrīt vasaras kulminācijā, kad aktrises izbraukuma izrādēs ir vēl intensīvāk aizņemtas nekā sezonas laikā. Vienīgi Lidija Pupure bija brīva un gatava braukšanai. *Debesu dāvanu* tad nu klājās izveidot kā pakārtojumu Grīnfeldes un Čaka sarunai, kara pēdējā vasarā šķīroties pie Lielupes, tālab drusciņ vajadzēja reducēt dzejas krājuma daļu. Mūzikas svētkiem obligātās dziesmas (Madonā patiešām *Čaka dziesmas!*) apņēmās dziedāt Lidijas Pupures garderobes biedrene Olga Dreģe, pianistam Ventim Zilbertam un vijolniekam Jurim Švolkovskim kopā ar aktrisi izveidojot tādu kā restorāna ansambli.

Esmu ilgus gadus bijis pazīstams ar Mildu Grīnfeldi, pamatjautājumos aizvien esam bijuši vienisprātis. Šķiršanās Jūrmalā man tika atstāstīta vairākkārt. Tā kā veselības stāvoklis man ir gana labs un tas neliek mocīties ar slimīgām aizdomām kā dažai slavenai kritiķei, jūtos pilnvarots bilst ko Mildas Grīnfeldes vietā, Čaka vietu tādējādi nepazeminot. (J.L.)

Helēna Hofmane. *Didi*

Skat. fotomeistares izlasi un Maijas Meirānes rakstu (32.-38. lpp).

KNUTS SKUJENIEKS ATBILD ILMĀRAM LATKOVSKIM

K.S. Man pats svarīgākais ir tas, ka mēs esam atguvuši valstisku neatkarību. Tas man nozīmē ļoti daudz. Es Latviju vienmēr esmu jutis neatkarīgi no tā, kādā statusā viņa ir atradusies. Un, ka viņa nekad nav bijusi ideāla, es arī apzinos, arī, ka viņa ilgi nebūs un varbūt vispār nebūs ideāla. Es to varbūt tik sāpīgi nepārdzīvošu, kā to pārdzīvoja Rainis savā laikā, kas bija izsapņojis Saules zemi. Es saprotu, ka cilvēki ir pirmām kārtām apjukusi. Un kas ir vēl skumjāk – liela daļa cilvēku dzīvo kaut kādā pilnīgi iluzorā pasaulē. Viņi redz, ka neiet kaut kā, kā viņi gribētu, jo viņiem šķita, ka pēc barikādēm iestāsies laimes laiks. Bez šaubām tā bija naiva cerība. Šai ziņā es biju skeptiskāks. Piedalījos, protams, gan barikādēs, gan Baltijas ceļā, gan citās aktivitātēs, bet bez šī te pārspīlētā entuziasma. Toreiz teicu tādu nepopulāru lozungu, ka par dziedāšanu būs jāmaksā. Un to, kas nāca pēc tam, būtībā paredzēju, jo sapratu, kādas milzīgas drupas mēs esam izsaukuši pār sevi, izstādamies no Padomju Savienības tūlīt pēc tam, kad viņa sabruka. Domāju, ka tās drupas garīgā ziņā nav mazākas, kā pēc Haiti zemestrīces. Un cilvēki tikai tagad sāk pamazītiņām, pat vēl ne gluži, no šīm drupām rāpties ārā. Pirmā ilūzija bija it sevišķi ar atvieglotiem kredītiem. Saprotu cilvēku vēlmi dzīvot nevis labāk, bet glaunāk – ar labas markas mašīnu, ar labas sugas suni vai vēl ar kaut ko nebūt. Cilvēki tēloja it kā pārtikušu, nodrošinātu vidusšķiru, bet tā nebija vidusšķira. Tās vidusšķiras mums nebija un faktiski tā vēl tagad nav stabila. Ilūzija izkūpēja un cilvēki tagad ir ļoti dziļā izmisumā tieši sagrauto ilūziju dēļ. Bet ko lai dara? Latvija, kāda nu ir, paliek tur, kur viņa ir. Man tieši šis moments, šis latviskuma moments, ir vissvarīgākais, jo tas ir saistīts ar manu profesiju.

I.L. Bet ir arī kaut kāds garīgais apjukums, jo savulaik likās, ka pat tajos draņķīgajos padomju laikos bija kaut kāds garīgais orientieris – literatūra, māksla. Bija autoritāte, Ziedonis, piemēram, un cilvēkiem interesēja, ko saka Ziedonis, Skujenieks, un viņi tam sekoja. Šodien tā nav.

K.S. Es taču atceros, ka piepilsētas vilcienos, kad brauca mājās tirgus sievas, viņas lasīja un apsprieda, piemēram, literāras polemikas starp *Literatūru un Mākslu* un žurnālu

Foto: Nora Krevņjeva. </p></div>

*Karogs un ļoti dzīvi visam tam sekoja līdzī, nerunājot par to, ka viss tas tika aktīvi lasīts. Es to paredzēju un mani neiepriecina, ka neatkarība atnesa līdzī milzīgu devu provinciālisma. Pagaidām vēl neredzu, kā mēs no šī provinciālisma tiksim ārā. Vai tā ir viduvēja, vai pat pavāja mākslas izstāde, vai romāns, dzejoļu grāmata, vai filma, vai arī kas cits, par cik tā ir latviešu produkcija, viņa ir jau a priori pasludināta par ģeniālu. Viņu mēģina bezmaz pieteikt Oskaram. Tas izsauc smaidu, bet tas ir tāds rūgts smaids. Mēs esam pazaudējuši kaut kādus mērogus un mērauklas. Mēs nezinām, kādu dzīvi dzīvo tepat mūsu kaimiņi. Kā dzīvo leiši, kā dzīvo igauņi un citi. Mēs dabūjam kaut kādas Holi-vudas tenkas, kas saturīgu dzīvi neatsver. Un otrs vispār pasaulē raksturīgs moments – jēdzienu *labs* vai *kvalitatīvs* nomaina jēdziens *veiksmīgs*.*

I.L. Var vai nevar pārdot.

K.S. Tas ir *bestsellers*. Šedevra vietā ir nācis *bestsellers*. Un, protams, ir mēģinājums *bestselleru* uzdot par šedevru. Daudzos gadījumos subkultūra ir arī greisirdīga. Viņa zina, ka nevar pilnībā pildīt kultūras funkciju, bet tomēr grib pretendēt uz šo atzīniņu, uz šo te cieņu, uz savu vietu hierarhijā. Šobrīd mēs ļoti viegli nojaucam visas šīs robežas. Man liekas, ka tas arī ir viens no provinciālisma izpaušiem. Es domāju, ka vairāk vai mazāk tas ir pārejas posms.

I.L. Vai mākslas un kultūras cilvēki varētu te kaut ko darīt? Saņemties? Viņi raud: „Nu jā, valsts nedod naudu.” Tiesa.

K.S. Es nezinu par pārējām mākslām, bet attiecībā uz literatūru paši rakstītāji var neraudāt, bet var raudāt lasītāji, jo viņi uzrakstīto neieraudzīs grāmatas veidā. Raudātājs var būt arī izdevējs. Bet, ja kultūrkapitāls* ir samazināts par 75%, tā ir elementāra kultūras iznīcināšana, jo tā ir vienīgā organizācija, kas tādā pastarpinātā veidā atbalsta kultūru, lai tā būtu mazāk atkarīga no tādas vai

* Domāts: Latvijas Kultūrkapitāla fonda līdzekļi

citādas politiskas konjunktūras. Lai gan likums, kas tika pieņemts sākotnēji par to, ka kultūrfondam atskaita procentus no akcīzes un no vēl kaut kā, tika likvidēts, valsts vara negribēja paciest to, ka var pastāvēt organizācija, kurai pilnīgi pietiktu tikai ar finanšu kontroli. Šim fondam tika uzvelts nesamērīgi smags slogs, pat ieskaitot kādus kultūras namu remontus. Tagad ar tiem 25% kaut kāda kultūras dzīves aktivitāte praktiski ir pamērdēta. Man nav sevišķi pieņemams amerikāņu princips, kas pastāv uz tīri privātiem sponsorējumiem, jo nelielām Eiropas valstīm ir valsts loma un atbildība, neatkarīgi no politiskiem režīmiem. Tas ir valsts prestiža jautājums. Nelietoju te novazāto vārdu par Latvijas tēlu, bet šajā gadījumā ir jautājums par valsts prestižu. Cik aktīvi savu kultūru cenšas uzturēt Francija! Viena no lielākajām ministrijām Francijā ir Kultūras ministrija ar milzīgu budžetu. Par tādu mums nespānot. Bet viņi ļoti labi apzinās, ka tas ir vajadzīgs. Mums to pierādīt tādai vai citādai politiskai elitei ir ārkārtīgi grūti. Manuprāt, tā ir no kultūras stipri patālu.

I.L. Nepopulāri ir teikt, ka kultūrai ir kaut kāda idejiska, audzinoša misija. Man mākslinieki ir teikuši: „Šodien ir citi laiki. Māksla ir mākslai! Tur vairs idejas nav, ko meklēt.” Postmodernisms, atļausos pateikt, šausmas, nāk ar laikmetīgo mākslu. Tur nekā nav.

K.S. Es domāju, ka tas ir uz zināmu laiku. Šāda ļoti līdzīga parādība jau ne vienreiz vien pasaules kultūrā ir bijusi. Dekadences posmi ir bijuši, posmi, kad ir liela vajadzība pēc dekonstrukcijas. Es varu skatīties ar zināmu interesi, bet man interesē, kas pēc šīs dekonstrukcijas radīsies vēlāk, kāda jauna konstrukcija? Mākslu nevar uzstādīt par kaut kādu jaunu vērtību eksperimentu. Eksperiments jebkurā jomā vēl nav vērtība. Svarīgi, kāds ir eksperimenta gala rezultāts, sausa atlikums. Es domāju, ka mēs pie tā atkal pienāksim. Ja es skatos agrākos lauzējus, grāvējus un ārdītājus, viņi lielākoties bija izglītojušies, viņi zināja, ko grauj un lauž, piemēram, franču „nolādētie dzejnieki”. Tas mani mulsina. Viņi ļoti spēcīgi bija iesakņojušies franču klasiskajā kultūrā, bet tas, ko viņi radīja, bija absolūti pret to. Šis viņu lauzums vēlāk kļuva par stabilu vērtību. Ja cilvēks grib lauzt, ignorējot, nezinošot, kas ir uzkrāts pirms viņa, tad no tās laušanas es neredzu lielu jēgu. Mani sarūgtina sludinātā doma, ka pie šāda veida darbiem nav vajadzīga nekāda profesionāla amata sagatavotība. Jebkurš izpauzums, jebkura kustība, jebkas pilnīgi nejausīs ir līdzvērtīgs. Svarīgs ir

pats izpauzums. Man liekas, ka starp mākslas radītāju un mākslas darbu pastāv zināma distance. Šobrīd tās distances nav. Kad es klausos no rīta kaut kādus anonīmus dziedātājus, sacerētājus, viss ir viņu pašu darbs – gan izpildījums, gan melodija, gan vārdi. Un tie vārdi mani stipri mulsina, jo tā vairs nav normāla latviešu valoda – nedabiski uzsvāri, nedabiski vārdu savienojumi. Cilvēkiem nav īsta priekšstata par savu dzimto valodu, kas viņa tāda ir, ko ar viņu var izdarīt? Tā ir skumja lieta, ka cilvēki mantojumu kā tādu uzskata par pilnīgi nevajadzīgu.

I.L. Tas ir neatgriezeniski? Vai ir cerība?

K.S. Es domāju, ka tas ir tāds laika posms. 20. gs. lielā mērā arī palika tikai eksperimenta līmenī, bieži vien ģeniāla eksperimenta līmenī.

I.L. Vai latvieši kā kultūras nācija šobrīd ir uz tādās katastrofālas robežas, kā daži uztraucas? Vai bažas ir pārspīlētas?

K.S. Ir uz diezgan slidenas robežas. Es klausījos šodien, kā mēģināja pamatot kādas jaunas komēdijas uzvešanu. Jā, komēdija ir vajadzīga, bet tragēdija būtu ne mazāk vajadzīga. Cilvēkam būtu vajadzīga kaut kāda katarse, bet viņi negrib to pieņemt. Viņi grib tikai atslogoties, izlādēties. Es kādreiz vaicāju: *Bet pa kuru laiku jūs, mīļie cilvēki, uzlādēsities, ja jūs visu laiku gribiet tikai izlādēties? Kas tad paliks beigās?* Bet acīm redzot, tas laiks vēl nav īsti pienācis. Katarses moments pienāks tad, kad sabiedrība sāks reāli apzināties savu situāciju. (...) Paldies Dievam, tomēr dzīvot Latvijā, rakstīt, runāt latviski, būt latvietim – tā ir liela dāvana.

I.L. Te nu sarunai ar Knutu Skujenieku pieliekam daudzpunktu. Par lēģera laikiem runāsim citreiz, šoreiz tikai vienu atziņu...

K.S. Tā man bija nopietna un skarba dzīves skola. Un man ir grūti paredzēt, kas es būtu, ja es to skolu nebūtu izgājis. Kaut kas es būtu, bet man nav iespējams pašam sevi prognozēt, kas tiešām no manis būtu iznācis. Saubos, vai rezultāts būtu bijis labāks.

Fragmenti no TV raidījuma *Viss notiek* (2010.19.VII). No videoklipa pārrakstīja (2012.1.1) Anita Liepiņa.

JG lasītājiem ļabi pazīstamais Knuts Skujenieks ir Latvijas Literatūras gada balvas par mūža ieguldījumu (2010) un daudzu citu mūsu pašu un starptautisku balvu un godinājumu laureāts, kura dzejdarbi u.c. darbi sakopoti *Rakstos* – astoņos pamatīgos sējumos (2003-2008). 1962. gadā Skujenieks notiesāts uz septiņiem gadiem soda nometnēs Mordovijā par pretpadomju propagandu. Publicists Ilmārs Latkovskis, 11. Saimes deputāts, pārstāv Nacionālo apvienību „Visu Latvijai! - Tēvzemei un Brīvībai/LNNK”.

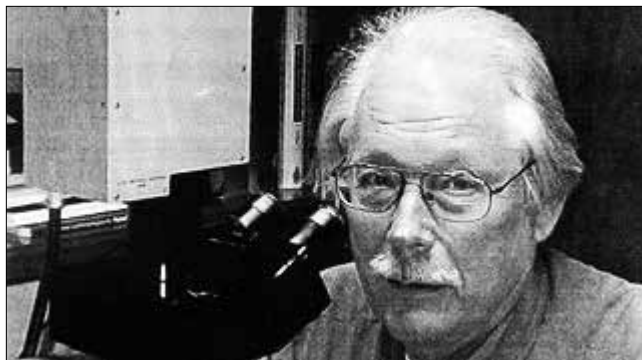
Juris Šlesers

ANDRA KADEĢA DZIĻUMOS

Ārsts ar literārām interesēm – bēgļu bērns, jauneklis ar vīziju, avantūrists, nopelniem bagāts trimdas sabiedrisks darbinieks – Latviešu centra Minsterē tēvs. Jaunības draugi viņu atceras kā jautru un sirsnīgu jaunekli ASV austrumkrasta latviešu apriņē, labu deļotāju un slēpotāju, meiteņu miluli. Viena no Andra Kadeģa aizraušanās bijis teātris, bet kā profesiju tas izrauga medicīnu, kļūst par patologu. Mūža astotajā desmitgadē pievēršas sava mūža ieceru, pieredzējumu un sasniegumu caurskatei un pārdomām – sāk pārcilāt saglabājušās vēstules, dienasgrāmatas, periodikas izgriezumus, atcerēties aizvadītos laikus, vecmāmiņas stāstus – un vēl un vēl. Rodas savdabīgs memuārs – *Izrakteņi / Atmiņas un liecības / XX gadsimts*.¹

Izrakteņi nav no vieglajām lasāmvielām, prasā nopietnu lasītāju, gatavu pieņemt izaicinājumu kam neparastam. Tad arī neizpaliek gandarījums. Atslēgu sava rakstdarba *atšifrēšanai* autors sniedz ievadā: „Kempovska metode – grāmatas, dokumenti, avīzes, vēstules, atkalieģūtas ainas no pārļasītām bērnu grāmatām – kopsummā nosaukta kā *echolots*”. Kempovskis (Walter Kempowski, 1929–2007) ir ievērojams pēckara vācu rakstnieks un arhivists, un *Das Echolot* ir viņa ļoti apjomīga grāmatu sērija. Kaut Kadeģis to ir latviskojis kā „*echolots*”, vārdnīcā šis vārds ir sieviešu kārtas: „*eholote* – elektronavigācijas instruments dziļuma automātiskai mērīšanai ar hidroakustisku metodi”² – tātd sonārs.

Par Kempovska metodi un *eholotes* simboliku, kas tik tuva vācu valodā un literatūrā zinīgajam Andrim Kadeģim, pazondēju internetu, arī Amerikas bibliotēku sistēmu. Ziņas angļu un latviešu valodā par Kempovski skopas, tomēr amerikāņu ģermānistikas profesore Karla Damiano par *Das Echolot* angļiski sarakstījusi doktora disertāciju (1998) un

publicējusi grāmatu.³ Tā ļauj tuvāk iepazīt šo rakstnieku – un palīdz arī izvērtēt Kadeģa rakstdarbu.

Būtu netaisni pret abiem pārāk tuvu salīdzināt Valteru Kempovski un Andri Kadeģi, bet zīmīgi, ka vairākas profesore Damiano pievestās agrīnās kritiķu atsauksmes *Das Echolot* sērijas pirmajiem četriem sējumiem (1993) mats matā sakrīt ar *manu* pirmreakciju lasot *Izrakteņus*: „pilnīgs haoss”, „nepārvarama masa” (Kadeģa gadījumā gan tikai relatīvi), „mistrojums” („Wirrwar”), „dzīve par īsu”, „tekstu kaudze”... Vēlāk rūpīgāki pozitīvi vērtējumi ņēmuši pārsvaru: „vērtīgs literārs darbs”, „komponēts haoss”, „daudzpusīgs pasaules kara attēlojums nevar būt citāds, kā [...] inscenēta nekārtība”. (*Das Echolot* ir par II Pasaules karu.) Damiano aprakstā Kempovska metode ir dažādu aizģutu izziņas materiālu apzināta un mērķtiecīga *montāža*, ļaujot lasītājam pašam atskārst lietu būtību. Starp nodaļām ievietotie autora paša sarakstītie iestarpinājumi („Zwischen-texte”) tos nekomentē, bet tikai papildina. Viņas vērtējumā, lai gan *Das Echolot* sastādīts no aizģūtām sastāvdaļām, tas kvalificējas kā Kempovska literārs darbs, kaut ne kā vēsturisks pētījums.

Arī *Izrakteņi* jāuzņem pirmkārt kā literārs darbs – tad vieglāk „laist pār galvu” tādus it kā trūkumus, kā datumi bez gadskaitļa, turp-un-atpakaļ hronoloģija un citi tehniski sīkumi, kas var kaitināt pedantiskāku lasītāju. Priekšplānā izceļas rakstītāja personība, pasaules skatījums un vērtību skala, arī garīgā tuvība ar tādiem modernās literatūras celmlauģiem kā Bekets (Samuel Beckett 1906–1989) un Kempovskis.

Metaforiskā *eholote* zondē dziļumu *laika* dimensijā, arī cilvēka iekšējā dimensijā – un ne

1. Rīgā: Dienas Grāmata, 2011. 312 lpp.

2. *Latviešu valodas vārdnīca*, Rīgā: Avots, 1987. Vārda sakne ir „lote”, kas jau kopš seniem laikiem ir auklā iesiets svars ūdens dziļuma mērīšanai. Milēnbaha vārdnīcā tā rakstīta – „luōte”, tātd izrunājama ar divskani, lai gan valodnieki droši vien kasģtu galvas, ja tiem vaicģtu, kā to izrunāt savienojumā ar no sengrieķiem iemantoto „eho” priedēkli. „Ch” grāmatā lietots liberģli: „Minchene” un „echolots” šģdi. „Jģnis Muhks” un „Rihards fon Veiczekers” tģdi, „Kochs”/„Kohs” – abējģdi.

3. Carla A. Damiano, *Walter Kempowski's Das Echolot/ Sifting and Exposing the Evidence via Montage*, Heidelberg: Universitģtsverlag WINTER, 2005.

tikai dziļumu, bet arī dzelmes nogulšņus. (Fiziskajai eholotei arī ir specializēts variants – *sedimentu eholote*.) Kadeģis lieto eholoti, lai caurskatītu gan atmiņas dzīles un personisko arhīvu, gan arī Latvijas arhīvus, kur pētījis ģimenes ciltskoku un savas bērnības laika preses izdevumus. Memuārā hronoloģija ievērota tikai nosacīti. Senā viela pasniegta reizēm laikā un telpā nesakārtota, caurasta iestarpinātiem 2007. gada⁴ komentāriem – kas ne vienmēr skaidri pamanāms. (Kempovskis tanī ziņā savā *Das Echolot* ir sistematiskāks – viņa „Zwischentexte” ir uzskatāmi atdalīti no montāžas materiāla.) Kadeģa eholotes uzzondētā jēlviela ir izaicinājums lasītājam pašam izrakteņus izrakt, izsiņāt, sakārtot un izvērtēt.⁵

Grāmata sastāv no levada, *Curriculum vitae* un 11 nodaļām, katrā 4 līdz 19 apakšnodaļas. Pirmās četras nodaļas (apmēram puse grāmatas) ir visumā hronoloģiska 1933. gadā Liepājā dzimuša latviešu bēgļu zēna bērnības un izaugsmes tēlojumu virkne – līdz pirmajām darba un studiju gaitām un trimdas jauniešu rosmēm Amerikā. Saistoši abu vecmāmiņu apraksti un stāstījumi – mātes māte Omamma jeb „Om” (izveicīga un turīga profesionāla vecmāte, kuras paspārnē norit bērnība un ar ko dodas kopā bēgļu gaitās), un tēva māte „mazā Omīte”, kas paliek Latvijā. Spilgti attēlota attiecība ar māti, kas ir sufliere un raksturlomu tēlotāja Liepājas operas teātrī. Māte ņem mazo Andri līdz uz darbu, kur viņš uz mūžu iemil teātra gaisotni: „Operas solisti man bija sevišķi varoņi. (...) ...nevaru teikt, ka Liepājas teātrī aiz ārījām būtu atklājis vilinošu mūzu, bet kāds pieskāriens būs bijis, jo uz ‘dancāšanu’ un kumēdiņiem man allaž nesies prāts”.

Amerikā ģimene apmetas Nūdžersijas štātā, kur izveidojas vēlākā latviešu kolonija un sabiedriskais centrs „Priedaine”. Lauku un būvdarbi, studijas, latviešu teātris un jauniešu sadzīve Nūdžersijā un Ņujorkas apkaimē – diezgan tipiski daudziem no mums.

4. Kaut izdota 2011. gadā, grāmata, šķiet, sarakstīta galvenokārt 2007. gadā, pabeigta 2008. gadā – tikai viena piezīme ir no 2008. gada, neviens vēlāks.

5. Radās iespēja ieskatīties *Das Echolot* 2. sējumā: *Das Echolot / Ein kollektives Tagebuch, Januar und Februar 1941*, Band II: 18. bis 31. Januar 1941, München: Albrecht Knaus, 1993. Izlasīju arī vienīgo latviski tulkoto Kempovska darbu – *Viss velti (Alles umsonst)*, Rīgā: Zvaigzne ABC, 2010. Šis romāns (par Austrumprūsijas vācu bēgļu šausmām kara beigās) iznāca 2006. gadā, tāpat īsi pirms Kempovska nāves un *Izrakteņu* sarakstīšanas laika (galvenokārt 2007. g.). Kempovska metode šai romānā nav vairs gluži tā, ko redzam *Das Echolot*. (Nav arī minēta šī metafora.) Kadeģa stils faktiski ir tuvāks *Viss velti* nekā *Das Echolot*.

Andris Kadeģis Vispārējos latviešu dziesmu svētkos Rīgā (1990)

Autors studē humanitārās zinības un medicīnas pirms-studiju („pre-med”) priekšmetus, ar nodomu gatavoties maizes darbam ārsta profesijā, lai gan no mātes iemantotā mīlestība uz teātri šķiet tuvāka – un reizēm novērš uzmanību no vajadzīgajām eksaktajām zinībām. Grāmatas atlikušo pusi ievada izšķiršanās sekot kādas Vācijas latviešu viešņas pamudinājumam studēt medicīnu Vācijā – tur augstskolas par velti, vācu valodu kaut cik jau prot. 1956. gadā Andris Kadeģis nonāk Minhenē.

Latviešu dzīve Minhenē 50. gadu otrajā pusē rādās interesanta. „Dīpišu” vairums jau izceļojuši, bet *izrakteņi* no šī perioda liecina par „svaigu asins infūziju” turienes latviešu kopienu no studentiem, kas atgriezušies no Amerikas, un *Amerikas Balss* latviešu radio raidījumu redakcijas darbiniekiem. Pieminēti arī ASV slepenā dienesta centieni iesaistīt trimdas latviešus aukstā kara procesos. Šādi Kadeģis kļūst par vienu no agrīnākajiem okupētās Latvijas apmeklētājiem no trimdas saimes.

Kā stratēģiski svarīgu valodu pratēju viņu 1959. gadā uzrunā ASV valdības aģents un studentam piedāvā „pusdarbiņu”. („Fonā daļēji bija miglaina varbūtība kaut ko darīt Latvijas labā.”) Pirmais uzdevums ir doties uz Vīni sakarā ar starptautisku jaunatnes festivālu, lai novērotu, vai ir dalībnieki no Baltijas valstīm – „kurus varētu iesaistīt politiskās diskusijās”. Sāk arī pašmācības ceļā mācīties krievu valodu. Nevienu Latvijas latvieti Vīnē nesastop un neko vairāk par to grāmatā nemin, bet tā paša gada rudenī autors ir Intūrista viesis Ļeņingradā un Rīgā. („Nacionālajā teātrī pie kases lodziņa (...) kasiere ar noliktu galvu klusītiņām saka: ‘Es nezinu, kas jūs esiet, bet jums seko!!!’”) Par jebkādiem uzdevumiem nekas nav teikts.

Nākošā gada augustā atkal avantūra uz Rīgu, šoreiz līdz ceļa biedre – latviešu studente un dzejniece Valda Dreimane, Fulbraita stipendiāte Minhenē no ASV. Kadeģis atceras, kā tai vasarā viņu atkal bija sameklējis

„amerikāņu paziņa” un apjautājies, vai viņš nezinot vēl kādu latvieti no Amerikas. Viņš minējis Valdu, kā arī to, ka viņi tieši nupat nesen esot runājuši par braucienu uz Latviju. „Paziņas” acimredzot izdarīja izziņu, un pēc tam Kadeģim uzlielījuši Valdu kā gana gudru un inteliģentu, bet – „mūsu priekšlikums braukt divatā viņiem nepatika – sevišķa izskaidrojuma nebija.” Viņam palicis iespaids, ka pats arī bijis „pa daļai izbrākēts” – jo „pirmajā braucienā man nebija arī sevišķu uzdevumu”. Tā paliekam neziņā, vai otrajam ceļojumam bija vai nebija sakars ar „amerikāņu paziņām”. Uz šī ceļojuma skaņu lenšu ierakstu pamata rakstnieks Pāvils Klāns saraksta grāmatu *Rīga Retour*.⁶ ko Andris un Valda vēlāk izmanto referātiem 2x2 nometnēs *par pārmaiņām un latvietību*. Ceļojums un publicitāte abiem jauniešiem izsauca ne viena vien trimdas publicista un sabiedriskās domas diktora nosodījumu. Pēc 50 gadiem vēlreiz izlasīju *Rīga Retour*. Īsta laikmeta liecība.

Grāmatas otrajā pusē nodaļu un apakšnodaļu skaits lielāks, viela savā brīvajā plūsmā ne vienmēr pakļaujas virsrakstiem – bet pie tā jau pierasts. Nobeidzis studijas 1962. gadā, autors atgriežas ASV, nostrādā interna gadu, apprec vācu studiju biedreni Renāti, izpilda obligāto kara dienestu kā ārsts ASV gaisa spēkos, apgūst patologa specialitāti, pēc tam praktizē Ņūdžersijā, bet 1979. gadā atkal pārceļas uz Vāciju – šoreiz uz palikšanu. Tā bija plānots. Aug trīs bērni, visi vēlāk apmeklē Minsteres Latviešu ģimnāziju. Tos redzam arī foto pielikumā, citādi par ģimeni grāmatā samērā maz. Autors strādā privātpraksē Veclārā (Wetzlar, apm. 200 km no Minsteres) līdz 2003. gadam, kad 70 gadu vecumā izbeidz ārsta darbu un pievēršas sava mūža caurskatei ar eholoti.

Andra Kadeģa lielais devums latviešu tautai ir viņa darbs Minsterē un Latvijā, īpaši no 1980. līdz 1993. gadam: Latviešu centra Minsterē (LCM) tēvs, Latvijas atmodas līdzdalībnieks, 1993. gadā ievēlēts Saeimā. Par šiem sasniegumiem iespaidu dod grāmatā ievietotās fotogrāfijas, bet autors raksta kautrīgi un atturīgi – pilnīgāka izziņa lasītājam jāmeklē citur. Konspektīvs apskats nesen parādījās avīzē *Laiks*, kur viņa līdzgaitniece Minsteres centra dibināšanā un veidošanā Maija Sinka-Gobiņa apraksta, kā ap 1980. gadu Vācijas politiķi draudējuši izbeigt atbalstu Minsteres Latviešu ģimnāzijai (MLG), un ar Kadeģa un Gobiņas līdzdalību izveidojās skolēnu un vecāku iniciatoru grupa, lai cīnītos par šī trimdai un Latvijai tik svarīgā

iestādījuma nākotni. 1982. gadā nodibina LCM ar Andri Kadeģi kā priekšsēdi. „Divi MLG skolēnu vecāki un LCM iniciatori – Andris Kadeģis un es, Maija Gobiņa, – devāmies pie parlamenta locekļiem ...”⁷ Rezultāti neizpaliek. Ģimnāzija turpina audzināt jaunos latviešus līdz 1998. gadam, bet LCM darbojas arī šodien, ar drošu skatu nākotnē neatkarīgās Latvijas labā.

1993. gadā Kadeģi ievēl Saeimā, bet ģimenes apsvērumu dēļ viņš izšķiras mandātu nolikt un paliek Vācijā. Autors to piemin ar pašpārmetumu – par vēlētajū it kā pievilšanu, kandidējot un tad atkāpjoties. Viņš nebija sagaidījis, ka viņu ievēlēs.

Reti kāda grāmata izraisa tik izteikti dalītas jūtas un novērtējumu. Kā Andra Kadeģa autobiogrāfija vai Latviešu centra Minsterē vēsturisks izziņas avots *Izrakteņi* būs grūti pielietojami. Par literāro vērtību lai spriež filologi un literatūrzinātnieki. Šim lasītājam ir gandarījums par izdevību iepazīt vienu ievērojamu latvieti – tā „no iekšpuses” – un turklāt, caur viņa rakstdarbu kaut nedaudz paplašināt arī savu garīgo apvārsni – Kempovskis?... Echolots? ... eholote?... klausīties dziļumā. □

Dr. med. Juris Šlesers ir JG redakcijas loceklis.

7. „Mazā Latvija” trimdas Eiropā”, *Laiks*, 2011.5.-11.XI, 14. lpp.

Latviešu dziesmu svētkos Minsterē, Rietumvācijā (1984)

6. Ņujorkā: Grāmatu Draugs 1961.

Maija Meirāne

PĒTOT TRIMDAS LITERATŪRU

Pēc ilgāka laika tapšanas Latvijas Universitātes filoloģijas fakultātē durvis šogad ver Trimdas literatūras pētniecībai veltītā telpa, reizē arī auditorija, tapusi ar dzejnieces Valdas Dreimanes fonda palīdzību. Telpas galvenās iezīmes: pie sienām virkne trimdas rakstnieku fotoattēlu, rakstnieku vārdu uzskaitē, bet sienas skapī trimdas rakstnieku darbi. Skatītāju uzrunā vēl daži Valdas Dreimanes fotoattēli un kāds zīmīgs 1970. gadā Valentinam Pelēcim rakstītas vēstules faksimils, skaudri pasvītrojot tā laika politikas radīto latviešu rakstnieku sašķeltību.

Par Trimdas literatūras telpu pateicība pienākas LU lingvistikas un baltistikas nodaļas vadītājam Ojāram Lāmam, dekānei Ilzei Rūmnieci, projekta vizuālam autoram māksliniekam Ivaram Novīkam, bet visvairāk – projekta ieceres veidotājam. Tā ir filoloģijas fakultātes dekāne, mūsu tautas garīgo vērtību – literatūras, folkloras un etnogrāfijas zinātnisko pētījumu glabātāja, profesore Janīna Kursīte.

Valdas Dreimanes fonds dibināts 1994. gada novembrī, dzejniecei aizejot mūžībā, kad daudzo dzejas cienītāju ziedojumi palīdzēja sarūpēt viņai veltīto rakstu krājumu *Kad dzīvošu otru reizi* (Rīga: Nordik, 2006.) Grāmatas izdošanu atbalsta arī ALAs Kultūras fonds un Latviskā Mantojuma fonds Bostonā. Fonda darbība ir turpināta ar diasporā pārdoto Valdas grāmatu peļņu un grāmatas sastādītājas ziedojumu. □

Foto: Helēna Hofmane

Valda Dreimane

Arīlans Līdins

Arīlans Līdins

Arīlans Līdins

Arīlans Līdins

Arīlans Līdins

Arīlans Līdins

Arīlans Līdins

Arīlans Līdins

Arīlans Līdins

Arīlans Līdins

Guntis Zariņš

Anna Zigare, Veronika Strēleze, Eduards Lieknis

Gunars Janovskis

Valda Dreimane

Elles ķēķis - pa kt. Gunars Saliņš, pa labi - Linards Tauns

Sarma Muižniece

Agate Nesade

Astride Ivaska

Margita Givmele

Roberts Miks

Andreja Egliņa

Rakstnieki 30. S. - rakstnieces priekšā Indra Gubiņa, maijā Maija Meitane, pa labi - Ināra Sturģis

Jānis Krutis

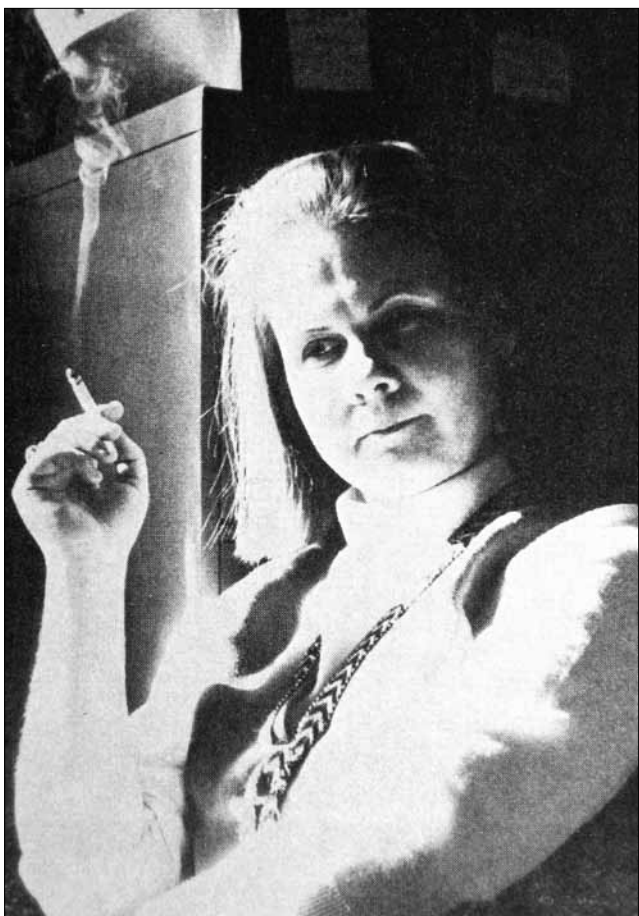

Uzelejas lasītāja

HELĒNAS HOFMANES FOTOIZLASE

Latviešu literāti
šeit un tur,
saulē un aizsaulē

Portlandē, Oregonā, ASV, no trim kontinentiem mūku namā sapulcējušies (1982.4.VII) LaRAS Rakstnieku nedēļas dalībnieki: 1. r. no kr. Aleksandrs Zariņš, Jānis Gorsvāns, Aina Zemdega, Sniedze Ruņģe, Astrīda Stahnke, Nora Kūla, Māra Zandberga, Inguna G, Daina Šķēle. 2.r. Marga Biezaite, Jūlija Rumberga ar meitu Julietu, Elza Reinberga, Skaidrīte Rubene, Laimonis Zandbergs, Ilona Staprāne, Aivars Ruņģis, Raimonds Staprāns. 3. r. Emīlija Klīdzēja, Laima Kalniņa, Margarita Kovaļevska, Mirdza Eglīte (Lele), Dzidra Zeberiņa, Antonija Millere, Benita Veisberga, Astrīde Ivaska, Indra Gubiņa, Aina Vāvere, Jānis Širmanis, Baiba Metuzāle-Kangere, Maija Meirāne. 4. r. Ēriks Biezaitis, Jānis Klīdzējs, Freds Launags, Alma Bēne, Valdis Zeps, Kārlis Videnieks, Ervīns Antons (Ēris), Kārlis Kangeris, Guntis Vāvere, Kārlis Šķēle.

Helēna Hofmane

Uldis Ģermanis, Veronika Janselīņa

Voldemārs Avens, Juris Kronbergs (1984)

Inguna G., Alfreds Stinkuls (1986)

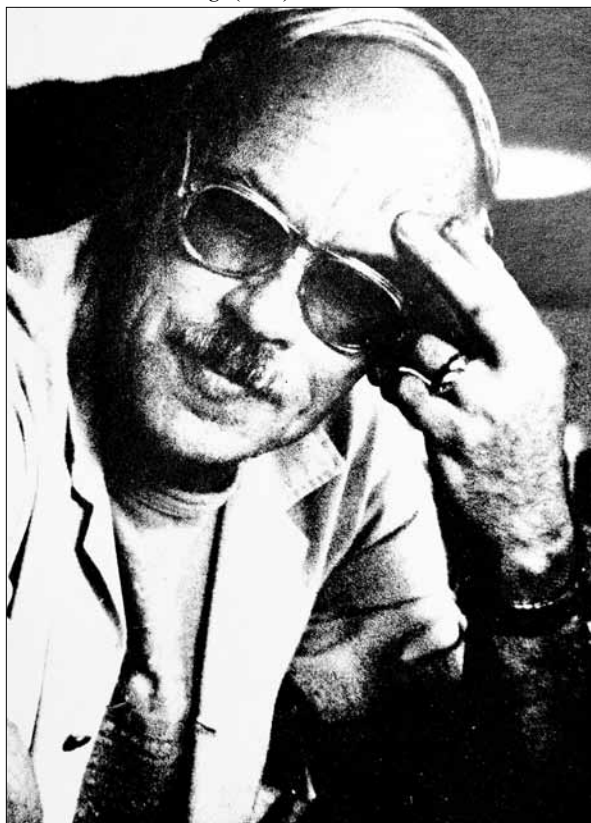
Olafs Stumbrs, Aina Vāvere, Alberts Bels (1989)

Rīta un Aleksandrs Pelēči Talsos

Freds Launags (1982)

Dzidra Zeberīņa (1982)

Maija Meirāne

DZĪVE VAIRĀKĀS DIMENSIJĀS

Par Helēnu Hofmani (dz. Nukša, 1931-2011) domājot, nāk prātā Vitas Matisas teiktais: *Mēs – trimdinieki – dzīvojam vairākās dimensijās vienlaikus, un spriedze starp šīm dimensijām var radīt redzējuma oriģinalitāti.*¹

Kad mākslas fotogrāfe un žurnāliste Helēna Hofmane pavisam negaidīti devās uz Aizsauli pagājušā gada 22. oktobrī, viņa atstāja aiz sevis oriģinālu mākslas fotogrāfiju izlasi, vēstules dvēseles draugiem un domu biedriem, bet laikrakstos un presē – trimdas kultūras norišu aprakstus (dziesmusvētku, teātru, radošo dvēseļu nekrologus u.c.). Tajos sprēgāja latviskās dzīves ziņas iekurs, pilns ar izteiksmīgām folkloras dzirkstelēm, buramvārdiem un izteicieniem. Helēna necieta sentimentu un salkanību, tāpat arī viņa nebaidījās uzsvērt aplamības latviešu valodā un strostēt paviršos mistrojumus novadu tautas tēpos.

Helēna ir Latgales bērns, dzimusi Pildā, Vorkaļos. Viņas māte – skolotāja un mazpulku vadītāja, tēvs Aleksandrs Nukša – gleznotājs, studējis Pēterpilī un Latvijas Mākslas akadēmijā. Uzsākot bēgļu gaitas, Helēnai nākas pamest Pildas skolu. Ģimene nonāk Silēzijā (tagad. Čehijā), kur abus vecākus norīko fabrikas darbos, bet Helēnu ievieto vācu pamatskolā. Tur viņa ātri apgūst vācu valodu. No Silēzijas Nukšu ģimene aizkuļas līdz Eichstetei (Eichstätt) un Veidenei (Weiden), tur Helēna apmeklē ģimnāziju, bet izceļošanas dēļ skolu pabeidz tikai Losandželosā jeb Losā. Seko studijas Pilsētas koledžas sekretāru skolā un maizes darbs *Cedars of Lebanon* slimnīcas hematoloģijas nodaļā, kur viņa nostrādā visu mūžu. Losā rit viņas krāsu pilnais dzīves gājums ar plašu radošo draugu loku un vairāk kā 50 gadu laulībā ar dzīvesbiedru, baltu filologu Rūdi Hofmani, kurš vēl joprojām raksta un ravē usnes latviešu valodas tīrumā.²

Pirmo reizi Helēnas vārds lasāms Hugo Skrašņa rediģētajā žurnālā *Tilts* 1960. gados – intervijas ar Losas apkārtnē dzīvojošiem kultūras cilvēkiem – rakstniekiem Anšlavu Eglīti un Ivaru Lindbergu, aktieriem Ilzi Tauriņu, Ansi Tipānu, dejotājām Seintdenis (Ruth St. Denis) un Viju Vētru, kinorežisoru Vili Lapenieku u.c. Tām seko vairākkārtēji Kanādas un ASV

„Dziesmu svētku dalībnieka iespaidi”. Helēna nebaidās sacīt patiesību, rakstos un vēstulēs sprauž trāpīgas un patiesi raidītās vārdu bulčiņas. *Caurmēra latviešu publika nav parastā mākslas cienītāju publika, kas pilda zāles citur. Laba tiesa trimdas latviešu nāk vienkārši tāpēc, ka tas ir latviešu sarikojums, bet citādi par mākslu maz interesējās un neseko tam, kas notiek uz amerikāņu un citām skatuvēm, vai muzejos un galerijās.*³ Paudžu plaisu un nelasišanas sindromu mūsu valodā viņa uzsver vairākkārtīgi. Savdabīgā veidā, parakstoties ar Varkaļu Geļones vārdu, viņa asprātīgi apcer dažādu dziesmu svētku norises latgaļu valodā. Viņas rakstīto, tāpat kā Kuraž Kriša feletonus tāmniekvalodā, papildina labsirdīgi komiskie Reiņa Birzgaļa zīmējumi.⁴

Pārsteidzoši plašs apvārnis Helēnai izveidojas rakstu un mākslas draugu lokā. Viņa palīdz, labo kļūdas Latviešu rakstnieku apvienības literārā žurnālā *LaRAs Lapa*, piedalās LaRAs rakstnieku nedēļu salidojumos, raksta *Jaunajā Gaitā*, trijos trimdas laikrakstos, Rietumkrasta Sanfrancisko *Vēstīs* un Dienvidkalifornijas Latviešu informācijas *Bijetēnā*; intervē Sanfrancisko „mazā teātra” aktierus, apcer arhitekta un mākslinieka Artura Damrozes, Jāņa Gorsvāna, Imanta Tilleru, Kazimira Laura u.c. izstādes, bet pēdējos gados – izjustus nekrologus ģitārista/dzejnieka Andra Kārklīņa, rakstnieka Ilmāra Bastjāņa-Krasta, gleznotāja Voldemāra Dārznieka u.c. piemiņai. Viņa neatsaka virkni lūgumu uzrakstīt apceres par kādu notikumu, it sevišķi ja tas saistīts ar folkloru vai mākslu. Bet galvenokārt, tā ir fotomāksla, kas savaņģo viņas būtību.

* * *

Pirmā interese par fotogrāfiju rodas 1963. gadā Kalifornijas universitātē, nejausi apmeklējot kāda mākslas profesora foto kursu. Helēna raugās apaļām acīm procesu norisē un no tā brīža „kļūst saindēta”. Viņa aizņemas tēva *Retinu* un piesakās universitātes kursam vakara maiņā. *(Tagad savu brīvo laiku pavada tumšā vannas istabā, kas skaitās mana laboratorija. Uzlieku trīs dēļus uz vannas un tiem virsū ķīmikāliju bļodas..)* Studijā viņa eksperimentē ar *Exacta*, tad no kaimiņienes iegūst 1931. gada *Rolleiflex* aparātu, to pielabo un piepērk klāt lēcu komplektu. *Mākslas fotogrāfija ir bada maize... Esmu staigājusi stīva un sāpīgām kājām, rāpjoties klintīs un brienot pa ūdeni... un cik no mūsu klases nav iebrieduši indīgās efejās, bet man tas alga viena. Ja arī es visā mūžā nevienu nepārdotu un neviens cilvēks manas „bildes” neredzētu,*

1. *Robežas/Borders. Rainis un/and Aspazija starp Latviju un Šveici/Between Latvia and Switzerland.* Rīga:Neputns, 2006.

2. Vēstulē M.M.

3. *Tilts* 1968,90/91.

4. *Tilts* 1970,100/101 un 1972,126/127.

Helēna Hofmane. *Brīvs!* (1967)

*pat tad es turpinātu fotografēt... Cits raksta, cits dejo, cits kaļ akmenī vai lej bronzā. Es fotografēju.*⁵

Helēnas kompozīcijām bieži rasts figurāls risinājums gaismēnu un ēnu lokos. Reizēm graudainas, citur solarizētas pelēcīgo toņu pārējas – no tēla fragmentālām aprisēm līdz abstraktai telpai – pārklājas viena otrai kā kolāžā. Tā ir fotomākslā pazīstamā „gleznošana ar gaismu”. Visbiežāk priekšroka dota melni baltajam, jo tai laikā pašdarināto krāsu procesa materiāli vēl ļoti dārgi. Mācījusies viņa pie vairākiem meistariem, bet gumijas dihromāta procesa sarežģītās zinības iegūst pie fotogrāfa Vōkera (*Todd Walker*). Savu uzskatu

(*artist's statement*), kas nepieciešams izstādēm, Helēna pauž arī ALMAs mākslas grāmatā: *Saceldamās pret dažādiem atvieglinājumiem un elektroniku fotografijā, strādāju vairāk nekā 100 gadus vecajā Arābijas gumijas / dichromata tehnikā, kur pati gruntēju papīru, maļu pigmentus, maisu emulsiju. Jūtos kā alkīmiķe, bet man ir pilnīga kontrole attēlu veidojot.*⁶

Lai izprastu mākslas fotogrāfijas komplicēto alkīmijas procesu, der ielūkoties Rolfa Ekmana intervijā „Par Helēnu Hofmani” (*JG225:45, 2001*). Pavisam noteikti jau agrāk uzsverdama, ka nerādīs ne rudzu stabiņus, ne baltos bērzus: *...vislabāk man patīk fotografēt*

5. H.H. „Intervija ar J. Gorsvānu”. *Tilts* 1967,82/83.

6. *ALMAs Biedru grāmata*. ASA Inc., 2001.

*cilvēka augumu, vecas kapsētas, rokas. Jā, ar savu ... aparātu apkārt ložņādama, esmu sa-
fotografējusi diezgan daudz trimdas literātu
ģimju, ne formālus portretus, kā Bruno Rozi-
tis, bet pēc iespējas nepozētus.*

Ar 1967. gadu Helēnas Hofmanes vārds la-
sāms mākslas fotogrāfu saimē, kas izstādās
grupu un personalizētās muzejos un gale-
rijās – Kalifornijā, Dienviddakotā, Mičiganā,
Pensilvānijā, Ņujorkā u.c. ASV pavalstīs Ņel-
nes (Köln) pilsētā Vācijā, Maskavā, Tobago,
Rīgā (Latvijas Fotogrāfijas muzejā), Liepājā
(Vēstures un mākslas muzejā), Rēzeknē (Lat-
gales Kultūrvēstures muzejā). Pēdējās divi vie-
tās kopā ar mākslas fotogrāfi Daci Margu. No
plašākām izstādēm atzīmējamas – *70 Kalifor-
nijas fotogrāfi* (1970), *Fotogrāfijas biennāle*
(1971), *Sieviete ar kameru* Rīgā, Jelgavā un
Liepājā (1977), *Baltijas fotoizstāde* Ukrainu
institūtā Ņujorkā (1978), *Pārnākšana* Latvijas
Fotogrāfijas muzejā (1994). Tāpat arī dziesmu
svētku un ceļojošās diasporas izstādēs.

Kā tematiska iecere palika Aūsmas Jaunzemes
(1936-1978) dzejoļu krājums *Morfija sapņi* ar
Helēnas sirreāli izgaismotām foto ilustrācijām,
paredzētu izdot angļu un latviešu valodā. Lai-
mīgā kārtā *JG73*(1969) ir saglabājusies daļa
no šī skaistā nodoma. *JG184*(1991) atrod-
ma fotoeseja par sovjetēras sabrukumu Lat-
vijā. Autori: Jānis Kreicbergs, Gunārs Janaitis,
Uldis Balga un Helēna Hofmane. Helēnas red-
zējums ir ass. Viņa vairākkārtīgi ar izstādēm
ceļo uz Latviju, kur iegūti profesionāli draugi
– leģendārais Jānis Gleizds (1924-2010, skat.
JG258), Jānis Kreicbergs (1939-2011), Vilnis
Auziņš. No vēstules (2001.XII): *Šoruden Rīgā
iznāca grāmata Latvijas fotomeistari, kur ir
100 fotogrāfu attēlu, ņemti no Rīgas muze-
jiem. Arī mans Arabijas gumijas dīchromata
... No diasporas esam pavisam seši: Juris Ben-
jāmiņš, Boris Mangolds, Dace Marga, Juris
Ubāns, Augusts Upītis un es.*

* * *

Radošas enerģijas pilna ir Rūža un Helēnas
māja Kvintero (Quintero) ielā, Dienvidlosas
dārzu brīnumā paslēpusies. Tur gan vairāki
namiņi, un vienu no tiem pārbūvējis abu au-
džudēls Richards. Arī viņš nāk no Latgales, un
viņa jaukā ģimene. Mazie dēļeni ir abu acu-
prieks. Helēnai pavisam negaidīti ar sirdskaiti
veļos aizejot, jaunu projektu ieceres, papīru
kalni un grāmatu torņi pacēlušies tik augstu,
ka Rūdim bija grūti nokļūt pie viņas fotogrā-
fijām, par arhīva apgūšanu nemaz nerunājot.
Savu foto laboratorijas iekārtu gan viņa ne-
sen paguva atdot kādai jaunai latviešu foto-
grāfei. – *Ai, kas tas būs par darbu, kad aizie-
šu pensijā, viņa pirms dažiem gadiem rakstīja,*

*solidamās sakārtot negatīvus. Beidzu strādāt
ar lieliem nodomiem gāzt kalnus, bet pa šim
nedēļam ne kurmja rakumus neesmu lāga pa-
rušinājusi. Dārzs brēc pēc savešanas kārtībā,
puķu podi pieauguši pilni, grāmatu kaudzes
līdz griestiem... gribu iet savā darbnīcā, ie-
slēgties, tad atslēgu aizmest projām...*

* * *

Kopš iepazīnu Helēnu LaRAs Rakstnieku ne-
dēļā (1982), esmu atradusi viņā garīgu dvēse-
les māsu. Mūs saistīja ne tik vien tas, ka mūsu
tēvi no Latgales, bet LaRAs un ALMAS, rak-
stu un mākslas uzdevumu virknes un projek-
ti, *LaRAs LAPA, Jaunā Gaita*, izstādes, saietu
dzīvīgums un draugi. 30 gadu laikā esam iz-
mainījušas vairāk kā 50 vēstuļu, katrā viņas
rakstītajā šķiet, ka notikumi rindoti ne tikai
ar prāta acīm vien. Viņa apraksta savu dārzu,
*kas ir kā vecs foto albums... dažādi stādi at-
gādina cilvēkus, kas nesuši augus... bet pēk-
šņi tajā mīklaini parādījušās stīgojošas kreses
no laikam putna atnestas sēklas... tās pārņem
dārzu un rāpjas augšā pa kaktusiem, koku
stumbriem līdz noteku caurulēm... Dārzkopī-
bai un latvju rakstiem viņa velta daudz acu
spēka. Savā garajā mūža paguvusi izšūt tre-
jus tautas tērpus, dejojot tautas deju kopā,
pieņemt pamestus mājdzīvniekus, ar trāpīgiem
buramvārdiem un veltēm mierināt draugiem
sāpes un neviltotā līdzjūtībā iepriecināt sir-
dzējus un dzīves pabērnus.*

*Nekļūdās tikai tas, kas nekā nedara, – bija
iemīļots viņas izteiciens. Helēnas redzējuma
savdabība paliek mums kā velte. □*

Dzejniece un māksliniece Maija Meirāne, dzejkrājumu
Dūmistaba (1988) un *naktsvēstules* (2002) autore, ir *JG*
redakcijas locekle.

Helēna un Rūdis Hofmaņi ar mazbērniem

Foto: Richards Liukis

Laimonis Purs

UZDRĪKSTĒŠANĀS

Sākums JG268:39

Izpildot Kremļa varasvīru rīkojumu, arī visām nekrievu republikām bija jāsāk izdot Maskavas žurnālam *Ogoņok* līdzīgs izdevums. Latvieši nebija aizmirsuši savu vispopulārāko pirmskara *Atpūtu*. Palaimējās, ka izdošanu uzņēmās toreizējais *Cīņas* atbildīgais redaktors Kārlis Ozoliņš. Nosaukumu aizņēmas no tumšajās naktīs pie debesjuma spožajiem mirgotājiem – *Zvaigzne*, pēdējā lpp. vairākus gadus saglabājās norāde – *laikraksta „Cīņa” izdevums*. Par atbildīgo sekretāru, tādat praktisko centrālo darītāju iecēla *Cīņas* līdzstrādnieku, tulkotāju no lietuviešu valodas Alfonu Sukovski, kurš iesaistīja citās redakcijās strādājošos, arī mani, tolaik *Padomju Jaunatnes* kultūras daļas vadītāju, un jau 1. nr. nodrukāts mans apraksts par nopostīto Jelgavu. Otrs štata darbinieks – mākslinieciskais iekārtotājs bija Olgerts Jaunarājs, pirmskara laikos ieskaitīts „kreisajos”, pēc kara Mākslas akadēmijā pasniedzējs, tomēr drīz vien no darba atlaists par *novirzēm no sociālistiskā reālisma*. Par fotogrāfu kļuva *Cīņas* vēstulju daļas vadītājs Žanis Legzdiņš, kam lāgā neveicās sarakste ar lasītājiem, toties viņa fotoaparāts iemūžināja tūkstošiem attēlu. Bez šiem vēl divi, faktiski divas, parakstījās par algas saņēmšanu: redaktora vietniece Velta Lāce, LPSR Ministru padomes pr-ja, rakstnieka Viļa Lāča sieva, un līdzstrādniece Sofija Vulfsona, sieva *Cīņas* ārzemju informācijas nodaļas vadītājam Mavrikam Vulfsonam. Abas bija pabeigušas Latvijas Valsts universitātes (LVU) filoloģijas fakultāti, diplomētas, abām dzima bērni, tie slimoja, jārūpējās arī par vīriem, pie tam Blaumaņa ielā *Zvaigznei* ierādītas tikai divas istabas, vienā Sukovskis, otrā Jaunarājs un literārais redaktors Voldemārs Meļinovskis-Melnis. Abām biedrēm, ierodoties redakcijā, nav pat kur apsēsties, kā vienīgi Mavrika Vulfsona istabā, pārdesmit soļus pa gaiteni tālāk, un tur iemalkot kafiju.

Kārlis Ozoliņš – kā toreiz rakstīja – ievēlēja (1951), patiesībā LKP CK birojs iecēla par vietnieku savu laiku nokalpojušam LPSR Augstākās padomes (AP) prezidija pr-jam Augustam Kirhenšteinam. Paaugstinājuma dēļ Ozoliņu atbrīvoja no *Cīņas* redaktora pienākumiem, tomēr atļāva saglabāt *Zvaigznes* redaktora amatu. No redakcijas atbildīgā sekretāra pienākumiem par žurnāla kārtējā numura aizkavēšanos viņš pēkšņi atbrīvoja (1952.XI) Sukovski un vēl pārsteidzošāk – viņa vietā iecēla mani. Kirhenšteinu aizlaida pensijā (1952)

un Ozoliņš kļuva par LPSR AP prezidija pr-ju, tātad vienlaikus PSRS APP pr-ja, toreiz tik cildinātā Klimenta Vorosiļova vietnieku. Nomiņa Staļins (1953.III). Daudzi padomju cittautību pilsoņi raudāja, bet latviešos iezagās cerība, ka kaut kas mainīsies, un patiešām kaut kas sāka mainīties, lai gan šaušanu paturpināja, pat PSRS KPCK politbiroja locekli Lavrentiju Beriju nošāva kā „ārzemju spiegu”... Apcietināja un notiesāja ierindas pilsoņus, arī manas krustmātes vīru, policistu ulmaņlaikos, un pat „pareizajā pusē” izkarojušo un ordeņiem apbalvoto, tolaik Rīgas apriņķa laikraksta *Darba Balss* redaktoru...

Rīgā strauji pieauga iedzīvotāju skaits, vēl straujāk dažādas iestādes, pat kaut kāds PSRS Tālo Austrumu Klusā okeāna pētniecības institūts iekārtojās pilsētā pie Daugavas. Kārļa Ozoliņa amats un viņa kā *Zvaigznes* redaktora rūpes par žurnālu deva iespēju no divstabu šaurības Blaumaņa ielā pārcelties Pērses ielā 16 nama 3. stāvā. Gandrīz vai katram sava istaba, man vislielākā, tajā notika apspriešanas, nāca apmeklētāji, valdības slaidais zims pieripoja diezgan bieži pie nama ārdurvīm, redaktors uzkāpa pie mums, apsēdās klubkrēslā pretī manam rakstāmgaldam. – *Kā klājas, tūtiņdreijer?* – Ozoliņš, allaž ar smaidu sejā, šo īpatno uzrunu bija iecienījis.

Pa šiem gadiem bijām viens otru iepazinuši, reizēm pat sastrīdējāmies. Atļāvos neklusēt par acīm redzamām sadzīves nejēdzībām, kuras vajadzētu novērst, nevis samierināties ar tām... Nojautu, ka viņu reizēm vai plosīt plosa iekšējas pretrunas, jo – ko cilvēks iespēj ar kailām rokām pret biezu un augstu dzelzsbetona mūri? Neko! Pat sīkumos bezspēcīgs. Tā LKP CK ideoloģiskais sekretārs Arvīds Pelše liek izņemt no žurnāla pēdējās lappuses norādi – *laikraksta „Cīņa izdevums”*. Kāpēc? – Tāpēc, lai *Cīņā* varētu parādīties kritiski raksti par „ideoloģiskajām kļūdām” žurnālā *Zvaigzne*. Lūk, redaktors visaugstākajā valsts amatā, tomēr pieļauj nodrukāt idejiski nepieņemamus rakstus, foto, gleznas.

Aizsākās cīņa starp latviešu nacionālkomunistiem un Pelšes īstenoto latviešu nācijas pārkrievošanu. Un nebija nozīmes, vai viņa idejiskuma pamatā ir bailes – 1937. gadā apcietināja viņa pirmo sievu un nogalināja, pazuda bez vēsts dēls, desmitiem tūkstošiem latviešu staļinisti nošāva, Pelšes tēvs un brālis, tuvojoties padomju armijai, bija pametuši vecsaimniecību Kalnciema pagastā un paglābās Rietumos, jeb vai Pelše vispār ienīda latviešus un latvietību tā, lai nacionālo iespējami ātrāk iznīcinātu.

Kā sabiedriskās norisēs iesaistīt žurnāla lasītājus, tos psiholoģiski sagatavot? Tieš

pretuzbrukums neiespējams, tātad jāmeklē apkārtceļi. Kādu dienu 1955. gada pavasarī Kārlis Ozoliņš pavaicā, vai lasu žurnālā *Novij mir* amerikāņu rakstnieka, tolaik vēl komunista Fāsta (Howard Fast, 1914-2002) romānu *Sailass Timbermens (Sīlas Timberman)*. Esmu izvairīgs – un tad? Viņš lidojot rīt uz Maskavu, cerot sadabūt romāna oriģinālu angļu valodā. Tas mani ieinteresē. Ir taču stingri noteikumi – Rietumu rakstnieku darbus drīkst izmantot tikai tad, ja tie publicēti krievu valodā. Kāpēc meklēt oriģinālvalodu? Kā šodien atceros Kārļa Ozoliņa sacīto: – *Jāpaskatās, vai tulkojumā nav lieli izgriezumi...* Piebildīšu, ka dēvēt Ozoliņu par nacionālkomunistu nav isti pareizi, viņš pārstāja būt komunisti, tātad bija – ķeceris! Ļaunākais no visļaunākā katrai ideoloģijai.

Fāsts romānu pabeidzis 1954. gada aprīlī. Latviešu vienīgais ilustrētais padomju žurnāls to sāk iespiest sekojošā gada 15. nr. Tāda steiga vistiešāk apliecināja publikācijas nozīmīgumu. Dažas romāna rindkopas: *Viņš ņēma jūs par piemēru un paziņoja, ka pat tāds viegls un patikams priekšmets kā amerikāņu literatūra drīz tiks attiecīgi apcirpts, un, kas to nedarīs, – tāds mācību spēks līdzināsies karstos pelnos iekritušam circenim. (...) Skolotājus iztrenkā kā aitas, zinātniekiem aizliedz domāt to, ko viņi domā, rakstniekiem – rakstīt to, ko viņi raksta, un viņu grāmatas sadedzina, jo tās nav piemērotas... Piemēroties – tas ir mūsu laikmeta zīmogs. (...) Nevar sadzīt simt 60 miljonu cilvēku vieniet, plīkšķināt ar pātagu un pavēlēt lēkt cauri stipai. Vienmēr atradīsies cilvēki, kas negribēs lēkt, kas aizstāvēs savas tiesības domāt, novērtēt notiekošo, kas uzskatīs, ka tieši šīs tiesības brīvi domāt vērs viņus par cilvēkiem. (...) Tā ir patiešām divaina tirānija, ko vairums no mums negrib atzīt un tāpēc nepavērs tai pretī savu seju. Tā ir tirānija, ar kuru var sadzīvot, jo tā prasa tikai atteikšanos no godīguma un saprāta. Un šķiet, ka mēs ātri tuvojamies tam brīdim, kad pret saprātu izturēsīmies nievājoši un par godīgu mums būs tikai visprimīvākā nojauta. (...) ... es visu uzzināju līdz pašiem pamatiem un varu jums apgalvot, ka tāds liktenis var piemēklēt ikvienam skolotājam Amerikā. Mēs dzīvojam vienās bailēs un strādājam vienās bailēs... (...) Tas bija tāds laikmets. Nekad agrāk nācījas dzīvē, nācījas cīņā, cerībās un sapņos nav bijis tāda laikmeta. Nav bijis šajā nācījā nekad laikmeta, kad tauta iebiedēta, kad tautai diendienā iedvēš bailes. Nekad agrāk nav bijis laikmeta, kad tik neatlaidīgi barotu ar šausmām un aizspriedumiem, gāžot tos virsū cilvēkiem kā no pārpilnības raga. Nekad senāk nav bijis laikmeta, kad tauta tiek tik maz informēta, jo bailes iesūkušās katrā, – redaktori, laikrakstu līdzstrādnieki un komentatori nav*

vairs pasargāti no šīm bailēm, un, lai gan neviens īsti nezina, par ko jārunā un jāraksta, tomēr katrs sācis saprast, par ko nedrīkst runāt un rakstīt. Pietika izmest no Fāsta teksta tikai vienu vārdu – Amerika, lai rakstītais uzrunātu tieši mūs, latviešus. Mūsu lasītāji nebija glupiķi, viņi izmeta lieko, nolobīja čaulu un tika pie kodola. Romāna divdabībai bija dziļš un nepārprotams zemteksts. Autors stāsta, cik ASV drūma dzīve, ne vēsts no daudzīnātās demokrātijas, uzskatu brīvības, godīgu pilsoņu tramda un pratina ASV senāta komisija, paze-mo, iegrūž cietumā. Aiz šīm gluži vai šaušalīgām ārējām pazīmēm romānā ir vārdi, teikumi, rindkopas, tātad uzskati un domas, kas kā smags un tiešs veseris belz pa amerikāņu dzīvi, bet trāpa tieši padomju īstenības skatlogā, trāpa notiekošajā ap mums un mūsos pašos. Toreiz ASV sabiedrību žņaudzošais markantisms bija spoguļattēls vēl žņaudzošākai marksisma-ļeņinisma-staļinisma ideoloģiskai cilpai. Dažs zemteksts mazāk izprotošs lasītājs varbūt noņurdēja – ko te viņi gvelžas par Ameriku, ja pie mums daudz drūmāk. Bet arī tad rezultāts bija sasniegts: kritiska doma par padomju režīmu – ... pret tirāniju pār cilvēka domāšanu... tiesības runāt un mācīt patiesību... piemēroties – tas ir mūsu laikmeta zīmogs... tā ir tirānija, ar kuru var sadzīvot, jo tā prasa tikai atteikšanos no godīguma un saprāta... mēs dzīvojam vienmēr bailēs un strādājam vienmēr bailēs... baidās no patiesības vairāk nekā no sātana... nekad agrāk nav bijis laikmeta, kad tik neatlaidīgi barotu ar šausmām un aizspriedumiem... nekad senāk nav bijis laikmeta, kad tauta tiek tik maz informēta, jo bailes iesūkušās katrā...

Arvids Jānovičs Pelše kā republikas ideoloģiskais uzraugs noteikti ierindojams Zvaigznes lasītājos, viņš nebija glupiķis, tēmēja tikt un pat tika Kremļa varas augstienē. Atklāta vēršanās un skaidrošanās par Fāsta romānu un tulkojumu žurnālā tikai saasinātu sabiedrības interesi, taču neko nedarīt uzraudzītājs arī nedrīkstēja, un Pelše izvēlējās „gādību” par Kārli Ozoliņu: tik augsts amats prasa augstu atbildību, to nevar apvienot ar žurnāla redaktora darbiņu, un LKP CK biroja locekļi Jānis Kalnbērziņš, CK krievu tautības otrs sekretārs, Cīņas un Sovetskaja Latvija redaktori, Baltijas kara apgabala pr-ks atbalsta Pelšes rosinājumu, nobalso par Latvijas PSR APP priekšsēdētāja Kārļa Ozoliņa atbrīvošanu no žurnāla redaktora pienākumiem. Viņa vietā ieceļ Rafaelu Blūmu, Liepājā iznākošā, tolaik jaunizveidotā apgabala laikraksta *Komunisti* redaktoru.

Turpinājums sekos

Par prozaīki, dramaturgu, publicistu, atmiņu grāmatu sēriju *Aizejot atskaties* autoru, Laimoni Puru, skat. JG261:32

Māris Brancis

VISS PAR JOHANU VALTERU

Kristiāna Ābele. *Johans Valters*. Māksl. Juris Petraškēvičs. Rīgā: Neputns, 2009. 400 lpp.

Johans (Jānis) Valters ir trešais valnis, uz kā celta latviešu profesionālās mākslas būve. Svarīga viņa samērā nesenās jubilejas izstādes (LNMM) daļa ir apjomīgā mākslas vēstures doktores (LU 2010) Kristiānas Ābeles grāmata, ko pat citīgam lasītājam pievārēt nav nemaz tik viegli ne tikai tās biežuma dēļ. Tajā ir tik daudz nezināmas informācijas, kas jāaptver, jāieestrādā apziņā un jāiegulda atmiņā. Jāņem vērā arī tas, ka monogrāfija nestāsta tikai par latviešu mākslas attīstības likločiem, bet arī par Vācijas un Eiropas mākslas virzību laikā no 20. gs. sākuma līdz 30. gadiem, stāstījumā ievijot ne tikai zināmo par labi sen iegaumētiem mākslas korifejiem kā Sezannu un citiem dižmeistariem, bet galvenokārt par māksliniekiem, kuri nav sveši vienīgi attiecīgā reģiona mākslas speciālistiem un kolekcionāriem. Saturīgajam ievadam, kurā autore iezīmē pētījuma vēsturi, seko pamatīgs historiogrāfisks apskats (50 + lpp.), kas iezīmē pētnieces darba metodiku, arī atklājums, kāpēc viņa paģērē gleznotāja vārda vācisko formu. 19. un 20. gs. mijā pat latviešu prese gleznotāju sauc par Johānu, un tikai 1914. gadā Jānis Jaunsudrabiņš pirmo reizi viņu nodēvē par Jāni. Arī 20. gados Latvijas brīvvalsts laikā mākslinieks tiek minēts ar vācisko vārdu, bet ar 30. gadiem, pastiprinoties nacionālismam, arvien biežāk tiek atgādinātas viņa latviskās asinis, kas palīdzēja *pārliicināt organizācijas un iestādes, ka ieguldīt līdzekļus viņa veikuma saglabāšanā ir svētīgs darbs latviešu lietas labā*. Valters pats allaž parakstīja savus darbus kā Johans. Dzīves laiks dzimtenē bija arī salīdzinoši īss. Aizceļojot uz Vāciju 1906. gadā, viņš pievienoja mātes uzvārdu, un turpmāk viņu pazina kā Johann Walter-Kurau.

Historiogrāfijas apskatā zinātniece rūpīgi izseko visam, kas par Valteru rakstīts Pēterburgas (vācu un krievu) presē 19. un 20. gs. mijā, Latvijā (latviešu un vācu val.), bet tālāk aplūkotās atsauksmes Vācijas presē pēc viņa aizceļošanas, kā arī literatūra par viņa audzēkņiem. Šis lauciņš bija līdz šim pavisam neraksts, tādēļ šeit varam iegūt plašas jo plašas jaunas zināšanas, kas atklāj, ka mūsu gleznotājs bijis visai populārs Vācijā, vismaz

Johans Valters. *Pašportrets*

līdz Hitlera nākšanai pie varas, kad savu moderno meklējumu dēļ iekļuvis nacistiskajai valstij nepieņemamo mākslinieku sarakstā.

Arī monogrāfijas galvenajā daļā – stāstījumā par gleznotāja dzīvi un daiļradi – Te arī Kristiāna Ābele gandrīz vai katrā rindkopā atklāj kaut ko jaunu. Viņas skrupulozā izpētes darba, neatlaidības un arī veiksmes dēļ tiek kļiedētas daudzas leģendas, piemēram, ka Johans Valters apmeties Drēzdenē pēc abstraktās mākslas pioniera Vasilija Kandinska (1866-1944) ieteikuma un ka pēc aizbraukšanas uz Vāciju glābies no trūkuma, spēlējot vijoli Drēzdenes Galma operas orķestrī. Valters Drēzdenē („Vācijas Florencē”), ko angloamerikāņu bumbvedēji īsi pirms II Pasaules kara beigām (1945.II) tikpat kā noslaucīja no zemes virsas, bija sekmīgs savā mākslā, ātri vien ieguva atzīnību un pulcināja ap sevi pietiekoši plašu skolnieku loku, kas mājās no sava pedagoga un palika viņam uzticīgi. To pierādīja arī Johana Valtera un viņa skolnieku nesenā izstāde Jelgavā.

Mākslas vēsturniece aplūko teju vai ikvienu darbu, kas nācis viņas uzmanības lokā, analizējot ne tikai darbu stilistiku, bet arī specifiskas lietas, piemēram, otu rakstu, krāsu salikumus.

Vienlaikus plašais pētījums ir saistošs ekskurs Latvijas un tāpat arī Vācijas kultūras

dzīvē. Viņa izsekojusi arī to cilvēku biogrāfijai un darbībai, kuri bijuši saistīti kaut kādā veidā ar Valteru vai par viņu rakstījuši. Te arī slēpjas mākslas vēsturnieces lielo panākumu noslēpums. Kristiāna Ābele neatstāj nevienu, pat visieievērojamāko faktu nepārbaudītu, piemēram, pat izsekojusi, kur mākslinieks ņēmis izteicienu *gleznojama esamība* – nevis no Kanta, kā līdz šim ticis domāts. Istaits „vaininieks”, izteiciena pirmavots bijis vietējais filozofs Ciglers (Leopold Ziegler, 1881-1958). Sākums? Bet no tā var secināt, ka Valters bija praktiķis, taču nebūt nenorobežojās tikai savā glezniecībā. Šis fakts apliecina arī to, ka mākslinieks bija cieši saistīts ar vietējo kultūru, un vācu inteliģence viņu ievēroja un augstu vērtēja. Savukārt no citas puses raugoties, tas liecina par paša Kristiānas Ābeles ļoti plašajām zināšanām, ar kurām viņa brīvi operē, iedziļinoties ikvienā faktā vai mājiēnā.

Grāmatā ir reproducētas 416 Johana Valtera gleznas un piedevām vēres (21 lpp.), bibliogrāfija (11 lpp.), izstāžu saraksts (15 lpp.) un krietni plašs grāmatas kopsavilkums vācu valodā.

Dr. Kristiānas Ābeles gandrīz vai titāniskais darbs, kam viņa veltījusi 11 gadus, pēc manām domām, ir pats labākais latviešu mākslas pētniecībā. Johans Valters ir iemūžināts bet kur ir tikpat pamatīgi un nozīmīgi pētījumi par abiem viņa studiju biedriem – Vilhelmu Purvīti un Jani Rozentālu? Tiesa, Tatjanas Kačalovas grāmata *Vilhelms Purvītis* ir lieliska, bet tā izdota 1971. gadā, ir arī Zviedrijā „Ziemeļblāzmas” izdotā Hugo Vitola grāmata *Marta pali: eseja par latviskās ainavas meistaru Vilhelmu Purvīti un viņa laikmetu* (1975). Arī par Rozentālu ir it kā rakstīts daudz, pat izdotas viņa vēstules, taču trūkst tik pamatīga mūsdienīga pētījuma, kādu ieguvis Johans Valters.

Māris Brancis

KRĀSU UN LĪNIJU ZINTNIEKS MIERIŅŠ

Šipleja savu mājvietu atradusi Lielbritānijas salas vidusdaļā, Rietumjorkšīras grāfistē, caur kuru plūst Ēiras upe. Tās senlejas lēzenajos krastos izstiepusies pilsēta, gara kā izstīdzējusi meiča, noņemusies leknā zālē un plaši izplājusi savus krāšņos brunčus. Ag-

rāk te vietējie fermeri ganīja lielus aitu ganāmpulkus, bet vairums iedzīvotāju nodarbojās ar vadmalas aušanu. 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā saviem turīgākajiem strādniekiem uzņēmēji cēla garas rindu mājas ar ērtiem divstāvu dzīvokļiem. Parādes ieejas pusē katrs centās izveidot krāšņu puķu dārziņu, bet mājas otrā pusē audzēja sīpolus, gurķus, zirņus un citus dārzeņus.

Anglijai kari nav nepārtraukti gājuši pāri, iznīcinādami visu un piespiezdami ļaudīm sākt dzīvi no jauna, kā tas bijis Latvijā. Šiplejā vai katra ieliņa stāsta par bijušajiem laikiem, saglabājot savu jaunības dienu izskatu. Rūpīgāki cilvēki pat saglabājuši jūgendiskos rotājumus un durvju krāsainos stiklus savos dzīvokļos. Vien puķu dārza metāla sētiņām pazuduši bumbuļi vai citi rotājumi. Tie pēdējā kara laikā bija jānodod valstij ložu izgatavošanai.

Vienā no šādām mājām Mālboro ceļā (Marlborough Road) dzīvoja latvietis, gleznotājs Laimonis Mieriņš ar savu Ilgu. Viņi tajā apmetās 1953.gadā. Bēniņos mākslinieks bija sev iekārtojis darbnīcu. Tā nebija plaša, nedz arī grezna vai lepna. Tajā atradās pats nepieciešamākais – molberts, galds un plaukti krāsu un gatavo darbu glabāšanai. Nevarēja jau arī izvērsties – telpa bija neliela kā dālderis – vienam vietas pietiek, bet diviem – par šauru.

Mieriņu māju drīzāk var uzskatīt par askētisku. Nekad viņiem nav bijuši ne līdzekļi lepnam mēbelēm un kristāliem, ne arī paši pēc tiem kārojuši. Galvenais, lai būtu ērti, mājīgi, labi. Visa viņu dzīve bijusi pakārtota glezniecībai un latviskām norisēm.

Ilggadīgā pavadone un balsts Ilga pēc darba Dr. Olgas Celmiņas zobārstniecības kabinētā Bredfordā (Bradford) dejojusi deju kopā „Kamoliņš” un pēc tam to vadījusi, bijusi arī senioru deju kopā „Dižie” un folkloras kopā „Dūdalnieki”, pati savām rokām darinājusi septiņu novadu tautastērpus – Skrundas, Bārtas, Alsungas, Talsu, Augšzemes, Kuldīgas un Latgales, dejojotājiem audusi jostas un prievītes un adījusi cimds. Par ilgo un sekmiņo darbu tautas druvi Ilga Mieriņa saņēma (2008) Atzinības krustu.

Arī Laimonis, kaut arī lielāko laiku daļu aizņēma darbs Līdsas Mākslas koledžā un glezniecība, nekad nav atsvešinājies no latviešu sabiedrības, lai gan attiecības dažbrīd bijušas jo saspringtas.

Dejojot tautas deju kopā „Sakta”, viņš bija iepazinies ar Ilgu Reini, un pēc dievturu parāžas abi salaulājušies (1951). Viņu mājā al-

laž valdījis latviskais gars. Abi Mieriņi saglabājuši tik skaidru un bagātu latviešu valodu tādēļ, ka mūždien viņi ir dzīvojuši ar domām par savu tēvzemi. Laimoņa Mieriņa katalogos vienmēr ir uzsvērts, ka gleznotāja dzimtene ir Latvija. Viņu dzīve ir pierādījusi, ka var dzīvot svešā vidē, citā tautā, citā kultūrā, bet savā dvēselē palikt latvietis. Šīs lietas ir apvienojamas, nepieciešams tikai saglabāt nacionālo pašapziņu. Būtiskākais – ir vai nav vēlēšanās uzturēt sevi savu tautību, saiknes ar dzimto zemi. Laimonim nacionālā piederība ir bijusi tikpat būtiska kā glezniecība, kuras dēļ nedrīkst sevi izdāļāt sīknaudā. Viņa vērtību sistēma ir negrozāma, nemainīga, tāpat kā pašcieņas, pašapziņas mēraukla. Māksla un tauta nav izklaides vieta, peļņas avots. Tā ir vieta, kur jāsaglabā gara tīrība, augsti ideāli. Par ideāliem gan Laimonis nemēdza runāt, tie glabājās māksliniekam dziļi krūtīs, kur citiem pieeja liegta. Viss pateikts gleznās un zīmējumos. Svešu roku pieskaršanās vai mēģinājumi to darīt tika atraidīti ar joku, kas viņam allaž bija uz mēles. Māksla, glezniecība pārāk grūti ir nākusi Laimoņa Mieriņa rokās, lai ar to koķetētu, par to zviegalātu vai ar vieglu roku izmētātu visos vējos. Ceļa sākums un turpinājums vienmēr stāvēja viņa acu priekšā. Arī paša gleznas, kas ir mājas vienīgais rotājums. Tās ik dienas atgādināja par mūža saturu un piepildījumu.

Par visa iesākumu ceļā uz mākslu Laimonis Mieriņš mēdza pajokoties: līdzko pacēlies pakāļkājās, tā sācis zīmēt. Tēvs tolaik Laidos, kas 1930. gados atradās Aizputes apriņķa Valtaiķu pagastā un no kurienes līdz nojaukšanai 20. gs. 90. gadu vidū varēja saskatīt bēdīgi slaveno Skrundas lokatoru, vadīja veikalu. Bonbongu, silķu un citu preču iesaiņošanai kalpoja papīrs. To iekāroja mazais zēns un zīmēja, kas vien ienāca prātā, visbiežāk cilvēciņus, kas kaut kur gāja vai kāvās. Neapnikdams un ļaudamies fantāzijām, viņš varēja zīmēt daudz un ilgi. Tēvs allaž viņu šķendējās un bārās, ka tā tiekot izniekota laba manta. Tad nāca atklājums, ka uz dūmos apkvēpušās pirts sienas ar naglu var it labi ieskrāpēt redzēto. Turpat pirti, kurp mazais puisēns gāja mazgāties kopā ar māti un citiem sieviešiem, bija noskatīts viens otrs tolaik par nepiedienīgu uzskatīts, bet tagad bieži žurnālos un izstādēs redzams skats. Neko sliktu nedomādams, viņš, mācoties Laidu pamatskolā, bija pirti novēroto uzzīmējis. Zēna „mākslas darbu” bija uzgājis skolas pārzinis Lērumis un par šo „jaunā mākslinieka” grēka darbu pavēstījis tēvam. Sekoja sāpīgas jo sāpīgas sukas, tomēr no zīmēšanas prieka tās neizārstēja.

Laimonis Mieriņš. Pliknis III. 2004.
Ogles zīmulis, papīrs

Mūsu varonis nebija to vidū, kuri par mākslu fantazē kopš mazotnes. Viņš par to neko nezināja. Žurnālos un avīzēs droši vien bija redzētas arī gleznu un citu mākslas darbu reprodukcijas, taču tās viņš uztvēra kā skaistas bildītes. Diez vai izdarīgais un saimnieciskais tēvs Kārlis, rancēnietis, kurš pēc kursu beigšanas Rīgā ceļoja no vienas vietas Kurzemē uz citu, līdz atrada īsto vietu Valtaiķu pagasta piensaimnieku sabiedrības krejotavā Laidos un ļoti veiksmīgi vadīja sabiedrības veikalu, izkonkurējot citas bodes, būtu bijis apmierināts ar dēla nepraktiskajām interesēm. Ka māksla var būt arī pieauguša cilvēka nodarbošanās, tas zēnam ne sapņos nerādījās. Tā viņu nemaz arī neinteresēja. Pusaugu puišķānam daudz pievilcīgākas bija citas nodarbības.

Laimonis dzīvoja kādreizējā kuršu teritorijā, kuru savos romānos *Dzimtene*, *Bandava* un *Mežvidus laudis* aprakstījis Jēkabs Janševskis (1865–1931).

Netālu atradās Remeši, no kurienes cēlies tautas atmodas laika darbinieks un cenzors Mārtiņš Remiķis (1845–1921). Pagasta namā karājās viņa portrets. Pie tā tika vesta visa skola, stāstīts par šo novadnieku un pat nolikta vāze ar puķēm. Vēsture bija visapkārt. Interesi par politiku dēlēnā iedēstīja tēvs. Krejotavā viņam pagāja viss rīta cēliens. Pulksten vienos Latvijas radio raidīja jaunākās pasaules ziņas. Tās zēnam bija jānoklau-

sās un jāatstāsta tēvam, cik nu mazā cilvēciņa prāts saprata. Galvā mudžēja sveši vārdi un neizprotami notikumi. Piemēram, ziņa par to, ka Spānijas karā viena karojošā puse „saņem maisā” otru. Maisā pat vienam cilvēkam grūti ielīst. Tas jau nav laidars, kurā var sadzīt veselu gvardi! Noslēpumainie notikumi neizprotami lielajā pasaulē vairāk nodarbināja zeņķa prātu nekā jebkas cits.

Skolās ar zīmēšanu kā nu gāja, tā gāja. Laidu pamatskolā īpaša zīmēšanas skolotāja nebija. Kad Laimonis iestājās Kuldīgas V. Plūdona Valsts ģimnāzijā (1943), arī tur zīmēšanai pievērsa maz uzmanības. Pusaudzis – viņam tagad bija 14–15 gadu – pirmo reizi mūžā bija tik tālu no mājām un bez vecāku stingrās uzraudzības –, vajadzēja izbaudīt brīvību, kādu nu to izprot zēni šajos gados – ķircināt meitenes un skolotājus, nodoties puiku nodarbībām, ko pieaugušie mēdz dēvēt par blēnām. Tās likās vilinošākas, un tā bija dzīve!

Reiz pusaudzis no Laidiem uzzīmēja uz tāfeles kaut ko no ēdamām lietām. Tās ieraudzīja internāta audzinātājs un zīmēšanas skolotājs gleznotājs Kārlis Grūbe (1902–1998). Pēc daudziem gadiem Laimonis Mieriņš atcerējās šo gadījumu: *Viņam bija milzīgi kupli mati un brilles tik bieziem stikliem kā ķieģelis. Grūbe novērtēja manus darbus un teica: „Puis’, tev ir dotības!” Toreiz es to nesapratu.*¹ Ar to šis notikums beidzās, kaut gan uzslava kā leknu zemi un saules siltumu alkstošs grauds bija iekritusi pašā slēptākajā dvēseles kambarī. Pagaidām tā tur iemājoja un gaidīja savu liktenīgo stundu. Diemžēl graudam bija jāgaida daudz gadu.

Turpinājums sekos

Mākslas vēsturnieks Māris Brancis, vairāku grāmatu un daudzu rakstu autors, ir JG regulārs līdzstrādnieks. Dzīvo Jelgavā.

1. Dace Judina. “Joprojām dumpīgais mākslinieks Anglijas latvietis Mieriņš.” *Rīgas Balss*, 2000.13.VI.

Linda Treija

ILGVARS ŠTEINS 1925–2011

Skatos mākslinieka Ilgvara Šteina fotogrāfijā, kuru uzņēmis viņa dēls Jānis (John Stein). Acis nedaudz piemiegtas, varbūt pat nedaudz smīnīgas, bet ar sapratni un pieredzi lūkojas kaut kur man blakus. Vai viņš tur redz savu nākošā darba tēlu vai motīvu?

Ilgvars Šteins ieraudzīja pasauli Rīgā (1925.29.XII). Pievērsšanās mākslai aizsākās jau agri. Rīgas 1.ģimnāzijā viņa skolotājs bija mākslinieks Jēkabs Strazdiņš. Privāti mācījies pie Leo Svempa mākslas privātstudijā un pie Fridriha Milta dīpišu nometnē Lībekā, Šteins savas mākslas studijas nobeidz ar atzinības balvu Ontario Mākslas koledžā Kanādā. Daudz strādājis ilustrāciju jomā, kas noteikti iespaidoja mākslinieka spēju detalizēti un virtuozī izstrādāt darbus. Savu mūžu nodzīvo Kanādā, kur arī visvairāk piedalās izstādēs.

Jau no pašiem daiļrades sākumiem var atpazīt mākslinieka rokrakstu, *šteinisko sirreālismu*, kā to dēvē Nikolajs Bulmanis. Groteskie tēli, kurus caurvij traģiskums un patiesa sāpe, ir galvenie Šteina darbu iemītnieki. Tieši ar šiem tēliem mākslinieks uzrunā skatītāju. Ironija nekad nepārmāc cilvēciskumu Šteina grafikās. Tēli parasti ir izvagoti līnijām, salauzīti šķautnēs, sadrumstaloti detaļās, tomēr tie nezaudē kopējo formu. Motīvos jaucas kopā mūsdienīgais ar vēsturisko, reālais ar fantastisko. Simboliskās detaļas, noskaņas un pat grafiku nosaukumi katram skatītājam ļauj darboties ar savām asociācijām un izpratni par mākslas darbu.

Sākuma posmā Ilgvars Šteins daudz strādājis ar linogriezumu, kokgriezumu. Vēlāk viņš tomēr vairāk uzticas rokas vilktās līnijas spēkam. Smalkie tušas zīmējumi – gan tonālie, gan krāsainie, atklāj augstu meistarību un tehnisko varēšanu. Veiklais līnijas pavediena tīklojums, smalkais štrihojums un tonālie laukumi veido aizraujošu zīmējuma kompozīciju. Dažreiz mākslinieka profesionālā aizrašanās ar savas meistarības pierādīšanu var aizēnot darba domas un idejas nolasāmību. Es drīzāk gribētu teikt, ka tas ir mākslinieka tehniskās varēšanas apliecinājums. Bulmanis precīzi raksturo, ka *Šteina līnija var būt trekni mierīga, skaudri asa vai nervozi drebelīga. Tā var snauduļot, smieties, bēdāties vai smīnēt* (No vienas puses tā... Rīgā: Mansards, 2010).

Vai nu tāpēc, ka mūs vieno viena dzimtene, vai kādu citu iemeslu dēļ, mani uzrunā neliels Šteina darbiņš *Aizkavējies pasts / Delayed mail*. Reāla, nedaudz apdeguši, ieplēsta aploksne ar „Mildas” un citām LV pastmarkām, ar uzrakstiem *Fragile* un *Personal*, adresēta pašam māksliniekam. No apakšējā aplokšnes stūra saknes stiegrojas un nostiprinās zemē, savukārt no vēstules apdegušās augšdaļas debesīs šaujas liesma un vijas virve. Darbs mani uzrunā daudzpus līmeņos, kā asociācija ar vēstulēm no Latvijas, kā pašts starp pagātni un nākotni, dzīvi un nāvi. *Šteina māksla ir nevis par šodienas dzīves mainīgajām problēmām, bet par cilvēka dzīves un būtības kardinālajiem jautājumiem (No vienas puses tā...)*. Viņa māksla nav domāta bailīgajiem un glēvajiem. *Šteins ir spējīgs un gribējis pabūt cilvēka psihes mūklājos un katrs viņa darbs iedrošina arī mūs apmeklēt un iepazīt šīs vietas* (Glenda Koh. *Parallel World*, 2011).

Man žēl, ka nevaru vairs sastapties ar mākslinieku aci pret aci un, kas zina, varbūt pat uzvilkt kādu dūmu.....

*Ar aristokrātisku žestu
Šteins noņēma cepuri nedēļu nestu
Un no tās apmales izvilkta
VIENU
- SAŅURCĪTU,
- BET VESELU!
Mazs dūmu mākonītis
pacēlās
un gaisdams izlidoja no ielenkuma!*

(Richards Rīdzinieks. „Sešas cigaretes” (Ilgvaram Šteinam veltītas atmiņu skices). JG71(1968).

Mākslinieka darbu klāsts ir tik plašs un apjomīgs, ka būtu vajadzīga grāmata, lai apskatītu viņa darbus individuāli. Tie, kurus interesē redzēt Ilgvara Šteina radītos savdabīgos tēlus un vidi, var meklēt viņa veikumu ilustrācijās grāmatām, JG vākos, *Latvju Mākslā*, internetā <www.blurb.com/bookstore/detail/575377>; <<http://johnsteins.com/a-wonderful-legacy-exhibit.html>> un daudzās privātkolekcijās.

Linda Treija

GLEZNICĪBA KĀ SARUNA. INĀRA MATĪSA

Māksliniece dzimusi Latvijā, bet lielāko dzīves posmu viņa ir pavadījusi Kanādā. Māksla Ināru pievelk jau no bērnības. Viņa, saņemoties pret zīmēšanas skolotāja uzdevumu rūpīgi

iekrāsot rūtiņas, jau pamatskolā apzinās, ka māksla jau nu nav nekāda vienkārša „krāsošana”! Būdamā vēl bērns, Ināra nojauš, ka māksla dod brīvības un piepildījuma sajūtu, kas neierobežo cilvēku. Karš, juku laiki ir pati dzīve uz ilgu laiku iegrožo gleznošanas iespējas. Darbs, bērni paņem savu, bet vēlme gleznot kaut kur zemāpziņā gruzd. Pēc aiziešanas no darba skolā, viņa iegūst bakalaura grādu Ontario Mākslas un Dizaina koledžā (Ontario College of Arts & Design, Class of 2004) un nopietni pievēršas glezniecībai.

Ināra strādā akrila tehnikā uz audekla. Lielformāta glezniecība viņu vilina, bet praktisku apsvērumu dēļ tiek izmantoti vidēja lieluma audekli (102 x 91 cm, 76 x 61 cm). Gleznots tiek ātri, bet māksliniece var atgriezties pie darba nākošajā dienā, nedēļā vai pat pēc gada. Katru reizi, pievēršoties nepabeigtajam audeklam, tas kaut ko pasaka – reizēm tā ir sūdzība, reizēm vēlme pēc kaut kā trūkstoša, bet reizēm ir sajūta, ka glezna ir pabeigta.

Galveno lomu Ināras Matīsas darbos spēlē krāsa. Tā burbuļo, plūst, šļācas pāri audekla malām. Zilais ir mellenņu zilais, oranžais ir kā rietoša saule, zaļajam tonim ir košas zaļes sulīgums, sarkanie krāsu laukumiņi izceļas kā gatavas brūklenes meža sūnās. Vissspēcīgāk mākslinieci uzrunā daba. Ideja gleznai var nākt no maza stūrīša plāvā, no ieraudzītas mākoņa formas, no košas kļavas lapas, kas nokritusi pie vasarnīcas durvīm. Ināra ir smēlusies iedvesmu, ne tikai ceļojot pa pasauli kopā ar saviem skolniekiem ģeogrāfijas un vēstures stundās, bet arī dzīvē redzot dažādos zemes nostūrus un civilizācijas sasniegumus. Māksliniece ir sajutus ietekmi no meksikāņu krāsām, indiāņu formām, Austrālijas aborigēnu rakstiem, latviešu māla podiem un raibajiem cimdkiem.

Ināra jūtas brīva gleznojot. To var nojaust viņas drosmīgajā krāsu pielietojumā, brīvajā gleznojumā, vieglajā otas līnijas rakstā. Košums un sulīgums, kas rodas aktīvajos krāsu salikumos, pacilā skatītāju, radot tam dzīves prieku un enerģijas sajūtu. Pati Ināra saka, ka „glezniecība ir kā saruna – ar dabu, audeklu, krāsām un formu – tiem visiem ir kaut kas sakāms. Reizēm daba lūdzas, vai šis laukumiņš nav skaists? Reizēm krāsas prasa pēc kāda kontrastu pleķīša. Reizēm forma grib sev kādu draudzīgu, kādu līdzsvaru. Vienmēr lepojos ar to, ka apkārtne mani uzrunā.”

Lasītājus, kurus interesē apskatīt un iepazīt Ināras Matīsas gleznas, kas radušās sarunās ar dabu, apkārti un sevi, var apmeklēt mākslinieces mājas lapu <www.inaramatiss.com>.

Māksliniece Linda Treija ir JG redakcijas kolēģijas locekle

NEAIZMIRST SAVAS TAUTAS VĒSTURI

Autors: Gundega Skagale

Datums: 2012.16.III

Izdevums: *Latvijas Avīze*

Kūku pagasta zemnieks Gundars Kalve šodien, 16. martā, būs viens no tiem, kas dosies leģionāru piemiņas gājienā un noliks ziedus pie Brīvības pieminekļa. *Sākumā es gāju godināt savu vectētiņu un viņa cīņu biedrus, kas no sirds zem svešas valsts karogiem cīnījās par brīvu Latviju. Šobrīd tā vairāk ir principa lieta, es nolieku ziedus ne tikai par aizsaulē aizgājušo vectētiņu un vecmāmiņu, ar lepmi paceltu galvu eju arī tāpēc, lai pasaulei parādītu, ka mēs, latvieši, tik viegli savus varoņus neatdodam. (..) No vienas savienības mūkot, esam ielēkuši citā. Manuprāt, vajadzētu mazliet vairāk padomāt par to, ka mēs esam saimnieki Latvijā, emocionāli saka z/s „Kalves” saimnieks Gundars Kalve. Šogad G. Kalve sava muzeja ekspozīciju veda uz vairākām novada skolām, lai runātu ar jauniešiem par leģiona izveides priekšnoteikumiem, par tā cēloņiem un sekām. G. Kalve uzsver, ka tauta dzīvo tik ilgi, kamēr tā atceras savu vēsturi. Ar stundu, ko veltām atmiņām 16. martā, mēs uzturam vēsturi dzīvu un nododam to mūsu nākamajām paaudzēm. Par saviem vectētiņiem nav ko kautrēties! Es kā Latvijas pilsonis, kā Latvijas patriots esmu ļoti ieinteresēts, lai cilvēki neaizmirst cīņas Latvijas valstiskuma atjaunošanai, piebilst G. Kalve un aicina apmeklēt z/s „Kalves” izveidoto Krustpils novada leģionāru muzeju. Tikai iepriekš vajag piezvanīt.*

Izcils raksts *Latvijas Avīzes* 1. lpp.! Izcils vīrs – Gundars Kalve. Izcils paraugs, kā jauns latvietis šodien brīvprātīgi savai tēvzemei kalpo.

Ričs Spuris <rikards37@sbcglobal.net>

Ahā, nacisma cildināšana ir kalpošana dzimtenei? Tad jau šodien notiks dzimtenes lielākie svētki – nacistu piemiņas diena.

Normunds Svidzinskis <tas.pats@sveiks.lv>

Normund, ko tad tu gaidīji no aizjūras kūdītājiem, kas paši sēž drošā ASV azotē? Lai taču cilvēks pēta savas dzimtas vēsturi, bet tāpēc nav jāpiekar birka par kalpošanu (ne savai) tēvzemei. Lielis stubbums klājas pār Latviju, tauta maldās kā pa purvu, nevar un nevar atrast to cini, uz kā atsperties, visu laiku tikai krit atvarā līdz ausīm. Kam par godu šodien plivnās Latvijas karogus pie Brīvības pieminekļa? Gribot negribot līdz ar to tiek modināts arī viens negēlis – Hitlers, darvu nav iespējams atdalīt no medus. Un tas pats notiks 9. maijā, kad cels augšā otru ļaundari – Staļinu. Ar šādām izdarībām ieminam dubļos to cilvēku piemiņu, kas cīnījās **zem sava karoga** ar bermontiešiem. Kamēr būsim tik akli, nekas labs mūsu tautu negaida. Tas ir vājprāts – kāpt nost no cieta pamata un likties iekšā akaci! Viss mums dots pašiem savs, taču neņemam!!!

Ausma Ābele <ausma.abele@balticom.lv>

Foto: Timurs Subhankulovs, *Latvijas Avīze*

Variešu pagastā Liepenes pamatskolā, kur Gundars Kalve atvedis daļu no savā saimniecībā izveidotā Krustpils novada leģionāru muzeja ekspozīcijas.

Jā, pret bermontiešiem cīnījās zem sava karoga, laikā kad pagaidu valdība ar Ulmani priekšgalā un Zemītanu pakalgalā, gljēvulīgi muka no vācu un krievu impēristu militāristiem. Taču Brīvības cīņas tika izcīnītas zem dažādiem karogiem. Kalpaks, zem vācu karogiem, bet Cēsu kaujas zem igauņu. Tāda ir vēsture mums, divaina. 16. marts ir piemiņas diena Latviešu leģionā kritušajiem. Un maz ticams, ka starp leģionāriem bija kāds latviešu nacists. Jā, tur bija dažādi cilvēki, gan izcili varoņi, gan gljēvuļi, gan arī cilvēki ar noziedzīgu noslieci. Taču, ja 16. martā, kuru šodien pieminam, Leģions cīnījās uz svešas zemes, un ir grūti racionāli pierādīt, ka tas notika Latvijas labad, tad vēlāk, jau Kurzemes cietoksnī Leģions cīnījās par Latvijas interesēm, glābjot no iznīcības mūsu civiliedzīvotājus un cerot, ka kara turpinājumā varēs kopā ar Rietumu sabiedrotajiem cīnīties pret sarkanajiem. Un neviena cīņa, kauja Kurzemes cietoksnī netika zaudēta, un izglābti tika desmiti un desmiti tūkstošu latviešu, kuri okupācijas ilgus gadus starptautiski urbināja atmiņu ar Latvijas Republikas vārdu. Un 9. maiju es svinu gan kā Ušiņdienu, gan kā latviešu kareivju nepakļaušanās, neuzvaramības un nepadošanās dienu. Jo 1945. gadā Leģions nepakļāvās pavēlei no vācu puses padoties, palika neuzvarēti no sarkano pusēs. Nepadevās un daudzi vēl turpināja cīnīties un gaidīt izdevību atgūt Latviju. Un tas bija daudzkārt labāk, nekā Kārļa Ulmaņa nodevīgā rīcība 1940. gadā, kad tas nodeva Latvijas valsts varu, atņemtai tautai, nelietīgās Krievijas sarkanās impērijas rokās, bez cīņas, ziedojot daudzu latviešu dzīvības, kā kaujamo lopīņu, zem sarkano neliēšu durkļiem. Bet šodien vienkārši pieminam kritušos leģiona kareivjus un iedezdam pa svečītei, gaišumam. Bet politiskās reklāmas, kad saplēšanas pašmāju arītautisti-elitokrāti ar Krievijas impēristiem, lai paliek uz šo neliēšu sirdsapziņas.

Vilnis Gricaičuks Puriņš <v.g.pooh@gmail.com>

Ausma! Nevajag vainot savu tautu Staļina un Hitlera posta darbos! Latviešiem nebija izvēles stāties tiem pretī. Pat apbruņoti un organizēti leģionāri Kurzemes cietoksnī un mežabrāļi visā Latvijā nevarēja izcīnīt

Latvijas neatkarību, kaut gan čekisti vairākus gadus pēc kara vairījās iet mežā. Iestāšanās okupācijas armijā nebija neko stulbāka par bezcerīgu cīņu pret abām okupācijas armijām. Tā izpaužas bezizeja. Tā izpaužas okupācijas vardarbība. Tikai retais bez spiediena šādos apstākļos iesaistījās cīņā. Bet ja iesaistījās, tad centās virzīt lietas Latvijai vēlāmā veidā jebkuros apstākļos. Un to mēs arī pieminam Latvijas ļaužu vēsturē, lai vai kādās armijās latvieši gāja vai kā no armijām slēpās. Latvieši ir karojuši cara armijā, padomju armijā, vācu armijā. To latviešiem nevar pārnest. Karavīram tomēr ir lielāka ietekme politikā, nekā pagrīdē sēdošajam. Par ko man šodien ir patiesi žēl, ka leģionāri vairāk cenšas norobežoties savā piemiņas sabiedrībā, bet neaicina visus latviešus – karavīrus un nekaravīrus uz vienotību un lielvaru vardarbības nosodījumu.

Jānis Grigals <jg@sveiks.lv>

Piekrītu Jānim Grigalam. Esot procesā, pat tad, ja process nav vērst uz Latvijas un latviešu interešu realizēšanu, paveroties iespējai, ir lielāka varbūtība panākt labvēlīgu risinājumu nekā tad, ja esi malā stāvētājs. Ja latvieši nekarotu cariskās Krievijas armijā un vācu pakļautībā pēc 1917. gada, maz ticams, ka sapnis par Latvijas Republiku būtu realizējies. Gluži tā jau nebija, ka Latviju izcīnīja studenti un skolēni militārajās rotās. Tam bija liks pamats jau agrāk. Tas, ka II Pasaules karā neizdevās iecerētais un PSRS sabiedrotajiem bija citi plāni nekā cerēts, nenozīmē, ka tāpēc latviešu kareivji būtu cīnījušies veltīgi. Bet iedomāsimies nedaudz citādi. Kurzemes cietoksnī 1945. gada sākumā izceļas ASV spēki, un mūšējie tūlīt vērs stobrus par labu tiem, un tiek atgūta Latvijas neatkarība jau 1946. gadā. Tad leģionāri būtu mūsu neatkarības Brīvības cīnītāji. Vai tad ne tā?

Vilnis

Jāni, es nevainoju savu tautu Staļina un Hitlera posta darbos, cilvēkiem nebija izejas. Es vainoju tautu, kas neko nav mācījusies no pagātnes un turpina bezcerīgo cīņu pret abām okupācijas armijām. Un kamēr Latvijas tauta gadu no gada modina pagātnes rēģus, tikmēr pasaule mūs cērp kā aitas. Ir tādi, kam izdevīgi tautu sašķelt, lai traču aizsegā varētu veikt savus netīros darbus. Lielvaras nepārmācīsim, nav vērts tam tērēt spēkus. Vispirms mūs nodeva Molotovs-Ribentrops, pēc tam mīļie draugi ASV un Lielbritānijā. Jo sašķeltāki esam, jo ar mums manipulē līdz pat šai dienai. Latvijai ir tikai viena izeja – beidzot norakt jau satrunējušo kara cirvi un vienoti cīnīties par savu vietu zem saules – ar gudrību, ar tālredzību, ar apdomību, ar saprātīgumu. Ar tautsaimniecības stiprināšanu. Izmantot demokrātiju nenozīmē savākt Latvijā visus plēsoņus – vilkus, lāčus, tīģerus un hiēnas un cerēt, ka viņu paspārnē sāksies laba dzīve. Latvijas uzdevums ir diendienā šiem plēsoņām atgādināt, ka arī viņiem jāievēro demokrātija. Kuslā karogu vicināšana pie Brīvības pieminekļa virs izdēdējušajiem kauļiem nav tas ceļš, kas mūs izvedīs no purva.

Ausma

Mani gan pārsteidz, ka reti kur tiek pieminēta Baigā gada radītā motivācija visiem notikumiem, sākot ar vācu ienākšanu. Tas taču bija tik zīmīgi! Vāciešu ienākšanu Latvijā 1941. gadā tauta izteikti apsvēica ar gavilēm, kaut līdz tam brīdim vācieši bija izteikti naidnieki nr. 1. Domāju, ka šo 180 grādu pagrieziena tā īsti vēl neviens nav izgaismojis. Vēl vajadzīgs jauns *Dvēseļu putenis*. Tad 16. martā nebūtu vairs ne mazākā satraukuma. Vēl mēs neesam iedrošinājušies noslēgt Baigā gada drausmu.

Ričs

Publikāciju sagatavoja Juris Žagariņš

NOTA BENE

CIENĪJAMĀ JG SAIME!

Mūsu žurnāla saimniecību turpmāk vadīs

TIJA KĀRKLE
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119
USA

Abonētājus un Labvēļus lūdzam sūtīt maksājumus uz šo adresi, uz čekiem rakstot

Jauna Gaita, Inc.

Lūdzam ievērot, ka uz žurnāla aplokšnes blakus adresei atrodama zaļā krāsā uzdrukāta informācija par jūsu pēdējo apmaksāto numuru. Lūdzam kārtot maksājumus laicīgi un, pēc iespējas, divus gadus uz priekšu, tādā veidā atvieglot mums atgādināšanas darbu.

Abonements ASV dolāros maksā \$76 par diviem gadiem (astoņiem numuriem), \$39 par vienu gadu (četriem numuriem). Vislabāk pieņemam maksājumus ASV dolāros, bet varam pieņemt arī citās valūtās. (ASV dolārs patlaban vienlīdzīgs Kanādas dolāram.)

JG Labvēļi (skat. 76. lpp) var ziedot trīs līmeņos, lai atbalstītu mūsu žurnāla izsūtīšanu Latvijas bibliotēkām:

Bronzas: \$1 – 99
Sudraba: \$100 – 499
Zelta: \$500 –

Tuvāku informāciju varat iegūt rakstot vai zvanot Jurim Žagariņam (skat. iekšējos vākus).

JG redakcija

Ivars Aļķis

CILVĒKA MŪŽS VĒSTURES LIKTEŅGRIEŽOS

Aļņa Arvīda Avota grāmatā *Brīve – nebrīve**, lielos vilcienos vērtējot, saskatāmi divi satursiski loki. Autors to veltījis savu vecāku traģiskajam dzīves gājumam, kas ritējis autoritāru un totalitāru režīmu gaisotnē, galvenokārt akcentēdams tēva – brīvības cīņu dalībnieka, izcilā publicista un aktīva preses darbinieka Arvīda (Arveda) Valtera Avota (dz.1898. 20. vai 21.V Lejasciemā) – darba gaitas. Taču biogrāfiskais vēstījums risināts uz plaša, dziļi izstudēta un rūpīgi iestrādāta Latvijas 20. gs. pirmās puses vēstures fona. Līdzās tekstam to apliecina kā avoti uzrādītie vairāki desmiti arhīva lietu un vēstures pētījumu daudzu tūkstošu lapušu kopājumā. Autors nav vairījies polemizēt ar akadēmiskiem un zinātniskiem grādiem bruņotiem padomju un mūsdienu vēsturniekiem, un, manuprāt, patiesība gadījumu vairumā izrādījies viņa pusē. Konkrētus piemērus minēšu turpmāk. Detalizēta iedziļināšanās visā grāmatas saturā prasītu pārāk daudz vietas, tādēļ esmu mēģinājis koncentrēt uzmanību uz Avota darbību žurnālistikā, jo, pēc manām domām, tā varētu gan ieinteresēt, gan arī sniegt noteiktu mācību un ienest kaut nedaudz skaidrības cilvēku apmulsušajās smadzenēs pašreizējā samezglotajā globālajā un Latvijas situācijā.

Arvīds Avots darbojies gan kā autors, gan līdzstrādnieks, gan redaktors un redakcijas loceklis vai līdzizdevējs vairākos Latvijas žurnālistikas vēsturē būtiskos preses izdevumos: *Lūdums*, *Brīvā Zeme*, *Latviešu Zemnieku Savienība*, *Pēdējā Brīdī*, *Dzīve* (redaktors un izdevējs; žurnāls gan iznācis nepilnus divus gadus – 1930-1931, konstatēts 51 numurs) un *Latvis*. Kopš Brīvības cīņām Avots visās darbavietās un amatos apliecinājis sevi par īstu patriotu, un šī viņa nostāja spilgti izpaudusies arī žurnālista darbībā. Manuprāt, īpaši uzskatāmi tā redzama publikācijās laikrakstā *Latvis*, kura galvenais redaktors Arveds Bergs ir Avota domu un uzskatu biedrs

sabiedriski politiskās dzīves problēmās, varētu pat teikt cilvēces vēsturiskās evolūcijas gaitas filozofiskā uztverē. Salīdzinājumā ar mūsdienām gribas izsaukties: *Cik līdzīgas šīs gleznas!* Korupcija, onkuļu būšana, neatkarības atjaunošanas (tolaik brīvības) izcīnītāju nobīdišana malā, varas pozīcijas ieņemot veikliem šeftmaņiem, kas vislabāk prot skaitīt naudu. Tomēr jāatzīst, ka vēlēšanu likuma dēļ toreizējā Saeima dažkārt izrādījies vēl nevarīgāka par mūsdienu – 5 % robeža nodrošina kompakta sastāvu, kamēr tolaik atsevišķas partijas pārstāvēja pa vienam deputātam, kurus, dabiski, bija lētāk uzpirkt. Diemžēl joprojām aktuāla tēma skarta rakstā „Tuvināšanās neprātam” (1934.20. IV), kurā atklāta PSRS ideoloģiskā diversija zem saimniecisko un kultūras sakaru maskas. Kā zināms, kritiskus izteikumus par lielo Austrumu kaimiņu tiecās nepieļaut, un visvairāk tie sastopami krievu emigrācijas laikrakstā *Sevodņa*, kura publikācijas, iespējams, atvērtu acis dažam labam ar aklību sistam mūsdienu Latvijas politiķim.

Precīzi saskatot parlamentārās iekārtas nepilnības, populārs top sauklis – *Saeima neiet!* Tādēļ 1934.15.V apvērsumu *Latvis*, Arveds Bergs un Arvīds Avots sakumā vērtē pozitīvi, jebšu Avota rakstā „Sākusies viena no problemātiskākajām problēmām”, kas rakstīts agrāk, Kārlim Ulmanim 1934. gada martā izveidojot valdību, ieskanas visai kritiskas notis: *Vai bija kāda ministru izvēle? Vai piegrieza kaut mazāko vēriņu jauno ministru spējām? Taču nē! Ulmanim bija vienalga, vai nāk par ministriem kurpnieki vai skrodeļi, cilvēki ar smadzenēm vai sētas stabi. Ja aizvakar visu dienu katras piecas minūtes mainījās ministru amata kandidāti, tad vienīgi tamdēļ, ka ministru portfeļi uz Ulmaņa galda stāvēja tik vaļīgi, ka frakcijām bija grūti izšķirties, kuru gardumu pirmo ķert – un beigās tās saplēsās savā starpā, baidīdamās, vai tik otra frakcija nav paķērusi treknāku kumosu. Ulmanis vienaldzīgi smaidīja, skatīdamies, kā latgalieši plūcas ap ēsmu, kas viņiem tik izšķērdīgi pasniegta* (157). Kā te neatcerēties plaša profila veterinarā dienesta vadītāju Vinetu Veldri, kurš jutās spējīgs pārvaldīt trīs būtiskas nozares, savu karjeru noslēgdams aizsardzības ministra krēslā?! Raksturīgs arī Avota raksta pēdējais teikums:

*Rīgā: autora izdevums, 2011. 346 lpp.

Ja tā nebūs Ulmaņa atdzimšana, tad tā būs – viņa „gulbja dziesma” (159).

Kā jau minēts, sākumā *Latvis* atbalsta notikušās pārmaiņas, ko apliecina vairākas publikācijas. Piemēram, Avota raksti „Uz jaunās Latvijas sliekšņa” (1934.28.V), „Grūti pārorientēties” (30.V), „Vienotu tautu!” (4.VI), „Mācīsimies uzpurēties” (14.VI), „Valsts celtniecības plāns” (18.VI). Taču jau 27. jūnijā ieskanas pirmā disonanse rakstā „Iri pieņākusi darba diena!”, kurā autors norādījis uz ieilgušo valdības sumināšanu ar goda vērtiem, puķēm un tortēm, un aicinājis ķerties pie darba, lai realizētu pārmaiņu solītās ieceres. Tūlīņ arī sekojis brīdinājums laikrakstam: *Ulmanis nepārprotamā kārtā piedraudējis ar cenzūras uzlikšanu „Latvim” (177)*. 5. jūlijā seko raksts „Vadonības laikmetā”, kurā par kvintesenci varētu uzskatīt teikumu: *Ikviens vadoņa visbīstamākie ienaidnieki ir lišķi (178)*. Mākoņi ap laikrakstu sabiezē, un Avots turpmāk pievērsies ārzemju tematikai. Tas gan maz ko palīdz, jo, piemēram, 6. augusta rakstā „Jaunais absolūtisms”, kas vēlīts nacistiskās Vācijas realitātei, konkrētos notikumos nepārprotami saskatāmas paralēles ar Latvijas vadoņa rīcību, kaut vai preses brīvības ierobežošanā. 1. oktobrī ievadrakstā „Valsts un ģimene” apcerēti varas politiskie un ētiskie principi, kas būtu jāievēro, lai valsts vara būtu noteikta un stabila, neļaujot tomēr viņai kļūt nekontrolējamai un despotiskai (186). Tomēr redakcijas nostāja ir pārāk skaidra, un laikraksta darbība tiek apturēta. 4. oktobrī iznāk pēdējais numurs. Neaizliktajās preses izdevumos aizvien vairāk vietas ieņem valdības slavinājumi, vojažu apraksti un neskaitāmi fotografētie kara vadoņu attēli. Kādreiz patriotiskais *Latvijas Kareivis* demonstrē tādu pagrimumu kā PSRS militāro bāžu līguma cildināšanu: *Nomodā par mūsu un Padomju Savienības savstarpēju labu sadzīvi stāv tādas autoritātes, kāda mums ir mūsu tautas vadonis Ulmanis un Padomju Savienībai tās vadonis Staļins (189)*. 1936.23.IV tiek apturēta arī žurnāla *Burtņieks* izdošana, jo tā 2. un 3. numurā ar pseidonīmu O. Vilnis publicēts Avota raksts „Taleirans par preses brīvības apspiešanu Restaurācijas periodā Francijā XIX gs.”.

Pēc *Latvja* slēgšanas Arvīds Avots palicis bez darba un arī nekur to nedabū. Palīdz draugi ar tulkojumiem, referātiem radiofonā. Saglabājušās arī ziņas, ko diemžēl mūsdienās nav iespējams precizēt, ka Avots varētu būt bijis redaktors vai pat līdzautors Longina Auseja grāmatai *Ceļi uz laimi. Dzīves māksla* (Rīgā: Valters un Rapa, 1936). Tā domāt

liek šādi Auseja vārdi grāmatas priekšvārdā: *...tomēr tas nav tikai mans darbs: ļoti lieli nopelni te manam galvenajam līdzstrādniekam. Tā kā tas nevēlas, ka minētu viņa vārdu, tad lai šinī vietā vismaz sirsniņgākā pateicība viņam! (223)*. Dabiski, vadonim tik nepatīkamais Avota vārds apdraudētu grāmatas izdošanu.

Tāds patriots un stingru principu cilvēks ne spēja samierināties ar gadījuma darbiem un autoritārā režīma aizbāzto muti: viņa brīvības cīņu dalībnieka dvēsele alka pēc aktīvas rīcības. 1934. gadā nogalē Avots ar domubiedriem nodibina apvienību *Latvju brīvības cīnītāji* (LBC), un 1935. gadā parādās nelegālā izdevuma *Trauksme* vairāki numuri, kuros nesaudzīgi asi kritizēta vadonība un tās līdzgaitnieki. Daži teikumi paraugam: *Latvju tautu, kas pēc tik ilgas verdzības bij kļuvusi brīva tauta, Ulmanis iedomājies atkal pārvērst par lišķu un līdēju tautu* (mar. ta nr.). *...Ulmanis pārvērtis Latviju piļu dīķi un ar pātagu rokā dzen latviešus plūncāties viņa sekļajos ūdeņos* (aprīlī). *...pirmais autoritārās varas gads nesis latviešiem vienīgi dibinātu sašutumu (..) korupcija, kukuļņemšana, valsts interešu nodošana svešai varai aiz robežas; izsaimniekota valsts kase* (maijā). *...esam nostādījuši sava vissvarīgākā, visjūtīgākā un visatbildīgākā valsts aparāta, Ārlietu ministrijas, priekšgalā nevis drošu patriotu latvieti, bet visšaubīgākās zortes vācieti Vilhelmu Munteru*. 1919. gadā šis šneidīgais kungs, kura dzīslās nav ne piles latvieša asins, vēl cīnījās pret *Latviju ar ieročiem rokās* (aprīlī) (200-206). Šis arī paliek pēdējais izdevums. 1936.8.IV Avots ar aktīvākiem līdzstrādniekiem apcietina. 1937.24.-25.II tiesā 10 cilvēkus, kurus *uz sodu likuma 71. panta pamata apsūdzēja organizācijas izveidošanā ar nolūku gāzt valdību un valsts iekārtu ar varas līdzekļiem* (218). Avotam piespriež pusotru gadu pārmācības namā, sodu viņš izcieš pilnībā.

Skaidrības labad man laika ziņā jāatkāpjas par gadiem piecpadsmit. 1923. gadā Avots sācis studēt medicīnu Latvijas Universitātē, taču sapratis, ka tā nav īstais aicinājums, 1926./1927. gadā studijas pārtraucis (atskaitīts 1928), 1931. gadā iestājies Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes Tiesībzinātņu nodaļā. Dēls (grāmatas autors) pieļauj, ka te noteikta ietekme varētu būt bijis juristam Arvedam Bergam, jo tēvs tolaik jau uzsācis darbu *Latvja* redakcijā. 1936. gadā teorētiskais kurss pabeigts, atlicis nokārtot valsts eksāmenus, bet tobrīd centīgais students (dokumenti liecina par neordinārām

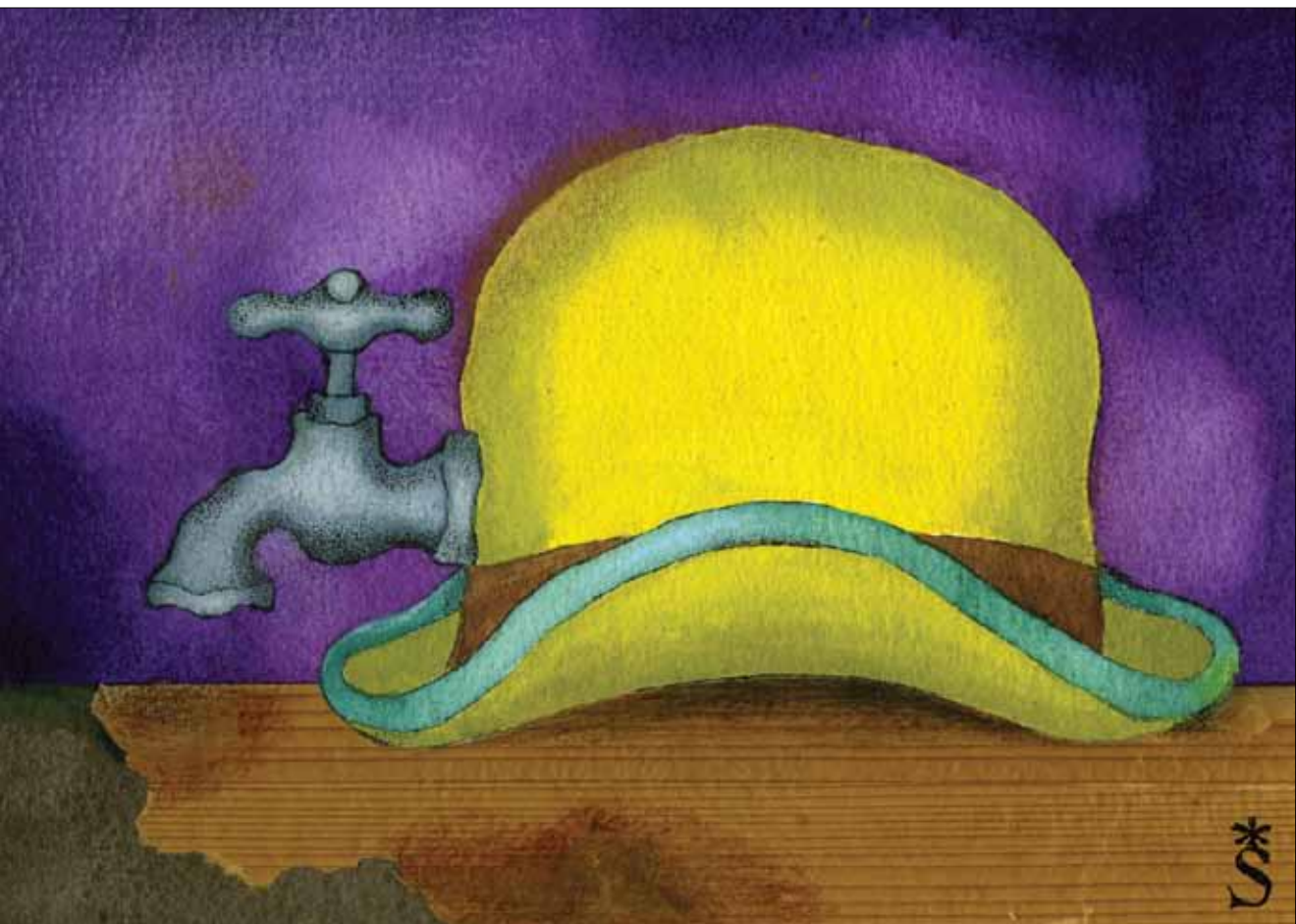
sekmēm gandrīz visos priekšmetos) tiek aizturēts, seko tiesas prāva un ieslodzījums. Iznācis no cietuma (1937.X), Avots sāk kārtot dokumentus, lai tiktu pielaists valsts eksāmeniem, jo Politpārvalde solījusi studiju pabeigšanai šķēršļus nelikt. Arī dekāns Kārlis Dišlers iebildumus neceļ, bet iejaucas augstākā vara, un lūgums top noraidīts. *Rektors J. Auškaps apstiprinājis, ka viņam valdība uzdevusi Studentu padomes uzraudzību un neuzticamo studentu imatrikulēšanu nav izšķīris rektors, bet pats Vadonis* (104). Ilūzijas šini ziņā starpkaru periodā lolojis vien ierēdnis Eduards Līcis (1884-1987): *Savus personīgos ienaidniekus, kādi gadās katram atklātības darbiniekam, viņš [K. Ulmanis – I. A.] atstāja pilnīgi mierā. Nevienam uzbrucējam viņš neatbildēja ne runās, ne rakstos presē (tā grāmatā Atmiņas par laikiem un ļaudīm. Sastād. Tamāra Sinka, Austrā Liepiņa. Londonā: Latviešu preses biedrības kopa, 1988:62). Pieļauju, ka citāta autoram varētu būt taisnība atklātības ziņā, taču Kārļa Ulmaņa ļaunatminību atzinuši vairāki laikabiedri, tostarp ne vien sociāldemokrāts Voldemārs Bastjānis, bet arī jaunības draugs Miķelis Valters un režimam nenoliedzami lojālais Žanis Unāms. Un galu galā atriebība neprasa plašu publicitāti – to var nostrādāt klusu, iniciatoru nemanot.*

Arvīds Avots vēl mēģinājumu atkārtoti (1940.16.VIII) pēc varas maiņas un tiek uzņemts, kā apliecina ieraksts Studentu reģistrā: *Uzņemts atpakaļ 3.10.1940. ar 15. pavēli* (104). Taču cerības izrādēnes iluzoras, un viņš kalis padomju jurisdikcijas priekšmetus (pēc dēla liecības) velti. 1941.7.II viņš atskaitīts, bet 1. martā čekas apcietināts, *kas apsūdzībā izmantoja arī Ulmaņa varas laikā fabricētos materiālus, kurus tai bija nodevis PP [Politpārvalde – I. A.] vadītājs* (104). Par čeku kā par cilvēku garīgās un fiziskās iznīcināšanas mašīnēriju rakstīts daudz gan vēstures pētījumos, gan daiļliteratūrā, tādēļ par Arvīda Avota pēdējo vistraģiskāko dzīves posmu būšu lakonisks. Astrahaņas cietumā viņam nākas sastapties ar vairākiem Latvijas kultūras cilvēkiem: operas solistu Jāni Vītiņu, dzejnieku Leonīdu Breikšu, rakstnieku Aleksandru (Jēkabu) Grīnu, dievturi un mākslinieku Ernestu Brastiņu, grafiķi Kārlī Krauzi, gleznotāju un mākslas kritiķi Artūru Jūras-teteri un daudziem citiem. Šāda sabiedrība ļauj arī necilvēciskos apstākļos saglabāt garīgu neatkarību un pašcieņu. Grāmatas autors, līdzās arhīvu dokumentiem un pētījumiem, atmiņu drumslas par tēva pēdējām dienām guvis arī no izdzīvojušā Mārtiņa Bistera. Arvīds Avots nošauts 1942. gada 13. martā.

Jebšu *Brīve – nebrīve* autors Alnis Avots neuzskata sevi par vēsturnieku, gribas teikt, kaut tādu nevēsturnieku Dievs devis vairāk. Viņš precizējis akadēmiķa Viļa Samsona grāmatā *Deviņpadsmitais – sarkano partizānu gads* (1970) sastopamos faktus, aprādījis nepatiesības vēsturnieka Viļņa Sīpola propadomiskajā propagandas darbā *Arvalstu intervencija Latvijā un tās aizkulises. 1918-1920* (1957). Patikami atzīmēt, ka autors pārman-tojis arī tēva aso spalvu, kas jūtama gan konkrēto notikumu analizē, gan pārdomās par sabiedriski politisko situāciju mūsdienu pasaulē. Paraugam pagarāks citāts: *Dīvaini, ka arī Stranga piekritis PP, bez pierādījumiem apgalvodams: „Avots, kurš garīgi bija pilnīgi pārkonkrustietis, pēc 15. maija par tādu kļūš arī organizatoriski”.* Visos PP savāktajos Pērkonkrusta biedru sarakstos, kur vienā minēts 1 214 biedru, otrā pat 1 355 uzvārdi, ir gan tirgotājs *Ādolfo Avots (1884) un atslēdznieks Kārlis Avots (1915), bet ar tiem tēvam nav nekāda sakara. Arī pārkonkrustietišu pratināšanas protokolos nekur neparādās Avota vārds! Un interesanti, kā var izmērīt garīgo pārkonkrustismu? Tikpat labi varētu apgalvot: kāds ir garīgs cionists, ja viņš tiek ar ebrejiem vai izmanto viņu naudu?* (221). Lai lieta būtu skaidrāka, norādīšu mūsdienu vēsturnieka citāta avotu: Aivars Stranga. *Ebreji un diktatūras Baltijā (1926-1940)*. Rīgā: LU Judaikas studiju centrs, 2002.

Pamattekstu papildina „Personālijas”, kur sniegta enciklopēdijas šķirkļa apjoma ziņas par grāmatā minētajam personam, kas pēc autora domām bijušas nozīmīgākas; pārējo „Personu saraksts”, attēli un dokumentu kopijas ar tēva un mātes ciltsko-kiem, Astrahaņas saraksts par cietumā ieslodzītajiem un nogalinātajiem un „Komentāri”, kuros izskaidroti būtiski 20. gs. vēstures notikumi un raksturotas Latvijas valsts iekārtas galvenās institūcijas. Neesmu pieminējis autora māti Olgu Aleksandru Berkoldi-Avotu (1897-1962), kuras gaišā personība būtu pelnījusi īpašu apceri. □

Literatūrkritiķis, žurnālists Ivars Aļķis strādājis par lasītavas pārzini Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejā (1964-1969), *Literatūras un Mākslas* kritikas nodaļas vadītāju (1975-1987) un bijis vairāku laikrakstu un žurnālu korespondents.

Ilgvars Šteins. *Cieņas apliecinājums Magritam / Homage to Magritte*
Akvarelis, tuša, kolāža uz akvareļa papīra, 22 x 17 cm

Par mākslinieku skat. Lindas Treijas rakstu 44. lpp

Rolfs Ekmanis

STARPTAUTISKIE RAIDĪJUMI LATVIEŠU VALODĀ 20.GS OTRĀ PUSĒ

Sākums JG235(2003), 237-238(2004), 248(2007),
250(2007)-256(2009), 261-263(2010), 266(2011),
268(2012)

RADIO BRĪVĀ EIROPA / RADIO BRĪVĪBA (RFE/RL) – V

SVEŠĀ PUSĒ

Kamēr RFE viļņos dzirdamas programmas sešu satelītvalstu (poļu, čehu, slovaku, ungāru, rumāņu, bulgāru) valodās, RL mērķauditorija ir PSRS iekļautās tautas, to skaitā (līdz pat 70. gadiem) adigejieši, avāri, čečeņi, karačaji un osetīni. Kādēļ igauņi, latvieši un lietuvieši, kuru skaits ir krietni lielāks par minētajām Kaukāza tautām, tiek aizbīdīti un iesaldēti vistālākajā plauktā? Kādēļ baltiešiem veselu ceturtdaļgadsimtu liedz iespēju RFE/RL informatīvajā, drošicamajā telpā brīvi uzrunāt savu Maskavas varā nonākušo tautu locekļus? Šķiet, daļēji vainojama 40. gadu beigās un 50. gadu sākumā no Rietumvācijas bēgļu nometnēm svešajā, neiepazītajā Amerikā nonākušo trimdas vadlīniju nospraudēju nespēja izveidot saskaņotu, darboties spējīgu baltiešu pārstāvju grupu. Ar to varbūt izskaidrojama ir arī līdz pat 70. gadiem ASV masu informācijas avotos valdošā vienaldzība iepretim bēgļu tūkstošiem no okupētajām Baltijas valstīm.

Drīz vien pēc ierašanās „jaunajā kontinentā” nodibinātā (1951) *Amerikas Latviešu apvienība* (ALA) veselus 19 gadus atrodas jau pirms II Pasaules kara Savienotajās Valstīs nonākušā, Čikāgas Universitāti beigušā (1935) un par sociologu kļuvušā Merilandes Universitātes profesora (kopš 1941) Pētera Lejiņa (1909-2002) rokās. Pašus pirmos gadus var droši raksturot kā izteiktas stagnācijas periodu. Patstāvīgi surogātraidījumi no Rietumiem uz Latviju tolaik nav viena no „jūmtorganizācijas” misijas prioritātēm. Lai gan notiek rosīga organizēšanās dažādos līmeņos, agrīnā trimdas politika lielā mērā izpaužas kā *bezsatricinājumu iekļaušanās*, citiem vārdiem, bēgļu asimilēšanās jeb pazušana amerikāņu lielajā pārtautošanās katlā, kļūšana iespējami ātri par – patapinot Endzēlna lietojumu – amerikāņiem, t.i., amerikāņiem līdzīgiem. Dažādos jauniebraukušo

saietos pārāk bieži pie labā stila pieder patriotiskas runas nobeigt ar pārsālītu, aizgrāboši bijīgu pateicības izteikšanu patvērumu devušajai, „brīvību sargātājai” valstij un tās politiķiem. Trimdas vadītāji, kā liecina tā laika periodika, jūtas bezgala gandarīti par Vašingtonas „atļauju” apskaidrot latviešu valodā (kopš 1951) ASV iekš- un ārpolitiskos gājienus valsts raidstacijas *Voice of America* jeb *Amerikas Balss* radioviļņos,¹ visnotaļ pacildinot „amerikāniskās vērtības” (*American values*) un „amerikānisko dzīves veidu” (*American way of life*). Kaut arī laba daļa pilsoniski asu „nemierīgās paaudzes” pārstāvju (lielākoties 20 un 30-gadnieki) neslēpj savu nemieru ar toreizējās trimdas vadības trulumu un mietpilsonisko dzīves ritmu, liekas, ka lietuvieši, kuru skaits ASV gan pārsniedz latviešus vismaz pieckārt, jau no sākuma izrāda krietni lielāku neatkarību. Latviešu sabiedrībā nopietnākas domas par maiņu nepieciešamību sāk skanēt 60. gados – no Valža Muižnieka, Jāzepa Leja, Valža Kārkla, Jūlija Kadeļa, Ulža Gravas, Ilgyara Spilnera, Visvalža Klīves, Jāņa Peniķa, Adolfa Lejiņa, minot tikai dažus. Izveidojas t.s. Katskiļu kustība, kas noved pie leģendārā puča 1972. gada novembrī, kad latviešu aktivistu grupa Amerikā arī organizāciju vadības līmenī nolemj neaprobežoties tikai ar draudzēm, sestdienas skolām un publikācijām pašu vajadzībām, bet atdzīvināt uz mietpilsoniskumu sliedošo trimdinieku gaitās nokļuvušo skaitliski vislielāko latviešu kopumu, pārvērst to atkal par **politisko trimdu**, – kad Uldis Grava, vēzēdams gaisā jumja zīmi – auglības un stipruma simbolu, vedina apsūņojušos vadītājus *kāpt no sava jumta pie tautiešiem* un strādāt katram atsevišķi un visiem kopā par savas tautas un valsts tiesībām, vienlaikus mēģinot piesaistīt šī mērķa īstenošanai ne tikai ASV, bet arī citu valstu valdību resorus.

BALTIEŠI (1950-1970) JEB SINONĪMS TRAUCĒKLIM

Bet pats galvenais iemesls baltiešu radiobalssu ilgajai neiekļaušanai RFE/RL sastāvā ir ASV noteicošo orgānu funkcionāri, daudzus no kuriem raksturo pārlietā pašapziņa un vienlaikus prāva aprobežotība pat senēs vēstures elementāru faktu jomā. Viņi, liekas, baltiešus vienkārši nenem par pilnu – par spīti tam, ka no visiem PSRS iekļautajiem nekrievu reģioniem Igaunija, Latvija un Lietuva ir vienīgās, kuru inkorporāciju Padomju Savienībā Vašingtona oficiāli neatzīst. Pat 1949.gadā nodibinātās Brīvās Eiropas komitejas jeb *Free Europe Committee* (turpmāk FEC) attieksme pret baltiešiem ir, maigi izsakoties, atturīga,

1. JG235(2003):23-31; JG237(2004):35-55.

jo tās amerikāņu direktoru un vicedirektoru ieskatā politiskajā arēnā maznozīmīgo Baltijas valstu neatkarība spējas nākotnē esot stipri apšaubāmas. Šo nostāju neko daudz nespēj uzlabot komitejai piekabinātie baltiešu „konsultatīvie paneļi” (Consultive Panels), no kuriem drīz vien izveidojas „brīvības komitejas” pa tautībām – *Committee for a Free Lithuania* (Komiteja Lietuvas Brīvībai, ko sākumā vada Vaclovas Sidzikauskas, 1893-1973), *Committee for a Free Latvia* (Vilis Māsēns, 1902-1964) un *Committee for a Free Estonia* (William Tomingas, 1895-1978), kuru darbību FEC paspārnē kādu laiku koordinē bijušais ASV sūtniecības sekretārs Rīgā, Pakers (Earl L. Packer, 1894-1993). Tolaik RFE direktors Langs (Robert E. Lang) kādā memorandumā (1953.14.VIII) ar visai sarkastisku pieskaņu izsakās par baltiešu *pretestības jeb revolucionāro potenciālu* – tam varot būt *vienīgi traucējoša nozīme (nuisance value)*.² Nav nopietnu pazīmju, ka baltiešu raidījumu uzskāšanu RFE sastāvā atbalstītu arī amerikāņu valsts iestādes – ne Valsts departaments (*State Department*), ne Nacionālās drošības padome (NSC), ne Centrālā izlūkošanas pārvalde (CIA), ne arī kaut kur vidū starp pēdējām divām esošās, vairāk vai mazāk neatkarīgās Visnera (Frank Wisner) vadītās iestādes (Office of Policy Coordination, pēcāk – CIA Directorate of Plans), nedz arī ASV Kongress.

Ar šauru zināšanu spektru un provinciāli naivu domāšanu nereti izceļas ASV kongresa locekļi. Piemēram, pie absolūta komisma noved ļoti sev ticošā senatora Glēna Teilora (Glen H. Taylor) Baltijas republiku nodēvēšana par Padomju Savienības tikpat likumīgām sastāvdaļām, kādi ir štati Savienotajās Valstīs – ar piebildi, ka baltiešu prasība pēc saviem raidījumiem neesot nekas vairāk kā mazošanās.³ Šādi taisnprātīgi domu vizuļi un reālās situācijas neizpratne Vašingtonā nav izņēmums. Arčs Pudingtons (Arch Puddington), viens no RFE/RL direktoriem, savā grāmatā *Broadcasting Freedom* (2000) atcecas, ka bijušas tādas visai noteicošas amerikāņu valsts amatpersonas, kuru ieskatā uz Baltijas republikām neesot vērts raidīt, jo visi to pamatiedzīvotāji taču esot izsūtīti uz Sibīriju. Gandrīz neticami izklausās vēsts, ka arī atsevišķi *Amerikas Balss* baltiešu redakciju darbinieki, šķietami baidīdamies par viņu veidoto raidījumu nozīmības pazemināšanos, centušies pārliecināt amerikāņu autoritātes

neatbalstīt baltiešu raidījumus RBE paspārnē – tie neesot vajadzīgi un varot pat būt *kaitīgi*.⁴

RL – NĒ! RFE – JĀ!

50. un 60. gados gan ASV Valsts departaments, gan arī baltiešu trimdas organizācijas kategoriski nostājas pret raidījumu iekļaušanu *Radio Brīvība* (RL) sastāvā, jo tā mērķauditorijas taču atrodas Padomju Savienības robežās, un šāda rīcība varētu tikt iztulkota kā Padomju Igaunijas, Padomju Latvijas un Padomju Lietuvas, t.i., Baltijas valstu okupācijas likumīga atzīšana no amerikāņu puses. Virsroku, vismaz uz laiku, ņem visai dogmatiska principālitate, nevis fakts, ka okupēto Baltijas zemju iedzīvotāju galvenā vēlēšanās, neatkarīgi no raidstacijas nosaukuma, ir dzirdēt, ka viņu cerības uz brīvības atgūšanu un gribu pretoties sovjetizācijai un pārkrievošanai atbalsta t.s. brīvā pasaule, arī to, ka Rietumos nonākušie baltiešu bēgļi nav uzdevuši cīņu par savu Maskavas jūgā nonākušo zemju un tautu atbrīvošanu. To labi izprata ar pragmatismu apveltītais latviešu trimdas preses un arī radiožurnālista *grand old man* Vilis Skultāns (1914-1990). Pēc baltiešu redakciju slēgšanas Madridē (1965.31.V)⁵ viņš – kopā ar politiski aktīvo katoļu prāvestu Mikēli Meinhardu Lizdiku (1922-2010) un mazliet vēlāk no padomju medicīnas darbinieku delegācijas Rietumos „dezertējušo” dermatoloģi Dr. Liliju Zariņu (1927-2007) – nevairās iekļauties ar latviešu programmām krievu solidarīstus pretpadomju kustības *Narodno Trudovoj Sojuz* jeb NTS raidāmsistēmā Frankfurtē.⁶

Par mērenu jucekli baltiešu bēgļu vadības uzskatos liecina reakcija uz trīs ar Savienoto Valstu akadēmisko vidi saistītu igauņu – Reina Taagepera, Helmo Raaga un Heino Šusi – ASV Valsts departamentam 60. gadu vidū nosūtīto memorandu *Alternatives for the Future* (Nākotnes alternatīvas) ar ieteikumu mēģināt pārliecināt Kremli piešķirt Baltijas republikām satelītvalstu („*Peoples Democracies*”) statusu, ko tad Vašingtona oficiāli atzītu un kas pasargātu Igauniju, Latviju un Lietuvu no pārkrievošanas. Bet tolaik laba daļa noteicošo bēgļu amatpersonu pieder galēji labējo lēģerim, kam šāds atšķirīgs redzējums, tāpat kā citi centieni uztaustīt kādu jaunu cīņas ceļu nav pieņemami, un visi trīs kļūst bezmazvai *personae non gratae*, īpaši Kalifornijas Universitātes (U. of California, Irvine) politoloģijas profesors Taagepera.

2. „Lang to the President’s Committee”. RFE/RL-CRC (Corporate Records Collection)/HIA (Hoover Institution Archives) B270-F8. Citēts: Jonathan H. L’Hommedieu. *Broadcasting to the Baltic* (U. of Turku, 2006):44.

3. Gregory Almond. *The American People and Foreign Policy*. New York: Praeger, 1960:58.

4. *Memorandum: Victoria Hall to Jackson*, 1951.1.X. Skat. J.H. L’Hommedieu:42.

5. Skat. JG248(2007):31-43.

6. Skat. JG253(2008):24-30; 254(2008):33-38; 255(2008):39-43.

TUKŠI SOLIJUMI

Baltiešu brīvības komiteju un trimdas organizāciju petīcijām un vēstuļu kampaņām amerikāņu valsts iestādes un politiķi, arī RFE vadība pievērs minimālu vērību. 1951. gada sākumā baltiešu prātus sakarsē izplatītais un kā solījums uztvertais uzaicinājums ķerties pie priekšdarbiem baltiešu raidījumu laišanai ēterā RFE ietvaros. Bet nekas nenotiek, ja neskaita tumšo mākoņu savilkšanos jau tā paša gada otrā pusē – „solījums” tiek, ja ne atsaukts, tad atlikts uz nenoteiktu laiku. Kad ASV prezidenta priekšvēlēšanu laikā Amerikas Igaunņu nacionālās padomes (*The Estonian American National Council*) priekšsēdim tiek jautāts (1952.17.IV), par ko baltieši baltotu – Eizenhaueru vai Taftu, viņa atbilde bijusi: *par to, kurš atbalstīs baltiešu raidījumus RFE sastāvā.*⁷ Amerikāņu noraidošo, labākā gadījumā aizvainojoši svārstīgo nostāju Apvienotā Baltiešu padome (*Joint Baltic Council*) speciālā memorandā (1952.30.V) iedrošinās visai skarbi nosaukt par grūti izprotamu diskrimināciju: *Nepieļaujama ir baltiešu, boļševiku agresijas upuru, pakļaušana šādai diskriminācijai. Gluži neticams ir fakts, ka baltiešiem tiek liegts citām aiz Dzēlzs priekšskara esošām nācijām piešķirtais morālais atbalsts.* Visnotaļ daudzsološas cerības uzvejo atkal 1952.gada otrā pusē un 1953.gada sākumā, kad tiek pat izraudzīti RFE baltiešu raidījumu vadītāji, latviešiem Komitejas Latvijas Brīvībai vadītājs Dr. Vilis Māsēns. 1953.gadā ASV Valsts departaments it kā atjēdzas, ka liegšana baltiešiem raidīt RFE paspārnē uz viņu zemēm, kurās ASV oficiāli neatzīst PSRS okupācijas varas likumību, radījusi visai neveiklu, lai neteiktu ērmotu, situāciju. Bet atkal velti cerēts – kad trimdas baltiešiem, kā saka, sirds uztaisīšanai, atskan runas par, ja ne vairāk, tad vismaz neregulāriem „simboliskiem” raidījumu blokiem RFE skanējumā okupēto Baltijas republiku iedzīvotāju morāles pacelšanai, gan tas pats ASV Valsts departaments, gan arī Brīvās Eiropas komiteja (FEC) kategoriski nostājas pret šādu iespēju, nepaskaidrojot īsti, kāpēc.

50. gadu otrā pusē un 60. gados, neraugoties uz visai bieži bazūnētājam, ar tām pašām spārnotajām frāzēm sapīparotajām deklarācijām par okupācijas neatzīšanu, nekas nemainās. Dažbrīd šķiet, ka šo tukšo vārdu mirguļu primārais uzdevums ir nevis nomierināt baltiešu bēgļus, bet gan apmierināt pašu zemes iekšējās vajadzības – aizsniegt amerikāņu ultrakonservatīvo aprindu „profesionālos antikomunistus”. Tiek atrasti dažādi, parasti nepārliciecināmi iegansti un kavēkļi

baltiešu raidījumu malā nostumšanai. No tiem visbiežāk – finansēšana. Piemēram, RFE 1952./1953. gada budžets (8 232 156 dolāri un, ak vai, 58 centi!) bijis jāsamazina par \$1 031 455, un baltiešu raidījumu pieļaušanas gadījumā nāktos ierobežot raidlaiku citām tautībām, kas neesot pieņemams. Par sava veida vilcināšanās taktiku jāuzskata arī neauglīgas diskusijas par tehniskām problēmām, piemēram, par vietu, no kurienes baltiešu raidījumus varētu laist ēterā. Cita vidū tiek runāts pat par Zviedrijai piederošo Gotlandi un Ālandu salām, kaut arī nevienam nav noslēpums, ka dažādu politisko šķēršļu dēļ šāda iespēja tolaik ir nereāla.

Attiecības ar Brīvās Eiropas komiteju neuzlabojas. Amerikas Lietuviešu padome (*The Lithuanian American Council*) nosūta skarbu memorandu (1963.21.VI) tolaik komitejas šefam Ričardsonam (John Richardson), kur izteikts sašutums par pazemojoši negatīvo nostāju pret „Baltijas problēmu”, minot arī nodaļas *Baltic Problems* likvidēšanu FEC mēnešrakstā *East Europe*, pat izgrīzot baltiešu lapu no kāda jau nodrukāta laidiena.⁸ Cerība uz raidījumiem pasliktinās 60. gadu otrā pusē, kad ASV kongress sāk pievērst uzmanību CIA finansēm un prezidents Džonsons pavēl izlūkošanas pārvaldei izbeigt dažādu pasākumu slepenu subsidēšanu.⁹

1970-1975

1970. gads pieredz pivotālus notikumus. Lai kā, kad izlūkošanas pārvalde CIA tiek visai aumaļaini „atmaskota” kā RFE/RL naudas maka pārziņātāja, FEC priekšsēdētāja vietnieks Bernards Jarovs (Yarrow) gada beigās sasauca baltiešu brīvības komiteju vadītājus un paziņoja, ka beidzot parādījusies gaisma tuneļa galā, ka augsne varētu būtu pateicīga lietuviešu, latviešu un igauņu raidījumu laišanai ēterā. Pēc šīs ziņas nonākšanas ASV baltiešu galveno organizāciju (*The Estonian American National Council, The American Latvian Association, The Lithuanian American Council*) vadītāju uzmanības lokā, sākas plaša kampaņa, kurā no latviešiem, citu vidū, vislielāko rosību izrāda tolaik jaunievēlētais ALAs priekšsēdis Uldis Grava un ALAs Informācijas biroja vadītājs Dr. Ilgvars Spilners, darbodamies sakostiem zobiem dienām un naktīm augoša sasprindzinājuma apstākļos. Jāpiebilst, ka šajā laikā uzmanības centrā ir arī Eiropas Drošības un sadarbības konferenču darbība, ko baltieši cenšas izmantot savu

7. RFE/RL-CRC/HIA B153-F1.

8. „NLSA to Richardson”. RFE/RL-CRC/HIA B153-9. Skat. J.H. L'Hommedieu:63-64.

9. Skat. JG268(2011):54-55.

prasību un protestu paušanai pret Maskavas okupāciju un cilvēktiesību pārkāpumiem.¹⁰

Rakstu sērijā „Lai izbeigtu baltiešu diskriminēšanu”¹¹ Spilners apraksta latviešu, bet visvairāk pats savu darbību cīņā par raidījumiem, tikai paretam pieskaroties igauņu un lietuviešu līdzdalībai, kaut arī, kā drīz vien ir rādās, īpaši pēdējiem paveicas vislabāk, par ko „vainots” tiek baltiešiem labvēlīgais ASV senators Persijs (Charles H. Percy), jo viņa asistente, lūk, bijusi skaista un arī citādi pievilcīga lietuviete. Tikai garāmejojot Spilners piemin *Joint Baltic American National Committee* (JBANC) jeb Apvienoto Amerikas Baltiešu nacionālo komiteju, ko vada tolaik pret RFE/RL raidījumiem visumā remdeni ievirzītais Gunārs Meierovics, un baltiešu raidījumu pieprasīšanā ļoti aktīvo organizāciju BATUN (*Baltic Appeal to the United Nations* jeb *Baltiešu apelācija Apvienotajām Nācijām*, dib.1966), kaut arī tās pamatuzdevums ir cīnīties par baltiešu neatkarību caur ANO dalībvalstu struktūrām. BATUN biroja vadītāja Ņujorkā ir savulaik radiokuģa aktīvistē, pēcāk RFE/RL ilggadēja latviešu Ņujorkas redakcijas vadītāja Dagmāra Vallena.¹²

PĒC VISA TOMĒR – RL!

Notiek nemitīgas tikšanās ar dažādu rangu amerikāņu politiķiem, kā arī drudzaina memorandu, uzskakumu un vēstuļu rakstīšana, ieskaitot pašam Baltā nama saimniekam Niksonam (Richard Milhous Nixon), kurš gan Votergeitas skandāla (ielaušanos Demokrātu partijas nacionālās komitejas mitnē) un citu mahināciju (politiskas izspiegošanas, sabotāžas etc.) rezultātā drīz vien (1974) ir spiests atkāpties no amata. Latviešu trimdinieku laikrakstos un vietējo organizāciju/draudžu biļetenos un apkārtrakstos redzams pa acīm sitošais Spilnera sauklis *Sāksim vēstuļu ķēdes reakciju!* Pēc kļūšanas par ALAs priekšēdi Spilners tiek aicināts sniegt liecību ASV Kongresā (1973.28.VI) attiecībā uz *Likumprojektu S1914 (Senate Bill 1914) par iespējamiem radiatorajumiem* uz Padomju Savienībā iekļautajām Baltijas republikām.

Starplaikā, neraugoties uz oficiāli deklarēto krievu okupācijas neatzīšanu Baltijas valstīs, negaidītu kūleni spēles noteikumus met ASV

Valsts departaments, proti, ja baltiešu raidījumiem tikšot ieslēgta zaļā uguns, tad to īstenošana notikšot nevis *Radio Brīvā Eiropa* sastāvā, kā solīts, bet tikai un vienīgi PSRS iekļautajām tautām raidošā *Radio Brīvība* paspārnē – tā paziņo ASV Valsts sekretāra vietnieks Eiropas jautājumos Hillenbrands (Martin Hillenbrand). Turklāt kādu laiku vēl būšot jāpagaida – par raidījumu uzsākšanu 1973. gadā neesot ko domāt, jo Valsts budžeta birojs (*Office of Management and Budget*) pieprasīto gada summu atkal samazinājis par \$680 000, kur par nelaimi ietilpst arī baltiešiem paredzētā summa (\$270 000). Apmēram tas pats notiek ar 1974.gada budžetu, kaut arī ļoti spēcīgs atbalsts tiek saņemts no trim iespaidīgiem senatoriem – no jau minētā Persija, kurš 1966.gadā kā tūrists ceļojis pa Latviju un Lietuvu, no Hamfrija (Hubert H. Humphrey) un Stīla (Brent Steele), kuriem pievienojas vairāki citi. Toties 1975.gadā baltiešiem – daļēji sakarā ar RL raidījumu izbeigšanu uz Kaukāzu un no Taivānas uz Austrumsibīriju – piešķir \$100 000, bet finansālo un, iespējams, arī citu apsvērumu dēļ tikai lietuviešu programmu uzsākšanai, par ko sašutuši, protams, ir ne tikai igauņi un latvieši, bet arī senators Stīls, kurš uz karstām pēdām raksta (1974.4.III) RL direktoram Sardžentam (Sargeant): *Darīšu visu, kas manos spēkos, lai pārliecinātu Tautas palātas pārstāvjus [House of Representatives] paaugstināt baltiešu budžetu par \$200 000 arī latviešu un igauņu raidījumu uzsākšanai, ne tikai lietuviešu. Stīlam paveicas. Tiek dots signāls sākt kvalificētu RL baltiešu radiodarbinieku jeb „ētera cilvēku” vervēšanu. Lietuviešu pirmais raidījums uziet ēterā viņu valsts svētku dienā (1975.16.II), bet latviešu un igauņu 30 minūšu gari, sākumā neregulāri raidījumi (gan mazliet apcērpot piešķirtos \$200 000) iesākas tā paša gada jūlijā. Sākot ar septembri, pusstundu garas sociopolitiskas, ekonomiskas un kultūras informācijas plūsmas tiek laistas ēterā ikdienas. Par RL latviešu redakcijas pirmo vadītāju ieceļ tolaik Minhenē mītošo, bijušo Latvijas Ārlietu ministrijas darbinieku Voldemāru Kreicbergu, kuram ir pieredze radiodarbā īslaicīgajā (1956-1958), pēc ungāru revolūcijas nodibinātajā *Amerikas Balss* raidītāja filiālē Minhenē.¹³*

Deviņus gadus vēlāk (1984.8.X) baltiešu redakcijas pārceļ no RL uz RFE.

Turpinājums sekos

Par autoru skat. JG261:25

10. Skat. Ulza Gravas atmiņas par šo laiku akadēmiķa Tālava Jundža sastādītajā materiālu kopojumā *Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā* (Rīgā: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2011) un Ilgvara Spilnera grāmatu *Mēs uzvarējām! Pasaules Brīvo Latviešu Apvienība Eiropas Drošības un sadarbības konferencē un daži citi laikmetīgi notikumi, 1972-1986* (Rīgā: Autorizdevums, 1998).

11. *Laiks* 2004, nr.19-26.

12. Skat. JG250(2007):42-49 un 251(2007):29-35.

13. Skat. JG237(2004):44, 55.

JAUNIZDEVUMI

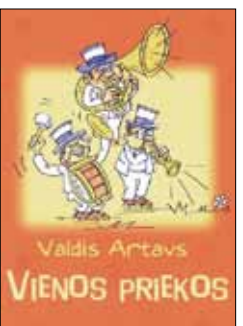
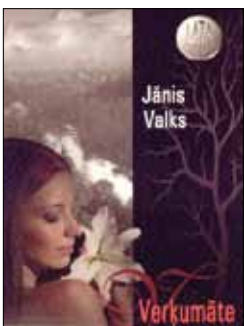
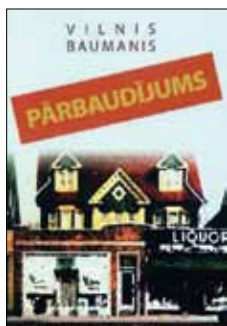
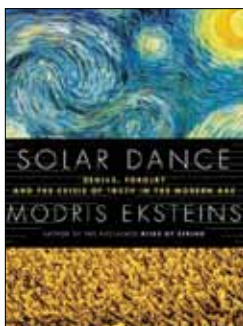
LATVIEŠU RAKSTNIEKI CITVALODĀS – Bij. Toronto U. vēstures profesors **Modris Ekšteins** grāmatā *Solar Dance – Genius, Forgery, and the Crisis of the Truth in the Modern Age* parāda vācu Veimāra republikas zaudētāja mentalitāti, aprakstot kāda Van Goga gleznu viltotāja darbību. ●● Ungārijā klasikas sērijā iznākusi **Jāņa Ezeriņa** noveļu izlase *The Tower and Other Stories* (tulk. angļu valodā Ilze Gulēna). ●● Kinozinātnieces **Valentīnas Freimanis** atmiņu grāmata par ebreju ciešanām 20. gs. pirmajā pusē Berlīnē, Parīzē un Rīgā *Ardievu, Atlantīda!* iznākusi krievu valodā (tulk. Eva Gurvičas, Roalds Dobrovenskis). ●● Lielbritānijā atdzejās sērijā *New Voices from Europe & Beyond* **Ievas Lešinskas** atdzejojumā izdota latviešu dzejas antoloģija *Six Latvian Poets*, ietverot jaunās paaudzes dzejnieku Annas Auziņas, Ingmāras Balodes, Agneses Krivades, Marta Pujata, Māra Salēja un Kārļa Vērdiņa dzeju, arī Jura Kronberga rakstu par latviešu dzejas vēsturi. (vg)

DZEJA – **Andras Manfeldes** grāmatā *Ceļojums uz mēnesi. Visbija-Ventspils-Visbija* dokumentālā prozā un dzejā atainotas rakstnieces izjūtas apceļojot Visbiju, jo *loti skaista vide ikdienas pierakstus pārvērs dzejā*. ●● Arī **Andris Ogrīņš** izdevis savu pirmo dzejprozas darbu *Pēdējā santīma grāmata*, kur 30 īsos, poētiskos stāstos atklājas mūsdienu cilvēka kultūrvēsturiskā pieredze. ●● Dzejnieces un gleznotājas **Rutas Štelmaheres** dzeja krājumā *Klēpis*, Jāņa Rokpeļņa vārdiem runājot, ir sugestīvoša un dziļa. ●● Dienas aprūpes centrs personām ar garīga rakstura traucējumiem „Saulesvece” izdevis centra klientes **Gaidas Pūliņas** dzejoļu grāmatu *Realitāte nav mana prioritāte. Gaidas Pūliņas dzeja ir viņa pati. Visāda. Neapbrīnināma. Viņa ir spējīga uzsvirkstēt kā rakete un pēkšņi iegrimt dziļā bezcerībā*, raksta recenzente Olga Lisovska. (vg)

PROZA – **Pauls Bankovskis** ar savām pasakām *Zvēru zvaigznājs* cenšas sniegt atslodzi no ikdienišķām nedienām un vielu pārdomām par dzīvi un dzīvotājiem. ●● Savā ceturtajā romānā *Naktstauriņš* 21-gadīgā **Laura Dreīze** pirmo reizi pievērsusies šausmu žanram. ●● **Lindas Nemieras Kaķa lāsts** ir fantāzijas romāns – latviešu fantāstu atbilde uz pasaulē populārajiem vilkaču romāniem. Tajā netrūkst ne humora, ne spriedzes, ne detektīvintrigas. ●● Austrālijā dzīvojošā māksliniece un rakstniece **Lidija Dombrovska** savā jaunākajā grāmatā *Klaidonis ar krizantēmām* nelielos trāpīgos dienasgrāmatas veida stāstījumos iepazīstina lasītāju ne tikai ar Austrālijas dabas īpatnībām un dažādiem tīri cilvēciegjiem notikumiem, bet ievad arī mākslinieku dzīvē un darbos. ●● ASV dzīvojošais latvietis **Vilnis Baumanis**

romānam *Karš kalnā* (2003) par zēnu dēkām Vācijas bēgļu nometnē piepulcinājis nākamo – *Pārbaudījums*, stāstot par jauniešu dzīvi Ņujorkā 50. gados. ●● **Vladimira Kaijaka** atmiņu stāstā **Koka kāja**, **Kapu māja** uzzināsim, cik vētraiņiem notikumiem bagāta bijusi rakstnieka bērnība un jaunība; ne velti grāmatai ir apakšvirsraksts „Stāsts par to kā es septiņreiz no nāves izglābos”. ●● Jaunā rakstnieka **Jāņa Valka** *Verķumāte* Lata romānu konkursā izpelņusies īpašas simpātijas, jo tajā viņš uz latviešu un Latvijas vēsturi raugās caur neparasta tēla – Verķumātes logu un dvēseli un ar varenu humora devu izved lasītāju caur pagātni, sākot no 10. gs. ●● Rakstnieces, žurnālistes, vēsturnieces un publicistes **Laimdotas Sēles** detektīvromāns *Poga ar sudraba rozi* ir ar romantisku noskaņu. ●● Miklānus notikumus romānā *Durvis nav aizslēgtas* izpelnās **Anna Skaidrīte Gailīte**. ●● Arī **Inguna Bauere**, ko esam iepazīnuši kā vēsturisku personu dzīves apskatītāju, romānā *Ādama gredzens* meklē II Pasaules kara laikā pazudušas meitenes pēdas. ●● **Egila Lukjanska** 75. dzimšanas dienai veltītā grāmata *Sieviete visam mūžam* publicēti divi jau agrāk izdoti romāni par dzīvi un mīlestību. (vg)

DAŽĀDA SATURA – **Inguna Bauere** savā romānā *Ede, Pumpura sieva* stāsta ne tikai par **Andreja Pumpura** dzīvesbiedri, līdzgaitnieci un iedvesmotāju, bet aizved lasītāju uz 19. gs. pēdējiem gadu desmitiem, kad plaukst jaunlatviešu kustība un aktīvi rosās kultūras dzīves kopēji, bez tam vēstot arī par Edes māsasmeitas, vēlākās rakstnieces un kultūras darbinieces, Toronto mirušās **Angelikas Gailītes** (1884-1975) bērnību un jaunību. ●● Ar *Smilšu pulksteni birst cits laiks* **Arturs Heniņš** turpina vēsturisko romānu sēriju, stāstot par laiku, kad ļaunu prātos vēl muļoģimta Piektdā gada idejas. ●● Pēc pirmās dienasgrāmatas daļas izdošanas par 2008.-2010. gadu, **Andri Kolbergu** lasītāji mudināja turpināt, un tā klāt nākuši pieraksti vēl turpat divu gadu garumā – *Tas lielais diletantu laiks: Dienasgrāmata 2008-2012*. ●● Zviedrijā dzīvojošā literatūrkritiķe un mūzikas vērtētāja **Mārtiņa Lasmaņa** raksti par literatūru, apceres par mūziķiem un koncertdzīvi publicētas grāmatā *Vārdi un mūzika*. ●● **Gunarda Bērziņa** un **Elmāra Alkšņa** sakopotajā karavīru stāstu izlasē *To nedrīkst nezināt* lasāmi leģionāru atmiņu stāsti par II Pasaules kara pēdējām dienām, gūstu un filtrācijas nometnēm. ●● **Gundega Grīnuma** tekstoloģiski precīzā un vispusīgi komentētā redakcijā ir pārstrādājusi Raiņa atmiņu grāmatu *Kastaņola*, skaidrojot neprecizitātes un kļūdas, kas radušās dzejniekam steigā rakstot. ●● *Lauku kvintets* ir **Guntas Micānes** piecu lugu kopojums; četras jau piedzīvojušas izrādes, izņemot lugu *Rija*, kas veltīta

gleznotāja **Jāņa Kalmītes** un režisora un mākslinieka **Reiņa Birzgaļa** piemiņai. ●●● **Valdis Artavs** ar krājumu *Vienos priekos* atkal sagādājis lieliskas zāles visiem, ko skumjas māc, kam bēdīgs prāts un kam nav kredīts atmaksāts. ●●● Arī redaktors **Guntis Feldmanis** uzskata, ka labākās zāles pret visu ko ir smieklī, tāpēc sakārtojis vienā grāmatā *Latviešu blēņu stāstus*.

TULKOJUMI – Daudzas godalgas ieguvušais lietuvisu izcelsmes amerikāņu rakstnieces Rūtas Šepetis (**Ruta Sepetys**) romāns *Starp pelēkiem toņiem* (*Between Shades of Gray*), kas ir smeldzīgs stāsts par pusauģu meiteni un viņas ģimeni, kas izsūtīta uz Sibīriju (tulk. Silvija Brice). ●●● Nobela prēmijas laureāta Transtremera (**Tomas Tranströmer**) vienīgā prozas grāmata *Atmiņas mani redz* (no zviedru tulk. Juris Kronbergs). ●●● Vēl vienas Nobela prēmijas laureātes - amerikānietes Morisones (**Toni Morrison**) varones romānā *Žēlastība* (*A Mercy*) ir beztiesīgas sievietes 17. gs. Amerikā (tulk. Ieva Lešinska). ●●● Populārā mūsdienu itāliešu rakstnieka Bariko (**Alessandro Baricco**) devītais romāns *Emava* (*Emmaus*, tulk. Dace Meiere). ●●● Divas atzišanās mīlestībā Berlīnē divu rakstnieku darbos (tulk. Silvija Brice): vācu rakstnieks Dēblīns (**Alfred Döblin**) *Berlīne*, *Aleksandra laukums* (*Berlin Alexanderplatz*) un angļu rakstnieks Išervuds (**Christopher Isherwood**) *Atvadas no Berlīnes* (*Goodbye to Berlin*). ●●● Tulkotāja un filoloģe **Inga Bērziņa** no senislandiešu valodas pārtulkrojusi *Hravnkela Freijgodes Islandiešu sāgu* (*Hrafnkels saga Freysgoða*), kas papildināta

Māras Zemes krusta kavalieri Gunti Šmidchenu apsvieic Igaunijas prezidents Tomass Hendriks Ilvess.

Foto: Andres Puiting

ar analītiskiem komentāriem un Knuta Skujenieka ievadvārdiem. ●●● Lasītākās krievu detektīvromānu autore Aleksandra Mariņinas (*Александра Маринина*) romāna *Nāve kā māksla* pirmā grāmata *Maska* (tulk. Dina Kārklīņa), cenšoties atrisināt neizprotamu noziegumu teātrī. ●●● Rīdzinieka **Sergeja Moreino** grāmata *Frāze un līdzsvars*, kas ietver vairāk nekā 10 gadu laikā tapušas esejas, kurās runāts arī par latviešu dzejniekiem Juri Kunnosu, Jāni Rokpelni, Ojāru Vācieti un Ulđi Bērziņu. (vg)

CILDINĀJUMI – Eiropas Zinātņu un mākslu akadēmijas (*European Academy of Sciences and Arts*) svinīgā plenārsēdē Austrijas pilsētā Zalcburgā (*Salzburg*) par īstenajiem locekļiem ievēlēja (*BNS6.III*) EP deputāte **Inese Vaidere**, LU rektors **Mārcis Auziņš**, Latvijas Organiskās sintēzes institūta direktors **Ivars Kalviņš**, Katoļu baznīcas Rīgas arhibīskaps/metropolīts **Zbignevs Stankevičs** un operdziedātāja **Elīna Garanča**, bet īstenais loceklis (kopš 1991) **Jānis Stradiņš** ievēlēts par EASA goda senatoru. ●●● Vašingtonas U. (U. of Washington) Baltijas Studiju programmas vadītājam prof.dr. **Guntim Šmidchenam** Igaunijas prezidents **Tomass Hendriks Ilvess** pasniegš (23.II) Tartu pilsētā Māras Zemes krustu (*Maarjamaa Risti teenetemärk / Croix de Terra Mariana / Cross of Terra Mariana*), valsts augstāko apbalvojumu. Prezidents Ilvess ir ilggadējs biedrs AABS (*Association for the Advancement of Baltic Studies*), kas publicē *Journal of Baltic Studies* (skat. 75. lpp.). ●●● Par š.g. Ērika Raistera Piemiņas fonda balvas laureātu pasludināts **Franks Gordons**. ●●● *Lielā Mūzikas balva* (dib. 1993) piešķirta koncertam (LNO) **Kančeli, Karlsons un Perts Lielajā piektdienā**; **Arturam Maskatam** par *Venēcijas rindām* – jaundarbu soprānam un klavieru kvartetam; **Rosini Seviļas bārdzinim** (rež. Aiks Karapetjans); operdziedātāji **Kristīnei Opolais** par solokonzertu LNO (*viņas vieglajai, liriskajai un dzīvajai balsij piemīt nevainības un šķīstības deva, viņas lomas ir brīnišķīgi izteiksmīgas ar vokāli sensacionālu sniegumu.*); LNO korim un orķestrim, Latvijas Nacionālajam simfoniskajam orķestrim un diriģentam **Korneliusam Meisteram** Vāgnera *Dievu mijkrēslis* iestudējumā; **Liepājas Simfoniskā orķestra koncertmeistarei Ilzei Zariņai**; vijolniecei **Paulai Šūmanei**; par mūža ieguldījumu diriģentam **Tovijam Liščicam**; par spožiem starptautiskiem sasniegumiem un Latvijas vārda daudzinašanu pasaulē – Valsts akadēmiskajam korim „**Latvija**” (vad. **Māris Sirmāis**). Portāla DELFI publikas simpātijas balva dziedātāji **Silgai Tīrumai** (*...jūtos ārkārtīgi laimīga dziedāt savā dzimtenē, savai tautai un savā valodā*). ●●● **Kristīne Opolais** ieguvusi visvairāk balsu Lielbritānijas vadošā teātru portāla *www.whatsonstage.com* aptaujā (*Opera Poll Award*) par titullomu Pučīni *Madama Butterfly* Londonas Karaliskajā Koventgārdena operā (*Covent Garden Royal Opera*). ●●● Ikgadējās **Mūzikas ierakstu Gada balvas LNO** pasniegš (28.II) tautas mūzikas grupai „**Ilģi**” par pirts dziesmu apkopojumu *Tur saulīte pērties gājā*; jauniešu korim „**Kamēr...**” par akadēmiskās mūzikas albumu *O Salutaris*; rokmūzikas grupai „**Dzelzs vilks**” par *Dzīvnieks pilsētā* un grupai „**Instrumenti**” – par *TRU* (*pop* albuma labākā dziesma/video versija: *Pilnīgi viens*). Laurus plūc arī „**Dabas koncertzāles**” veltījums pušļu fukam – *Fucus*

Foto: Vekork

Rokmūzikas grupa „Dzelzs vilks”

vesiculosus; Kārļa Lāča un Kārļa Vērdiņa kopīgi veidotās Lāču tēta dziesmas bērniem; koncertieraksta DVD *Linda Leen Live at Arena*; debitante **Elizabete Balčus** par solo EP *Wooden Horse*. Par Gada radiohītu, t.i., visvairāk radiostacijās atskaņoto dziesmu atzīta **Laura Reinika** *Es skrienu*. Par mūža ieguldījumu mūzikā godināta dziesminiece **Austra Pumpure**. ●●● Rokgrupas **Bez PVN** vadītāja **Gunša Rasima** aizsāko (2008) Latgaliešu kultūras Gada balvu **Boņuks** mūzikā saņem **Sovvaļņiks** par *Po skurstini bolti dyumi* un **Vysskaistuokajai meitinei** (pērngad visvairāk atskaņotā latgaliešu dziesma LV radiostacijās), bet grupa **Dabasu Durovys** – par dziesmu *Grāku fani*. *Gada debijas* balva piešķirta **Laurai Bicānei** (viņa latgaliski atskaņojusi *Freakin out*). Balvas literatūrā – **Ilzei Spergai** par publikāciju *Latvijas spēks un vājā vieta* (portālā www.satori.lv); **Valentīnam Lukaševičam** par dzejoli *Pajam i apsasiesti zīmys klusūs vokorus*; par spīgtāko debiju **Anitai Mileikai** (*Boņuku ir noskūpstījis Dievs, tāpēc ir prieks to saņemt*). Labākā grāmata: *Es soku. Tu soki. Puosokys par krīzi* (B-ba *Latgolys Studentu centrs*). Latgaliešu kultūras attīstībā balvas – radio raidījuma *Latgolys vuords* vadītājam **Bronislavam Spridzānam**; folkloras kopas *Rikova* vadītājai **Janīnai Mičulei**; par video Ontona Kūkoja piemiņai **Voldemāram Ivdrim** un **Mārim Justam**. Labākā gada skototāja **Silvija Laizāne** (Rēzeknes novads), bet labākā folkloras darbiniece – Rēzeknes Kultūras nama folkloras kopas *Vīteri* vadītāja **Sandra Stare**. Apbalvotas arī vairākas organizācijas kultūras pasākumu veicināšanā. (re)

M Ū Z I K A – Rosīni, Bellīni, Doniceti, Jāna Mediņa, Pētera Vaska, Pētera Plakida un Bruno Skultes kamer-mūzika/dziesmas skan (10.II) vienas no daudzsološākajām jaunajām operas solistēm, soprāna **Ingas Šjubovskas** (pianiste **Agnese Egliņa**) otrajā solokonzertā LNO Beletāžas zālē (...*man ļoti patīk „bel canto”... vokālā skaistuma klasisks etalons, kas nozīmē – daļa dziedāšana*). ●●● Bez 7 dalībniecēm sastāvošās a cappella grupas „*Latvian Voices*” koncertā *Tā kā Taka Ačažos* (10.III) un Rīgā (15.III), kas apvieno akadēmisko, etnisko, tradicionālo, novatorisko, pagātni, nākotni, arī Latvijā ar Spāniju, piedalās arī kokles virtuozes **Laima Jansone** un spānis **Lytos**, *beatbox* mākslas profesionālis. ●●● Pēc tam, kad 10 Latvijas pilsētu iedzīvotāji š.g. pirmajā pusē būs novērtējuši čellu trio *Melo-M* jauno sastāvu (dibinātājs **Kārlis Auzāns** + jaunie **Jānis Pauls** un **Miķelis Dobičins**), grupa, ko papildina sitamie instrumenti, rādīsot sevi pasaulē. Viens no pārsteigumiem – Emīla Dārziņa *Melanholiskā valša Melo-M* versija (*nra.lv* 6.III). ●●● Birojnīcā Berga Bazārā komponista, diriģenta un JVLMA mācībspēka **Andra Vecumnieka** stāstījums „Čaikovskis – liktenis vai nolemība?” (13.

Foto: Gumāis Janaitis

Inga Mīšāne un Mārtiņš Egliens lugā *Ideālais zaglis*

III) – no Maskavas/Pēterburgas skolas liriski psiholoģiskā simfonisma līdz *Piķa dāmai* un grāfienei fon Mekai. ●●● Mūzikas žurnāliste **Olga Pētersone** par savu grāmatu *Orfejismi* (Rīgā: Mansards, 2012): *Jau labu laiku nerakstu vairs recenzijas un nerunāju publiski par savu draugu-mūziķu mākslu. Ja kritizēju, draugs apvainojas: „Kāpēc tu to neteici man pašam?” Ja slavēju, neviens netic – sak’, draugu būšana. (...) Reizēm klausos, kā spēlē mūziķis, un skaidri dzirdu, ka viņš mil sevi, savu sievu, naudu un nekustamo īpašumu, labu ēdienu un ainavu aiz loga, savus mājdzīvniekus... Bet, vai viņš mil Brāmsu? Skumji kļūst arī tais reizēs, kad publika uztver mūziķi kā elku vai antiņu – kad tā neapjēdz, cik smags un nopietns ir mūziķa darbs, cik daudz garīgā un fiziskā spēka tas prasa.* (re)

T E Ā T R I S – Poļu rakstnieka Ivaškēviča (**Jarostav Ivaszkiewicz**, 1894-1980) mīlestībai un mākslai veltītā komēdija *Ideālais zaglis* (pirmizrāde LNT 9.II), režisores **Indras Rogas** pārdēvēta par *skrējieni pēc laimes*, visam pa virsu pūlas noskaidrot, *kāpēc esam, kāpēc dzīvojam?* Savulaik Latvijā milzu popularitāti gūst Ivaškēviča *Vasara Noānā* (*Lato w Nohant*) – Frederika Šopēna un Žoržas Sandas mīlestības stāsts, un **Alvja Hermana** JRT, arī Itālijā iestudētās *Vilkmuižas jaunkundzes* (*Panny z Wilka*). ●●● RLB Teātra komisija š.g. lugu lasījumu veltī **Mārtiņa Ziverta** „makabrai spēlei” *Rīga dimd!* (rež. Anna Eišvertiņa), kur personu sadursme norit vīduslaiku mistikas, noslēpumainību un liktenīgu pārpratumu gaisotnē. ●●● Par *Romeo un Džuljetas* DT jauniestudējumu kritiķe **Silvija Radzobe**: *Vienīgā izrādes jutekliskā zīme ir Jura Bartkeviča Kapuleti kniebiens savas matronas dibenā* (KD 3.III). (re)

T E L O T Ā J M Ā K S L A – Purviša balvas neatkarīgo ekspertu darba grupa, izvērtējot 2011. gada ceturrtā ceturkšņa notikumus vizuālajā mākslā, nominējusi fināla atlasei **Ginteru Krumholcu** un **Ernestu Kļaviņu**. ●●● Martā un aprīlī vairāki nozīmīgi sarīkojumi, izstādes (piem., LNMM un Mūkusalas Mākslas salonnā) un radiopārraides veltītas **Vilhelmam Purvītim** (1872-1945) sakarā ar viņa 140-gadi, piem., mākslas vēsturnieces **Kristiānas Ābeles** stāstījums par ainavista biogrāfiem un viņa mākslas vērtību tulko-tājiem, kurus vairs nav iespējams uzrunāt ikdienā: baronu fon Engelhartu (Roderich von Engelhardt), Tatjanu Kačalovu, Jāni Siliņu, Visvaldi Peņģerotu, Oļģertu Saldavu, Hugo Vītolu u.c., ieskaitot dažus blēžus un kādu identitātes noslēpuma joprojām aizplīvurotu 20. gs. sākuma dāmu, kuras apcere “Krievu gleznotājs V. Purvītis” (*The Studio*, 1905) parakstīta ar vārdu *Mary Illyne*. ●●● Tā kā LNMM plānotā (janvāra vidū) Krišjāņa Valdemāra ielas ēkas slēgšana rekonstrukcijai nenotiek, pagarināta **Kārļa Padega**

100-gadei veltītā izstāde *Trauslais izaicinājums*, kam seko *Laimoņa Mieriņa* piemiņas izstāde *In memoriam* ar darbiem no paša atraitne Ilga uzdāvina LNMM) un privātās kolekcijās esošiem darbiem. ●●● Romana Sutas un Aleksandras Beļcovas muzejā Rīgas Tautas augstskolas **Zīmēšanas un gleznošanas studijai** (1923–1934), veltīta izstāde *Māksla ne tikai mākslai. Māksla dzīvei*. Par darba jaunatnes sagatavošanai iecerētās studijas vadītājiem strādājuši Ludolfs Liberts, Uga Skulme, Sigismunds Vidbergs, taču augstāko pacēlumu tā piedzīvoja, kad vadību uzņemas (1928) Romans Suta un grafisko mākslu pasniedz Sigismunds Vidbergs, ofortu – Izaks Frīdlanders, kokgriezumu – Nikolajs Puzirevskis, gleznošanu svētdienas grupai – Konrāds Ubāns, tēlniecību – Emīls Melderis, arhitektūras mācību – Jurijs Rikovskis u.c. Studijas beidzēju vidū ir tādi pazīstami grafiķi kā Oļģerts Ābelīte, Aleksandrs Junkers, Jānis Plēpišs, Pauls Šterns u.c. Pēc apvērsuma studiju slēdz. ●●● Turpat (15.III-2.IX) izstāde *Aleksandra Beļcova un Franču Rivjēra* par godu mākslinieces 120-gadei – gleznojumi, zīmējumi, skiču albumi, mākslas porcelāns, fotogrāfijas, dokumenti, kam sakars galvenokārt ar Azūra krastu – *Côte d'Azur*. ●●● LNMM izstādē zālē „Arsenālā” LMA Mākslas zinātņu nozares studenti sarīko izstādi *Maize. Identitāte?* ar Edvarda Grūbes, Līvijas Endzelīnas, Borisa Bērziņa, Džemmas Skulmes, Gustava Šķiltera, Jāņa Dukāta u.c. darbiem. ●●● „Arsenālā” dota iespēja iepazīt arī vienu no Latvijas laikmetīgās mākslas šībrīža zīmīgākajām parādībām – mākslinieces *Sarmītes Māliņas* un fotogrāfa *Kristapa Kalna* radošo sadarbību izstādē *Pacieties*. Viņu radītajiem objektiem un instalācijām raksturīgs vērienīgums, idejiskā un sensitīvā daudzietilpība, izteikta tieksme pēc formālās perfekcijas. ●●● **Varšavas** Mākslinieku s-bā atklāj (4.III) izstādi *Mākslinieki no Latvijas* ar Evas Vēveres, Patrīcijas Brektes, Ivara Heinriksona, Jāņa Dukāta, Māra Upzara, Tatjanas Semanes, Anša Butnora, Kārļa Siliņa gleznām, arī Igora Dobičina un Daiņa Gudovska skulptūrām. ●●● Jēlgavā 14. Starptautiskajā ledus skulptūru festivālā *Mistērija*, kur piedalās 26 tēlnieki no 8 valstīm, 1. godalgu mazu skulptūru grupā izcīna **Ķestutis Musteikis** no Lietuvas, bet komandu skulptūru grupā **Kārlis Īle** ar lietuvieti **Viļu Matuti** par darbu *Liesma, kas ceļ spārnos*. ●●● Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejā apskatāma izstāde *Gaismas avots* – lampas no jūgendstila perioda un *Art Deco* lampu elegances līdz padomju laikmeta nostalgiskajiem dizaina paraugiem. Izstādi papildina gleznas no LNMM krājuma – Johana Valtera, Jāzepa Grosvalda, Romana Sutas, Ģederta Eliasa, Līvijas Endzelīnas, Ausekļa Bauškenieka, Jāņa Avotiņa, Aijas Zariņas, Ievas Iltneres, Vinetas Kaulačas, Magones Šarkovskas, Alņa Stakles un Andra Vītoliņa. ●●● Visu gada 1. ceturksni Mākslas muzejā „Rīgas birža” japāņu mākslas kolekcijas izstādē *Vēju ceļi kalnos* un Indonēzijas Kultūras ministrijas muzejam dāvinātā izstādē *Papuas, Javas un Bali tēlniecība*. ●●● Galerijā „Māksla XO” personālizstādē *Ģirtam Muizniekam* un pēcāk Purviša prēmijas laureātam *Kristapam Ģelzim*. ●●● Labdarības akcijas izsoles izstādē „*Liktendārza*” atbalstam sarīko Rīgas galerija, Ivonnas Veihertes mākslas galerija un Galerija 21 – 99 gleznas, grafikas, fotogrāfijas, skulptūras, unikāli rokkraksti (Imanta Ziedoņa, Aleksandra Čaka,

Džemmas Skulmes), manuskripti, arhitekta Gunāra Birkerta „Gaismas pils” zīmētā skice u.c. ●●● Galerija „Daugava” ar zīmējumu un akvareļu izstādi atzīmē 105. dzimšanas dienu **Leonidam Ariņam** – apliecinājums viena cilvēka dižajiem veiktajiem, kaut arī apstākļi radošam darbam un dzīvei māksliniekam ar gluži pretējiem uzskatiem nekā valstī pastāvošajiem ideoloģiskajiem uzstādījumiem nav labvēlīgi. Ariņa domubiedri mākslā – Rūdolfs Pinnis, Boriss Bērziņš. Sarunu biedru Tukumā mītošajam meistaram trūkst – *zīmējums man ir kā ikdienas saruna*, Ariņš ieraksta dienasgrāmatā. ●●● „Arsenālā” atver (23.II) **Gundegas Cēberes** pētījumu par gleznotāju **Herbertu Siliņu**. ●●● **Kristiānas Ābeles** sastādītā rakstu krājuma *Personība mākslas procesos* (Neputns. 2012. 296 lp.) 15 zinātnieku saistoši pētījumi – no Rīgas arhitektūras 17. gs. beigās (Anna Ancāne), Kurzemes hercoga galma galdnieka Tobiasa Heinca lasāmpultes (Elita Grosmane), 19. gs. otrās puses neogotisko altāru retabliem (Daina Lāce), tēla individualizācijas un formālās struktūras attiecībām portretā (Eduards Kļaviņš), mākslinieka personības mākslas vēstures monogrāfijās (Stella Pelše), mākslas kritiķiem Baltijās un Pēterburgas vācu presē 19.-20. gs. mijā (Kristiāna Ābele), Pola Sezana ietekmes Latvijas glezniecībā 20. gs. sākumā (Natalja Jevsejeva), LMA dabasskatu meistardarbnīcas pirms okupācijas (Kristīne Ogle) līdz ceļam no autsaidera līdz kanonam (Jānis Kalnačs), oficiālajai retorikai un slēptajām pretestības intonācijām padomju portrettēlniecībā (Ruta Čaupova), LPSR dizainam (Ilze Martinsonne), Dailes teātra Martai Staņai (Vita Banga), mākslinieku kopienai akustiskajā kibertelpā (Rasa Šmite), mākslai un savatnīgajam (Māra Rubene). ●●● Laikmetīgās mākslas centrā (LMC) izstāde *Teksts-attēls* (kuratores Aiga Dzalbe, Inga Brūvere), kas tiecas izziņāt lingvistiski orientētas mākslas tradīciju Latvijā. Piedalās: Kristīne Alksne, Arturs Bērziņš, Juris Boiko, Ēriks Božis, Inga Brūvere, Ivars Grāvlejs, Leonards Laganovskis, tekstgrupa „Orbīta”, Laura Prikule, Krišs Salmanis un Gundega Strautmane. ●●● Turpat Viļņas laikmetīgās mākslas centra kuratores Januškevičiūtes (*Virginija Januškevičiūtē*) veidota grupas izstāde – par mākslu kā platformu kultūras un sabiedrības izziņai, atsevišķi pievēršoties pag. gs. 90. gadiem. (mb)

TRADĪCIJU VEICINĀŠANA – Renovētajā Livonijas ordeņa **Siguldas pilī** multimedialš uzvedums „Laiks. Laikmets. Laime” (3.III) – pieskaršanās laikam un vēstures vibrācijām. ●●● Ar pavasara

Sarmītes Māliņas un Kristapa Kalna instalācija/ izstāde „Arsenālā”

Foto: Raifis Purīns, Dienas mediji

saulstāvu jeb Lielās dienas svinēšanas tradīcijām Brīvdabas muzeja Gadatirgus laukumā iepazīstina (18.III) folkloras kopa „Cielava” – ar šupoļu pušķošanu un iesvētīšanu, apdziedāšanas, olu kaujām u.c., bet folkloras kopa „Laiva”, dziedot un dancojot, modina zemi un priecājas par pavasara atnākšanu. Lielā diena iezīmē laiku, kad diena un nakts kļuvusi viena garuma, gaisma uzveic tumsu, dienai kļūstot garākai jeb lielākai par nakti. ●●● Plašs 25 gadu jubilejas koncerts (17.III) Spiķeru koncertzālē Rīgā folkloras kopai *Grodī* (dib. 1987), kas vāc materiālus ekspedīcijās pie tautas teicējiem, kur arī apgūst tradicionālo dziedāšanas un muzicēšanas manieri, sadarbojas ar etnomuzikoloģijas, arheoloģijas, antropoloģijas, astronomijas un citu zinātņu speciālistiem seno tradīciju izziņāšanā un atjaunošanā. Kopa pašu pagatavots 12. gs. latgaļu tērpos piedalās tautas tradicionālajos rituālos – saules sagaidīšanā Lielajā dienā, ugunsrata ripināšanā Jāņos, bluķa vilkšanā Ziemsvētkos, veļu mielošanā rudenī, vizināšanās Meņtos u.c. Muzicējot tiek izmantoti gan vecākas, gan jaunākas cilmes tautas mūzikas instrumenti. Arpus Baltijas valstīm *Grodī* koncertējuši Vācijā, Dānijā, Somijā, Francijā, Portugālē, Japānā, Beļģijā, Polijā, Krievijā, Kazahstānā. (re)

SCRIPTA MANENT – Daudz vērtīgu materiālu, īpaši par Trešās Atmosdas gadiem, bet ne tikai, var atrast vietnē www.barikadopedija.lv. Piemēram, Pētera Vilcāna atsaukšanās rakstā „Dzimto valodu aizstāvēs valsts” (*Padomju Jaunatne* 1989.4.V) uz jurista **Jāņa Kreicberga** *Atmiņām par Krišjāni Valdemāru* (Rīgā: Krišjāņa Valdemāra b-ba, 1925). Literārās gadagrāmatas *Tautu pagalmis* un avīzes *Jūrnīeks* redaktors atceras, ka 19. gs. tautas pašapziņas atmosfērā jaunā latviešu studenta **Krišjāņa Valdemāra** centieniem neesot sapratis pat tāds mācītis vīrs kā „Livonijas Atēnu” Tērbatas augstskolas (tagad Tartu) rektors. Uzzinājis, ka jauneklis pie sava dzīvokļa durvīm pielīcis mums visiem zināms, par leģendu kļuvušo „vizitkarti”: *Krišjānis Valdemārs, latvietis*, rektors izsaucis viņu pie sevis, vāciski skaidrodams, ka tas, kurš piesavinājies vācu kultūru, tas vairs latvietis neesot. Valdemārs atbildējis: *Labi, rektora kungs, bet, ja es piesavināšos arī franču, un vēlāk, varbūt, angļu, kultūru, sakiet, vai tad es būšu īsta trijādība: vācietis – angļis – francis, vai kas cits, vai tomēr tikai latvietis?* Rektors sapīcis un iesaucies: *Jūs varat iet!* ●●● Kad pirms 11 gadiem šo rindīņu rakstītājs *JG* sarunas ritumā jautā Vācijā dzimušajam, nelaikā aizgājušajam „dvēseles brālim”, tolaik *Radio Sweden* latviešu redakcijas vadītājam **Vilnim Zaļkalnam** (1947-2002), kam Baltijas valstu brīvība bija dzīvības un nāves jautājums, par „latviskās dzirksts iedegšanu”, viņa atbilde bija bezšaubīga: *latviskā dzirksts nebija jāiededz, tā tur vienkārši visu laiku ir degusi, (..) par savu latvisko identitāti, lietu izvērtēšanu no latviskā viedokļa nepieciešamības un lietderības neesmu šaubījis un savu izvēli neesmu nekad nožēlojis* (*JG226:48*). ●●● Pēdējos mēnešos šķirstītajā ārlatviešu periodiskā goda vietu ieņem avīzes *Laiks* piedēklizdevumā **Jauno LAIKS** ievietotā (18.-24.II) žurnālista **Daiņa Mjartāna** saruna ar Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības (ALMA) vadītāju, mākslas pedagoģi **Garzera Vasaras** vidusskolā, arī 3x3 un 2x2 nometnēs, *JG* redakcijas locekli **Lindu Treiju** (dzīvo ASV kopš

1997, skat. *JG268:40-45*), kuras vīrs pēc doktora grāda iegūšanas Viskonsinas U. kļūst par mācībspēku (tagad Teksas štātā). Tas ir oriģināls, būtību atsežošs teksts par mākslinieces attiecībām ar LV, ar vecāku mājām, ar „Latvijas latviešiem” jeb LL un ārlatviešiem – neseni iebraukušajiem, „Amerikas latviešiem”, „veco trimdu”, tās pēctečiem etc. Linda pati par sevi: *Par trimdinieci sevi neuzskatu, par amerikānieti neesmu kļuvusi, bet arī Latvijai nebiju istī piederīga, (..) esmu it kā ar vienu kāju Latvijā un ar otru ASV. Es līdinos citā dimensijā un ne tur jūtos kā mājās, ne šeit, (..) bet, lai es teiktu, ka esmu Amerikas latviete – to absolūti nevaru pateikt, es neesmu.* Un viņas atbilde uz jautājumu par „**Jauno Gaitu**”, kas izpelnījusies visaugstāko atzinību kultūras jeb to ļaužu aprindās, kam galva kalpo vairāk nekā tikai cepures nēsāšanai: *Es stāvu un kriju par to (..), man tā ir garīga barība. Es domāju, ka mēs vienkārši nezinām, cik daudz tā var dot. Esmu piespiedusi saviem radiem Latvijā to pasūtīt. Māksliniekiem, par kuriem rakstu, arī iesaku, un visi atsaucas ļoti pozitīvi. „Jaunā Gaita” ir kultūras žurnāls, tur ir rakstniecība, māksla, arī politika. Man patīk vēstulju diskusijas. Un – „Jaunajā Gaitā” nav reklāmas. Kur tagad Latvijā var atrast žurnālu bez reklāmām? [Latvijā] ir pārāk daudz sieviešu žurnālu, un daudzi no tiem pilni ar reklāmām un „plikiem” stāstiem, kas ir briesmīgi.* Linda, protams, dedzīgi atbalsta projektu izveidot Cēsis trimdas latviešu mākslas muzeju un krātuvi, jo tā ir liela daļa no latviešu vēstures, un piemineta, ka ALMĀ pienākot daudz vēstulju no amerikāņiem, kuri saņēmuši mantojumā latviešu mākslinieku gleznas un galvenokārt interesējas, cik dolāru par tām varētu iegūt... ●●● Pērngada pašās beigās Rīgas Latviešu b-bas Zelta zālē svinīgi atvērtā *JG* līdzstrādnieka **Franka Gordona** grāmata *Publicistika* (272 lpp.), kur iekļauti autora atlasīti raksti no *Laika*, *Brīvās Latvijas*, *Latvijas Avīzes*, kā arī mūsu rakstu krājuma, nav pārdošanā, bet ar Latvijas Lauku bibliotēku atbalsta fonda un Rīgas Centrālās bibliotēkas starpniecību nodota bez maksas LV bibliotēkām. Tā tapusi ar Eiropas Parlamenta (EP) ETP (*Enterprise Technology Partners*) grupas un Latvijas valdības noslēgtās Vadības partnerības līdzfinansējumu, pateicoties iniciatorei, EP deputātei un LU prof. **Inesei Vaiderei**. (re)

DUBULTPILSONĪBA – Galvenie secinājumi pilsonības likuma grozījumiem veltītajā plašajā konferencē LU Lielajā aulā (2.III): 1) pilsonības piešķiršanā noteicošā loma ir **nedalīta lojalitāte valstij** un 2) Latvijai ar steigu **nepieciešama dubultpilsonība**. *Būt pilsonim nozīmē būt lojālam pret savu valsti, paust cieņpilnu attieksmi pret tās tradīcijām, vēsturi, kultūru un valodu – tā Saeimas pr-jā Solvita Āboltiņa*, kurai ar līdzīgu viedokli pievienojas virkne citu runātāju (Inga Reine, Gaidis Bērziņš, Juris Bojārs, PBLA pārstāve Dace Lutere-Timmele, Saeimas Juri-diskās komisijas pr-jā Ilma Čepāne u.c.). Par dubultpilsonību tiek runāts vairākos tvērumos, tomēr vairākums pievienojas **Egilam Levitam**: *Mūsu pilsonības likums ir pašnāvniecisks! Vērstis uz tautas izmiršanu (..) dubultpilsonība mūsdienīgā valstī kļuvusi par nepieciešamību.* Un Āboltiņa: *jāvērtē dubultpilsonības piešķiršanas iespējas gan trimdā dzīvojošiem pilsoņiem, gan mūsu valsts pilsoņu bērniem, kas dzimuši ārvalstīs, ar cerību motivēt tautiešus un viņu bērnus*

Foto: Edvīns Čirviņis

No kr.: Rietumkrasta Latviešu izglītības centra (RKLIC) valdes pr-dis Jānis Rogainis, Indra Ekmane, kasieris Valdis Atvars, sekretāre Marisa Veja-Rogaine. Sietlā, 2012.29.1.

atgriezties savā vai vecāku dzimtenē un ļaut saglabāt piederību savai valstij. Saeimas apakškomisijas „Pilsonības likuma grozījumiem” vadītājs Ingmārs Čaklais sola, ka 1995. g. jūlijā, līdz kuram vajadzēja reģistrēties, lai saglabātu LR pilsonību, tikšot anulēts, ļaujot visiem trimdniekiem un viņu pēcnācējiem kļūt par LR pilsoņiem, saglabājot savas mītnes zemes pilsonību. (re)

V A L O D A – Pēc Eiropas valodniecības un tieslietu speciālistu izstrādātajiem galvenajiem principiem jebkuras nacionālās minoritātes valodas nevar uzskatīt par valsts galvenās valodas daļu. Krievu valoda (jebkurā tās dialektālajā vai literārajā izpausmē) Latvijā var būt vienīgi nacionālās minoritātes valoda. **Almants Poikāns** uzsver (LA.lv 27.II), ka Latvijas likumdošanā pēc iespējas ātrāk jānošķir *migrantvalodas* (kuras nav vēsturiski izveidojušas valsts teritorijā) no *reģionālajām valodām* – latgaliešu (kam Latgalē ir mazāk tiesību nekā krievu valodai) un lībiešu (senās pamattautas valoda). Latgaliešu valodai, kas tiek uzskatīta par latviešu valodas un kultūras daļu, ir izveidojusies standartizētā virsdialektālā rakstu valodas forma, kura atšķiras no LV valodas un kurā ir izdots vairāk nekā 2 000 grāmatu un vairāk nekā 100 periodisko izdevumu, tiek gatavoti TV un radio raidījumi. (re)

D I A S P O R A – Kultūras diena Ņujorkā (Jonkeros 29.I) galvenokārt veltīta dzejnieka **Gunara Saliņa** un viņa dzīvesbiedres, ģermanistikas doktores **Jautrītes** piemiņai ar abu dzejas un piezīmju lasījumiem un dziesmām. ●●● Draudzīgā aicinājuma diena Bostonā savukārt veltīta **Reiņa Birzgaļa** tautasdziesmu ilustrācijām, kas uzliedzamas par mūsu kultūras pieminekli. ●●● Sietlas (Vašingtonas štatā) latviešu sabiedriskajā centrā notiek sarīkojums (29.I) pirms 38 gadiem dibinātās **Kursas Vasaras vidusskolas** zīmē jaunā RKLIC pr-ža **Jāna Rogaiņa** vadībā. Kā vēsta **Laiks** (11.-17.II), par Dziesmoto revolūciju Latvijā Atmodas gados referē **Kursas absolvente, Vašingtonas U. (U. of Washington) Starptautisko studiju maģistrante Indra Ekmane**, izrādot arī pašas veidoto 30 minūšu filmu (2010), kur intervēta **leva Akurātere**, kura Liepājā (1988) atkārtoti iedrošinājās dziedāt **Brigitas Ritmanes** komponēto „Manai tautai” (ar **Andra Ritmaņa** vārdiem), Čikāgas piecišu **Lorija Vuda**, Latvijas eksprezidente **Vaira Viķe-Freiberga**, arī **Brigita** un **Andris Ritmaņi** u.c. (re)

Ē R M Ī G A S B Ū Š A N A S – Nevienam nav noslēpums, ka Padomju Savienībā nereti cilvēkus ar opozicionāriem vai pretpadomju uzskatiem ievietoja psihiatriskajās slimnīcās. Kamēr Lietuvā un Igaunijā visas personas, kas cieta par saviem uzskatiem no padomju režīma, rehabilitē jau 90. gadu sākumā, Latvijā joprojām esot ap 50 cilvēku, kuri okupācijas laikā savu nepareizo politisko paudumu dēļ oficiāli vēl vienmēr skaitoties „traki”... Tātad „Traks uz mūžu” – kā nosaukts **Māras Libekas** raksts LA.lv (7.III). ●●● *Suņu valoda! Suņu valoda!* – tā ar lielu sparū par latviešu valodu skandējusi Dublinā pie balsošanas iecirkņa rindā stāvoša grupa cilvēku (18.II). *Vai ir normāli, ka pilsonību var atņemt tikai par tehniskiem iemesliem?* – jautā NA pr-js **Raivis Dzintars** (diena.lv 24.II).

LATVIJA – AR SKATU SENDIENĀS – Pēdējās Atmodas 1. gadā tiek atrasta klints dziļi slēptā, nepieejamā kraujā, vēlāk arī citviet, ar iegrebtām savādām zīmēm jeb iegrebumiem, agrāk sauktiem par **burtiem**, bet to kopas un rindas – par **rakstiem**. Šīs noslēpumainās, gadsimtiem vecās grāmatas ar līdz šim nesalasāmiem vēstījumiem uzskatāmas par senāko mūsu „bibliotēku tīklu” ar apmēram 50 filiālēm dažādās Vidzemes un Kurzemes vietās. Atbilstoši 21. gs. virzībai uz vizuālo kultūru, kur nacionālās un kultūras savpatības zīmes iegūst arvien nozīmīgāku vietu modernajā kultūras telpā, radies priekšlikums LNB jeb Gaismas pils interjerā iekļaut zīmju klinšu kopijas līdzās mācītu viru radītajiem seno grāmatu foliantiem. LZA Mazajā zālē sanāksmē (8.III) par nacionālo identitāti, kultūras telpu un zīmēm novadpētnieks, fonda „Dabas retumu krātuve” dibinātājs, vairāku grāmatu autors **Guntis Eņiņš** un nesen LU doktora disertācijas **Raganu tradīcija Ziemeļaustrumu Latvijā** sekmiņgais aizstāvētājs **Sandis Laime** (skat. JG228,2002) pārliecinoši pierāda, ka arī Burtņiekam obligāti jāatrod vieta Gaismas pilī. (re)

LATVIJA – AR SKATU VIŅDIENĀS – No vairāk nekā 400 lpp. biezā, LZA klajā laistā sējuma (sērijā *Letonikas bibliotēka*), kur atlasīti konferencē „Nacionālā identitāte” (2010) nolasīti referāti, šajā un arī nākošajā sadaļā iederas Imanta Lančmaņa teiktais: *Latvijas lauku kultūrainava, kas sasniedza savu pilnību ap 1900. gadu un vēlreiz piedzīvoja uzplaukumu īsi pirms 1940. gada okupācijas, 20. gadsimta gaitā bijusi pakļauta neatgriezeniskai deformācijai. Vien Latvijas dabiski zaļā ainava vēl pagaidām daļēji ir spējīga iekļaut un iesūkt sevī tos cilvēku roku darbus, kuri līdzsvarotās kultūrainavas vietā nākuši salikt nesaderības un neglītuma zīmes.* ●●● Kad Jeļcins ar Maskavas demokrātu palīdzību uzvarēja (1991) PSRS militāro puči, viņš bez kautrēšanās pārņēma visu PSRS spēka struktūru vadību bez jebkādam konstitucionālām pilnvarām, nomainīja visas valsts augstākās amatpersonas un sasēdināja pučistus aiz restēm. LV neatkarību atjaunojuši Augstākā Padome (AP), izmantojot Jeļcina uzvaru, pieņēma likumu par pārejas laika izbeigšanu un Latvijas suverenitātes atjaunošanu pilnā apjomā. PSRS virsniekus izslēdza no AP. Kad **Juris Bojārs** ierosinājis no AP nekavējoties padzīt visus interfrontiešus, kas bija pasludinājuši, ka pārņem varu Latvijā, to kategoriski noprotēja tā laika AP likumdošanas komisijas priekšsēdētājs **Aivars Endziņš** un aizrādīja, ka Bojārs nezino, kas ir demokrātija. Interfrontiešus neizslēdza,

un viņi nekavējoties sāka rādīt, kas ir demokrātija viņu izpratnē (LA.lv 29.II). ●●● Valsts prezidenta kancelejas preses dienests norāda aģentūrai LETA (3.III), ka ap latviešu leģionu saceltā ažiotaža vērtējama kā mērķtiecīga Latvijas valsts pazemošanas un nomelnošanas kampaņa, kam neesot nekādas reālas saistības ar objektīvu vēstures izvērtēšanu un izpratni. **Prezidents Andris Bērziņš** savu viedokli balsta uz vēsturiskiem faktiem, proti, leģions, iekļauts *Waffen SS* un nosaukts par brīvprātīgu, lai apietu Hāgas konvenciju (1907), kas aizliedz jebkurai varai iesaukt savos bruņotajos spēkos okupēto valstu iedzīvotājus. Nacistu okupācijas vara izdod pavēli (1943) iesaukt latviešus. Leģions nav piedalījies soda ekspedīcijās pret civiliedzīvotājiem, neviens leģionārs nav bijis nacistu partijas biedrs. Ar īpašu lēmumu (1950) to atzīst arī ASV, un jau pirms tam sabiedrotie Nīrbērgas tribunāla laikā bij. latviešu leģionāriem uztic apsargāt galvenos nacistu kara noziedzniekus. Likt vienlīdzības zīmi starp nacistu okupācijas laika soda vienību, t.s., „Arāja komandu”, izveidotu (1941) divus gadus pirms leģiona, un visu latviešu leģionu esot vismaz nekorekti. II Pasaules karš ir beidzies pirms 67 gadiem un no 50 000 leģionāru palicis mazāk par 500, kuru vidējais vecums esot lielāks par 90 gadiem. *Kur tur ir briesmas no viņiem?* – jautā prezidents, paužot pārliecību, ka šo cilvēku priekšā ir jānoliec galva. (Starptautisku izmeklēšanas komisiju atzinumus uzskatāmi dokumentē vietne *kasjauns.lv* 14.III). Prof. **Andrius Ezerģailis** (LA.lv 8.III) savukārt aizrāda, ka abreviatūra *SS*, saistīta ar vārdu *brīvprātīgo*, (nevis vārdu *latviešu – Lettische SS freiwillige Legion*), neesot bijis nekas unikāls – tādu no *SS* savervētiem nevāciešiem vienību II Pasaules karā bijis pāri 30. Par to varot pārliecināties britu vēsturnieka Kigeņa (John Keegen) grāmatā *Waffen SS: The Asphalt Soldiers*. Krievu politologs, žurnālists un Putina varas atbalstītājs **Vitālijs Tretjakovs**, uztājoties Rīgā, paziņojis, ka prezidents Bērziņš uz 9. maija svinībām Maskavā nav jāaicina, piebilstot, ka *padomju laiki* bijuši *labi laiki*, kad varējusi izpausties latviešu kultūra, piem., ciēnā bijuši „latviešu rakstnieki”, no kuriem viņam atmiņā palikuši gan tikai **Raimonds Pauls** un **Laima Vaikule** (dziedātāja)... (LA.lv 5.III). ●●● Saeimas deputāts (VL-TB/LNNK) **Jānis Dombrava**: Leģionāri lielākoties bija *dēli mūsu brīvības cīņotājiem – strēlniekiem, kuri arī savulaik iesāka cīņu tērpušies ne jau neatkarīgās Latvijas formastērpos, (..) mans vecvecvectēvs Pēteris 19. gs. zem cariskās Krievijas formastērpa piedalījās krievu-turku karā. 20. gs. sākumā strēlnieku šinējos cīņās vecvectēvs Jānis un mans vecvecvectēvs Jēkabs kopā ar savu dēlu Mārtiņu (..) pēdējie divi no kara mājās neatgriezās. (..) Vīrkne senču bija neatkarīgās Latvijas armijas ierindas karavīri un virsnieki. II Pasaules kara laikā vecvectēvs Jānis tika ieskaitīts Sarkanajā armijā, vectēvs Leopolds – iesaukts leģionā, bet viņa brālis Sarkanajā armijā. Otrs vectēvs bija Lietuvas aizsargu organizācijā (Lietuvas šauliņu sajungā), par to viņš tika deportēts uz Sibīriju (DĒLFI 8.III). ●●● LA.lv (20.III) ievietotas mūsu līdzstrādnieka, grāmatas *Publicistika* autora **Franka Gordona** sleja „Vai Zurofs sācis kaut ko saprast?” – EP deputātei **Inesei Vaiderei** taisnība: latviešu leģiona piemiņas diena – 16.III – pa īstam uztrauc un tracina vienīgi Krieviju. Paskatīsimies, kas 16.III Rīgas viesnīcā „FG Royal Hotel” piedalījās*

konferencē, kas bija veltīta nacisma atdzimšanai Latvijā: no ASV bija ieradušies divaini „bijušie ASV kongresmeņi”(?) **Leonīds Bards** un **Alekss Bruks**, kā arī „ASV ebreju kopienas pārstāvji” **Maša Grišina** un **Leonīds Nemirovskis**. Jau pēc viņu vārdiem spriežot, kļūst skaidrs, ka tie ir nesenie imigranti no PSRS – krievvalodīgie, kas uztur sakarus ar Maskavā izveidoto un Kremļa stutēto apvienību „Pasaule bez nacisma”, ko vada bēdīgi slavenais Krievijas senators **Boriss Špīgels**. Turpat uzrādies kāds sabiedrisks veidojums ar skaļo nosaukumu „Eiropas ebreju parlaments”. Kas tas tāds? Pirmā dzirdēšana! Izrādās, ka šī asambleja, kurā ir 120 locekļi, „nesen izveidota pēc Eiropas ebreju savienības iniciatīvas. Eiropas ebreju savienību pagājušajā gadā izveidoja Ukrainas miljardieri **Igors Kolomoiskis** un **Vadīms Rabinovičs**” (pēc DELFI ziņām). Viss skaidrs! Diviem krievvalodīgiem oligarhiem sagribējies „padīzoties Eiropā”. Un kurš no šiem „parlamentāriešiem” devies pie LR tiesībsarga **Jura Jansona**, lai paustu „bažas par iespējamo nacisma atdzimšanu Eiropā”? **Valerijs Engels** – Krievijas senators **Borisa Špīgela** tuvākais līdzgaitnieks un šķēpnesis. Visa šī šņāksana ir Maskavas pasūtījums. Tur nevar būt ne mazāko šaubu. Šajā sakarā pelna ievēribu Latvijas krievu „vēsturnieka” **Viktora Guščina** teiktais: „Neonacisms ir pirmām kārtām rusofobija ar atsevišķām antisemitisma izpausmēm”. Vai Guščins kā „rusofobijas upuris” ir greizsirdīgs, vērojot Špīgela un Engela rosišanos? Un ko 16.III teicis **Vizentāla** centra **Jeruzalemes** biroja vadītājs, nenogurdināmais „nacistu mednieks” **Efraims Zurofs**? Viņu redzēja gan pie Bastejkalna, gan minētajā konferencē, bet šoreiz daudzus pārsteidza viņa paziņojums: „Latviešu leģions nebija saistīts ar holokausta noziegumiem, bet tajā ienāca atsevišķi cilvēki, kam pirms tam bija sakars ar ebreju nogalināšanu”. Viņš arī atzinīgi izteicās par tiem, kuri „patiešām cīnījās par Latvijas neatkarību, ieskaitot tos, kas piedalījās Padomju Savienības sagraušanā”. Vai Zurofs sācis kaut ko saprast? 16.III daudz bija tādu, kas nesa plakātus, kur bija pārsvītrots gan sirpis ar āmuru, gan Hitlera Lielvācijas ērglis ar kāšķrustu. Un uzraksts: „Nē – okupācijas varām! Jā – brīvai Latvijai!” Viņiem jāsaka paldies. ●●● *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (2012.14.III) pazīstamais, Rumānijā dzimušais (1961) Austrumeiropas speciālists **Šullers (Konrad Schuller)** plašā rakstā „Misbrauchte Lebenslaufe” (Piesmietās dzīves) īstenībai atbilstoši atspoguļo pretējus viedokļus, secinot, ka

Sandis Laime intervē prūšu pēcteci no Vācijas

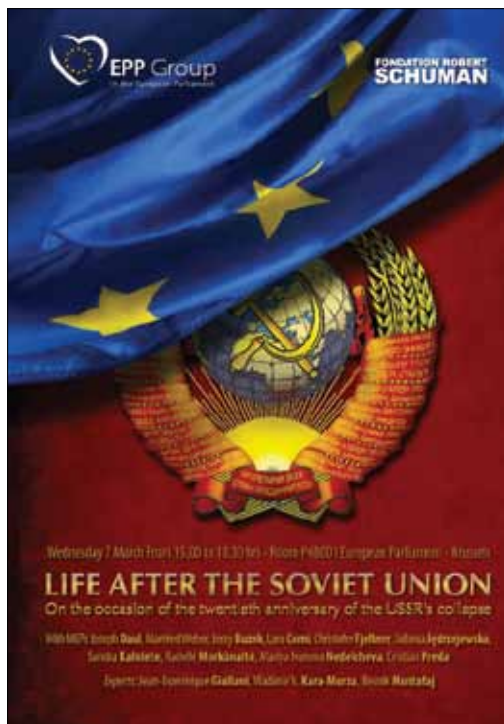
boļševistiskā PSRS un nacistu Vācija ir vienādi atbildīgas par Vidus- un Austrumeiropas pārvēršanu 20. gs. asinspirtī. (re)

LATVIJA – AR SKATU MŪSDIENĀS – Cerību mūsu nacionālajām interesēm atbilstīgas mediju politikas īstenošanai dod jaunievēlētā (2.II) Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome, kas pārzinās visas 39 TV stacijas, 57 radiostacijas un 58 kabeļu operatorus. Viens no NEPLP 5 locekļiem ir Ministres Latviešu ģimnāzijas absolvents, Berlīnes U. maģistrs, bij. *Radio Brīvā Eiropa* darbinieks, Atmodas laika, kultūras centra *Latgaļu sātā* un Pasaules latviešu mākslas centra aktivists, *Jauno LAIKS* redaktors, tagad Latvijā mītošais **Dainis Mjartāns**. ●●● Referenduma izraisītās vārdu straumes turpina burbulot. Juridisko zinātnu doktors, LU profesors **Juris Bojārs** pēc norādīšanas (*LA.lv* 29.II), ka tiem 273 347 LR pilsoņiem, kuri balsoja (18.II) par krievu valsts valodu, t.i., izteica nevēlēšanos pildīt Satversmes pamatprincipus, tagad visiem spēkiem jācenšas atgūt latviešu uzticību, nevis latviešiem jāatsauces viņu priekšā, izvirza konkrētus ieteikumus likumdevējiem, lai izvairītos no jaunām krīzes situācijām – **steidzami** esot jānostiprina Satversmes *negrozāmie stūrakmeņi*, proti, pirmajos četros pantos **1. pants** jāpapildina ar šādu 2. un 3. daļu: 2. *Latvija ir latviešu tautas demokrātiskas pašnoteikšanās un brīvības cīņu rezultātā vienīgi latviešu un līvu senajā vēsturiskajā teritorijā izveidota latviešu nacionālā valsts. 3. Latvija ir vienīgā valsts pasaulē, kur četru gadu tūkstošu laikā no baltu ciltīm izveidojusies latviešu tauta, kur tā var brīvi kopt savu nacionālo valstiskumu, savu valodu, seno un savdabīgo nacionālo kultūru. 2. pantam* pievienojama šāda 2. un 3. daļa: 2. *Latvijas tautu veido Latvijas pilsoņi, kuriem vienīgiem ir tiesības noteikt un īstenot Latvijas valsts politiku. 3. Satversmes pirmie četri panti nav grozāmi, izslēdzami vai nododami tautas nobalsošanai.* Bojārs uzsver, ka tas jāīsteno bez kavēšanās. Tālāk bez steigas jāpārskatot, jāpapildinot, jālīdzsvarojošot viss Satversmes teksts, pieņemot to jaunā redakcijā un līdz tam aizliedzot jebkurus referendumus par šo tēmu. Autors vēl piebilst, ka neviena nacionālā minoritāte, izņemot lībiešus, igauņus un lietuviešus, nav Latvijā dzīvojuši „vienmēr” – *tās šeit ienākušas tikai karu, okupāciju un ekonomiskās migrācijas rezultātā. Latvijas nacionālais sastāvs ir pašos pamatos izkropļots tikai noziedzīgā Ribentropa–Molotova pakta un divu pasaules karu un latviešu masu represiju rezultātā.* ●●● VKKF mērķprogrammā „Valstiski nozīmīgi pasākumi” atbalstu negūst Siguldas opermūzikas svētki, Baltijas baleta festivāls, „Spēlmaņu nakts”, kinofestivāls „Arsenāls”. Vislielākā summa piešķirta nākamgadā Vispārējo dziesmu/deju svētku sagatavošanai. Prioritāte dota nacionālo vērtību saglabāšanai, attīstībai, reprezentēšanai (*lr* 19.III). ●●● **Aleksandrs Gaponenko** bez aplinkiem paskaidro, ka referendumā galvenais mērķis *jau sākotnēji* nebijis vis valsts valodas statuss krievu valodai, bet gan krievu etniskās kopienas mobilizācija, bet primārais mērķis *nākotnē* – *saglabāt pareizu krievu kopienas noskaņojumu* (NRA 24.II). Un **Vladimirs Lindermans**: *Pirmais mērķis – vienot Latvijas krievu iedzīvotājus [un] pievērst starptautisku uzmanību starpnacionālajām attiecībām Latvijā* (Krievijas aģentūrai „Regnum” 22.II). ●●● Arlietu ministrs **Edgars Rinkēvičs** pieņēmis lēmumu par fonda „Vēsturiskā atmiņa” amatpersonu, KF pilsoņu **Aleksandra**

Djukova un **Vladimira Simindeja** pasludināšanu par *persona non grata* – abi nodarbojas ar melu propagandēšanu, apšūdzot latviešus *liela Jaunuma* nodarīšanā krievu tautai... (*lr* 2.III). ●●● Pēc jaunākā *DNB Latvijas barometra* **Vaira Vīķe-Freiberga**, **Raimonds Pauls** un skeletonisti **Martins un Tomass Dukuri** vislabāk pārstāvējuši LV pasaulē. **Martins Dukurs** Leikplasidas (Lake Placid) trasē ASV otro gadu pēc kārtas triumfē pasaules čempionātā. Tuvākais sekotājs vācietis **Franks Rommels**, bet trešais – **Martina brālis Tomass**. (re)

LATVIJAI VISAPKĀRT – NORVĒGIJĀ universitāšu bibliotēkās Oslo, Bergenā, Kristiansandā un Trondheimā izrādīta kultūras b-bas *Norge-Latvija* pārstāves **Grundeķenas (Hege Grundekjøn)** un **Ilzes Gehes** (no Latviešu b-bas Norvēģijā) izveidota informatīva izstāde par Norvēģijas attiecībām ar Latviju, 1918-1991. ●●● KF Centrālā vēlēšanu komisija pasludina (7.III) par KF prezidentu **Vladimiru Putinu**, kurš ieguvis 45 602 075 (63,6%) balsu. Komunistiskās partijas izvirzītais **Genadijs Žuganovs** saņēmis 17,18%, neatkarīgais miljardieris **Mihails Prohorovs** – 7,98%, Liberāldemokrātiskās partijas **Vladimirs Žirinovskis** – 6,22%, bet „Taisnīgās Krievijas” **Sergejs Mironovs** – 3,85%. Maskavā, Pēterburgā u.c. kopš Valsts domes vēlēšanām (2011.4.XII) regulāri notiek desmitiem tūkstošu Putina pretinieku protesta demonstrācijas ar prasību rīkot jaunas parlamenta apakšpalātas un arī prezidenta vēlēšanas. Desmitiem aktivistu aizturēti. (re)

E S / E U – Eiroparlamenta konferenču zālē Briselē marta otrajā nedēļā plaši apmeklētā seminārā *Life After the Soviet Union* (Dzīve pēc PSRS) (sakarā ar 1991.26.XII lēmumu par PSRS pašlikvidēšanos) tā organizētāja EP deputāte **Sandra Kalniete: Baltijā Eiropas identitāte bija lielāka nekā pārejās padomju republikās. Tomēr demokrātiskie procesi, kas 90. gados tajās tika apspiesti, arī tur pēdējos gados**

atkal izlaužas, kā redzams, piem., Ukrainā, Gruzijā, Krievijā. Tagad ASV mītošais žurnālists/ politologs **Vladimirs Karamurza** savukārt uzsver, ka pēc PSRS sabrukuma KF nav sarīkota neviena prāva pret noziedzumu īstenotājiem režīma vārdā, un nav notikusi šo noziedzumu publiska nosodīšana: ...*tas nenotika ne tikai tādēļ, ka tam pretotos KF varas augšslāņi, bet arī tādēļ, ka to nevēlējās tie daudzie Rietumu politiķi, kuri bija draugos ar PSRS un nealka, lai viņu vārdi tiktu atrasti padomju KP un KGB arhīvos.* Vācu eirodeputāts **Manfrēds Vēbers** atceras pats sev uzdotu jautājumu, vērojot 1991. gada notikumus PSRS: *vai labklājīgajā Bavārijā atrastos kāds, kurš varētu kāpt uz tanka un teikt runu, kā to darīja toreizējais Krievijas vadītājs Boriss Jeļcins? Galvenais ir drosme, viņš piebildīs.* (Sīkāks atreferējums LA.lv 14.III). ●●● ES Ārlietu komisijas pr-ja Aštona (**Baroness Catherine Ashton**) par no vardarbības bojā gājušajiem bērniem, tiekoties Briselē (19.III) ar palestīniešu jauniešiem: *Vērojot, kas šodien notika Tulūzā, mums prātā nāk pērngada notikums Norvēģijā, mēs zinām, kas notiek Sīrijā, un mēs redzam, kas notiek Gazas joslā un citur pasaulē.* Dienvidfrancijas pilsētā (Toulouse) pie žīdu skolas **Ozar Hatorah** nošauts rabinis un trīs bērni. (re)

CITUR ĢEOPOLITISKAJĀ TELPĀ – SĪRIJAS despotiskajam slakterim **Bašaram al Asadam** lojālie drošības spēki joprojām mēģina apspiest visumā vāji apbruņotos brīvības cīnītājus. Saskaņā ar Londonā bāzēto „Sīrijas Cilvēktiesību observatoriju” bojā gājuši vairāk nekā 8 000 cilvēku, galvenokārt civiliedzīvotāji. ●●● **AFGANISTĀNAS** parlaments pēc deklarācijas, ka *cilvēkiem sāk zust pacietība pret ārvalstu spēku ārpriātu*, pieprasījis *afgaņu tautas acu priekšā* publiskā prāvā tiesāt ASV okupācijas spēku seržantu (Army Staff Sgt. Robert Bales), kurš Kandahāras provinces Pandžvijas apriņķa Alkozajas ciemā smagā bruņojumā un ar nakts redzamības aprīkojumu trīs mājās nošāvis (11.III) 17 afgāņu civiliedzīvotājus, galvenokārt sievietes un 9 bērnus (ievainojot 5). (Vietējie paštūni gan liecina Afganistānas parlamenta izmeklēšanas komisijai par grupu karavīru.) Un prezidents **Hamids Karzajs**: ... *kad ASV spēki tiši nogalina afgāņus, šī rīcība ir nepiedodama slepkavība un terors.* Gada sākumā tīmeklī cirkulē videolente, kurā redzams, kā ASV jūras kājnieki urinē uz nogalinātu afgāņu līķiem, bet nedaudz vēlāk (9.II) – jūras kājnieku snaiperu komanda, kas Sanginas provincē pozē pie ASV karoga, kam līdzās tikpat liels melns karogs ar nacistu SS simboliku. Savukārt februāra beigās amerikāņu bāzē Bagramā, kas pazīstama kā „Afganistānas Gvantanamo cietums”, tiek dedzināti ieslodzītajiem atņemtie islāma svētie raksti, ieskaitot *Korānus*, kam seko plaši nemieri ar vairāk nekā 30 afgāņu un sešu amerikāņu armijnieku upuriem – pēdējos, to vidū divus virsniekus / padomniekus Afganistānas Iekšlietu ministrijā, nošāvuši amerikāņu izveidotās Afganistānas Nacionālās armijas karavīri (*Reuters/AFP/The Guardian/Aljazeera/NBC*). ●●● **PALESTĪNAS** Gazas joslā it kā par gatavošanos apšaudīt ar raķetēm Dienvidizraēlu vairāk nekā 10 gaisa uzbrukumos (sākot ar 10.III) vismaz 25 nogalināto (visvairāk civiliedzīvotāju) vidū ir nesen apmaiņā pret izraēliešu karavīru **Giladu Šalitu** atbrīvotais palestīniešu Nacionālās pretošanās komitejas (*Popular Resistance Committee*) ģenerālsēkretārs **Zahair el Qaisi** un pirms 5 gadiem no izraēliešu apcietinājuma

atbrīvotais viņa palīgs **Mahmud Hanani**. No Hamas primitīvajām „atmaksas” raķetēm cietušo neesot (*AFP/Reuters*). (re)

S T A T I S T I K A – Pēc dzimstības rādītājiem uz vienu sievieti LV vidēji dzimst 1,1 bērns, kas ir viszemākais punkts Latvijas vēsturē (Islandē – 2,2, Īrijā – 2,1, Norvēģijā – 2, pat Igaunijā – 1,6). Starptautiskās migrācijas org-jas biroja vad. **Ilmārs Mežs** un demogrāfijas eksperti, LU profesori **Juris Krūmiņš** un **Pēteris Zvidriņš** brīdina, ka pēc cetrām paaudzēm, ja valdība neko nedarīs, LV būšot labi ja pusmiljons cilvēku. Igaunijā pat konstitūcijā rakstīts, ka valsts uzdevums ir nodrošināt nākotnē igaunju nācīgas un kultūras saglabāšanu (*Ir* 26.III). ●●● *TNS Latvia* un LNT raidījuma *900 sekundes* aptaujā 88% LR iedzīvotāju uzskata, ka valdība atstāj novārtā demogrāfisko problēmu risināšanu. ●●● Pēdējā ceturksnī (2011) iekšzemes kopprodukta pieaugums LV bijis augstākais ES – 5%. Ekonomikai veltītā konferencē Sāriselkā, Somijā, tās prezidents **Jirki Katainens** un arī *The New York Times* (26.III) uzslavē mūsu premjeru **Valdi Dombrovski** par izcilnieku starptautiskās uzticības un ekonomiskās izaugsmes atjaunošanas jomā. ●●● Pērngada beigās, kā vēsta *The Washington Post* (26.III), Latvija un Japāna daļa 3. un 4. vietu interneta pieslēguma ātruma ziņā pasaulē ar 8,9 Mbps (caurmērs ir 2,7). ●●● Krievu, ukraiņu un baltkrievu kopējais skaits LR pēdējos 11 gados ir samazinājies par 200 000 (22%) cilvēku, bet latviešu valodas pratēju dažādos līmeņos tagad jau pārsniedz 90% (1989 – 62%, 2000 – 79%). Latviešu pirmskolās bērnu skaits (kopš 1992) ir teju divkāršojies (no 35 līdz 66 tūkstošiem 2010), kamēr pirmskolās ar krievu valodu tas samazinājies no 31 līdz 22 tūkstošiem. Paula Raudsepa secinājums: *Ja šīs demogrāfiskās un izglītības tendences vēl nav izpaukušās politiskajā līmenī, tas ir tikai laika jautājums, kad tās sāks mainīt LV politisko ainavu* (*Ir* 23.II). ●●● Referendumā (18.II) pret krievu valodu kā otro valsts valodu nobalsoja 821 722, kas nozīmīgi pārsniedz nepieciešamos 50% no balstiesīgajiem, kamēr „par” nobalsojuši tikai 18% (nevis ļūdaini minētie 25%). Pat Latgalē „par” nobalsoja ap 33%. *Vissliktākais iespējams rezultāts būtu, ja latviešu politiķi uzskatītu referendumu par punkta pielikšanu un nepiedāvātu „par” balsotājiem alternatīvus veidus, kā iesaistīties valsts dzīvē – tā Raudseps.* ●●● Pēc Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (PMLP) apkopotajiem datiem pag. g. no Latvijas uz pastāvīgu dzīvi ārzemēs pārcēlušies 14 450 valstspiederīgo (*Ir* 8.III). ●●● Latvieši (28%) biežāk nekā cittautieši (12%) norāda, ka situācija valstī attīstās pareizā virzienā, kamēr pretējās domās ir 73% cittautiešu un 52% latviešu – tā liecina „DNB Latvijas barometra” pētījums (10.II). Jo augstāka izglītība, jo optimistiskākas prognozes. ●●● Citā DNB pētījumā 64% latviešiem vissvarīgākais ir dzīvot neatkarīgā valstī (cittautiešiem - 37%) un latviešu valodas kā valsts valodas atzišana (50%, nelatviešiem – 12%) (*Ir* 19.III). ●●● **SOMIJA** pamatskolu skolotāju alga caurmērā pirms nodokļu nomaksas ir 3 200 eiro mēnesī, bet vidusskolās – 3 700 eiro. Studiju programmas skolotājiem ir lielāks konkurss nekā ārstiem, lai nodrošinātu ļoti stingru pretendentu atlasī un uzņemtu pedagogu darbam vispiemērotākos. (re)

Materiālus sagatavoja Vita Gaiķe (vg), Māris Brancis (mb), Rolfis Ekmanis (re)

Jūsu piesūtītais rakstu krājums būs vērtīgs papildinājums Latvijas Nacionālā vēstures muzeja bibliotēkai.
Anīta Meinarte, Rīgā.

JG267 līderi liekas esejistiski darbi, sākot ar Ulža Bērziņa „Cilvēks mani?” Tāpat vairākas lappuses par literatūru un citām mākslām, piem., Maira Asare un Aina Siksa tieši divatsauksmē izlīdzsvaro nebūt ne vienkāršo Sofi Oksanenā „Attīršanās” vērtējumu. JG268 arī, šķiet, kāpj pāri krastiem – visos žanros kas svarīgs un interesants. Unikāli materiāli par Tomasu Transtrēmeru un Latviju, viņa dzejoļi. Arī par vairākiem citiem, sākot ar Vaclava Havela rindām, un par Raimonda Staprāna lugu *Gūsteknis pīlī* nāktos ko līdzīgu sacīt. Gatavojamies Ojāra Vācieša Starptautiskai konferencei novembrī. Kurzemē vietām jau sākušies pāli.

Imants Auziņš, Rīgā.

JG266 ļoti pievilcīgs ir vāks ar Raimonda Staprāna *Antioha* fragmentu. Īpašs paldies par Vizmas Belševicas dzejojumiem un garākiem rakstiem, to starpā Jāņa Krēšliņa Vecākā atbilde Laimonim Puram. Attiecībā uz JG268, – labs laidieni! Īpaši patika Staprāna lieliski uzrakstītā luga, Leona Brieža dzejolis „Teksts”, arī viss par Transtrēmeru teiktā, sevišķi abas viņa dzejas. Vai Dāboliņa arī nākotnē rakstīs humoristiskus gabalus? Derētu pamēģināt! Vērtīgs ir Lindas Treijas devums un Māra Branča rakstiņš par viņu un par Šturmas veikumu.

Gundars, Takomā, ASV.

Laimoņa Pura un Jāņa Krēšliņa polemika (JG265-267) par 1905. gadu mudina lasītāju vēlreiz pārdomāt tā laika notikumus... Ja Latvija būtu patiešām brīva un Aukstais kašs tik vien kā pagātne, tad varbūt mēs varētu paši sevi šausīt; tagad sevī šausīšana ir muļķīga... Visvairāk mantas baltvācieši ieguva no latviešiem, bet visvairāk tiem atņēma viņu pašu firers. Muižas, pilis, grāmatas, pieminekļi – tos savukārt visvairāk iznīcināja kaši un padomju vara. (Vēlīga labotāja žimulim JG267 paslidējis garām Jāņa Liepiņa rakstā par Baibu Bičoli okupācijas varas nemitātā pareizrakstībā uzrakstītais dzejoļu krājuma nosaukums *Burot*. Ar steigu labojiet šo vienu pašu, vienu vienīgu atkāpšanos – par vienu nolāpītu burtu! – no ģenerālās līnijas!...) Attiecībā uz radioidījumiem, ārzemju raidārstacijas sāku klausīties 1974. vai 1975. gadā. Arī tolaik bija bīstami runāt par to, kas ar Latviju noticis, pirmskaņa literatūra bija retums, un tāpēc radiouztvērējs istabas stūrī nu bija kļuvis kā brīnumlādīte, no kuŗas vēlās laukā stipri iekārota manta – nedzirdētas ziņas par pasauli. Man šķiet, ka ļoti daudz latviešus klausījis šīs raidārstacijas, un tās stipri iespaidoja mūsu prātus, ātrāk nogatavinot vecā veida ļaunuma imperiju krišanai. Radioidījumiem patiešām ir bijis liels svars manā dzīvē, mana pasaules uzskata tapšanā. (..) Patiesi, cik daudz pārsteigumu slēpj aizgājušais laiks! – kuŗš nekur nav aizgājis... *Gūsteknis pīlī* (JG268) arī tagad ir gūsteknis pīlī... Raimonda Staprāna lugas atrodamas tīmeklī: http://leraksti.lv/autorli/raimonds_staprans.html.

Ainārs Zelčs, Alūksnē.

Gūsteknis pīlī (UG268) ir ļoti tuvu dokumentāldrāmāi (nez kāpēc latvieši nesaka dokudrāma?). Noderētu īss apraksts par to, kas noticis ar lugas personām – Ulmani, Neimani, Lūkinu, Dambīti, Kļaviņu, Rudumu,

Kirchenšteinu, Derevjanski. Mēs arvien vairāk attālāmies no tā laikmeta un arvien mazāk zinām par to.
Anīta Liepiņa, Oranžvillē, Kanādā

Novērtējot [Jura Žagariņa] paveikto JG digitālā arhīva izveidē, mēs to labprāt minētu kā vienu pozitīvu piemēru, ko JG izdevies īstenot pašu spēkiem, *Trindas latviešu arhīvu un materiālās kultūras konferencē* Mineapolē, Minesotā, ASV, ko rīko (2012.12.-14. IV) ALA sadarbībā ar Minesotas U. Imigrācijas vēstures pētniecības centru (IHRC Immigration History Research Center) un „Latvieši Pasaulē” (LaPa Muzejs) sesijā „Sharing information in a Digital Age”.

Ilze Garoza, Mineapolē, ASV.

Paldies par JG268! Atkal smagsvars! Vai ir domāts iespaidīgo radioidījumu vēsturi izdot grāmatā? Tur tai beigās būtu īstās mājas. Dievpalīgu vēlot,
Valters, Rīgā.

Paldies par jauno JG numuru, kuru saņēmu un izšķīrstīju... Kas par žurnālu!... jālasa no vāka līdz vākam, nevienu rakstu nevaru izlaist. Paldies, tā liela klase, tik koncentrēti, īsi. Vispār moderna žurnāla labākais variants, jo arī operas šodien grib saīsinātas.
Dagmāra Beītnere, Rīgā.

Jaunā Gaīta kļūst vēl modernāka laikmeta lieciniece, un ir skaidrs, ka nopietno lasītāju interese nezūd.
Bīruta Abuls, Pleinvelā (Plainwell, ASV).

ERRATA

Satura kopsavilkumā *In this Issue* (JG268, 1. slejas 22. rind.) jābūt: *Krasnovodsk. Turkmenistan*, nevis: *Krasnoyarsk, Siberia*. ●●● Viens no nepateicīgākajiem redaktoru uzdevumiem ir no rakstiem žmiegt arī iv vārdus, bez kura var iztikt, dažkārt arī vārd- un pat rindkopas, ar ko pa retam autori ir nemierā. Īstenojot šo procesu Jāņa Krēšliņa senj. apcerē par Enkvistu (JG267), jāatzīstas, esam mazliet pārcentušies, par ko lūdzam autoram piedošanu. 79. lpp. 2. slejas 1. rindkopas 17. rindīņā no apakšas saīsinātais teikums (*Višlielākā atbildība...*) jāatvieto ar: *Autors apraksta arī savas sarunas pēc grāmatas publicēšanas ar gados veco, kādreizējo Zviedrijas finanšu ministru Ernstu Vigforsu (Ernst Wigforss), kuŗš min, ka viņš, ārlietu ministrs Estēns Undēns (Östen Undén) un ministru prezidents Pers Albins Hansons (Per Albin Hansson) bijuši tie, kas visvairāk atbildīgi par karavīru izdošanu. Vēlāk Vigforsu tomēr mocījuši sirdsapziņas pārmetumi, bet viņš savus sākotnējos uzskatus pamato ar to, ka Zviedrija morāliski grēkojusi daudzējādā ziņā, atbalstot Hitlera Vāciju II Pasaules kara laikā, un domājot arī par to, ka Padomju Savienība nesusi vissmagākos upurus, lai sakautu Hitlera Vāciju. Esam arī pārpratuši Krēšliņa „mīnu” metaforu (80. lpp. 1. slejas 2. rindkopas vidū) un raksta pēdējā rindkopā izlaiduši autora uzskatā svarīgo teikumu: *Grāmatas beigu daļā viņš [Enkvists] piemin milzīgās pretkomunistiskās masu demonstrācijas Prāgā 1989. gadā. Un atkal viņam šķītis, ka viņš atrodas vēstures vidū*, pie kam rindkopas pašās beigās jābūt punktam, nevis jautājuma zīmei.*

JG redakcija

RAKSTU KRĀJUMS ERNSTA GLIKA PIEMIŅAI

Mach dich auf und werde licht/Celies nu, topi gaišs. Zu Leben und Werk von Ernst Glück (1654-1705). Akten der Tagung anlässlich seines 300. Todestages vom 10. bis 13. Mai 2005 in Halle (Saale)/Schiller Ch., Grudule M. [Hrsg.]. Halle: Harrassowitz, 2009. 281 S. ISSN 1860-5842. ISBN 978-3-447-05735-6

Pagāja vairāki gadi, līdz Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Latvistikas un baltistikas nodaļas profesores Māras Grudules un Berlīnes Humbolta Universitātes profesores, baltu valodu un Baltijas-Vācijas kultūras kontaktu pētnieces Šilleres (Christiane Schiller) pārdomātā un rūpīgā redakcionālā izpildījumā veidotā rakstu krājumā vainagojās 2005. gadā Hallē notikušās vācu izcelsmes teologa, izglītības veicinātāja, dzejnieka un poliglota Ernsta Glika 300. nāves dienai veltītās konferences referātu apkopojums.

2009. gadā vācu valodā klajā nākušais rakstu krājums *Mach dich auf und werde licht / Celies nu, topi gaišs* (Halle, 2009) joprojām ir uzmanības vērtā fenomenoloģiskas ievirzes pētniecības parādība, liecība tam, kā dažādu zemju (Vācijas, Krievijas, Igaunijas un Latvijas) un nozaru kultūras vēsturnieku atšķirīgā pētījumu pieredze un zinātniskās intereses papildina un bagātina priekšstatus par starptautiskā mērogā atpazīstamo personību.

Latviešu kultūras vēsturē Glika vārds pirmām kārtām saistās ar *Bībeles* tulkojumu, notikumu, kas nozīmīgs ikvienas Eiropas tautas vēsturē. Taču uzmanību izpelnījies arī viņa ieguldījums skolu dibināšanā un zemnieku izglītošanā, tāpat reliģisku tekstu sarūpēšanā latviešu draudžu vajadzībām.

Krājums strukturēts četrās nodaļās, kuru izveides pamatā bijis Glika dzīves un darbības laikmets, viņa personība un darbības vietas. Vairums no 14 autoru 15 rakstiem (Māra Grudule krājumā pārstāvēta ar divām publikācijām) ietilpināts nodaļās, kas akcentē Glika pienesumu latviešu un krievu kultūrai. Ar tām saistīta viņa dzīve un darbība. Savukārt izcelsme un izglītības gaitas, arī vāciskā gaisotne 17. gs. Vidzemē ir gana nozīmīgs pamats tam, lai Glika izpētei piepulcētos arī vācu kultūras telpas pētnieki.

Satura ziņā raksti reizumis sniedz pāri nodaļu ietvariem, un tas ir neizbēgami, jo autori savos pētījumos tiekušies pēc plašāka

skatījuma, nevaicēties no dažādu zinātņu (izglītības un reliģijas vēstures, valodniecības, literatūrzinātnes u.c.) saskarēm.

Jāpiebilst, ka Ernsta Glika personība un padarītais bijis arī iepriekšējo paaudžu izglītības, teoloģijas, grāmatniecības un literatūras vēsturnieku pētījumu objekts; to vēlreiz apliecina publikācijām pievienotās literatūras atsauces un avotu norādes. Krājuma autori labi pārzina ne tikai savu, bet arī citzemju pētnieku darbus. Arhivāliju meklējumiem un izmantojumam valstu robežas nav bijušas šķērslis.

Zinātniskās novitātes, kas atšķir 21. gs. sākuma pētījumus no priekšgājēju publikācijām un paver iespējas precīzākam Glika veikuma izvērtējumam, pirmām kārtām saistās ar padziļinātu, uz kultūrvēsturiskās telpas un laika apjausmu vērstu, dzīves un darbības konteksta izpēti. 17. gs. beigu cēlienu kā pretrunīgu, neviennozīmīgu vērtējamu pārmaiņu laiku savā pētījumā *Vidzeme ap 1700* interpretējis vācu vēsturnieks Pistolkorss (Gert von Pistolcors), argumentēti un izsvērti klieidējot latviešu un igauņu historiogrāfijā nostiprinājušos priekšstatus par „labajiem zviedru laikiem”. Ievaddaļā „Vidzeme – Zviedrija – Krievija” publicēta arī kultūrvēsturnieka Jāņa Krēsliņa *jun.* studija „Identitātes meklējumi un zviedru agrīno jaunlaiku baznīcas un izglītības politika”. Tajā ar autoram piemītošo tēlainību un filozofisko apcerīgumu latviešu *Bībeles* tulkojums meistarīgi projicēts kā viena no likumsakarīgām izpausmēm Zviedrijas valsts izveides un nostiprināšanas procesā.

Interpretāciju daudzveidība ir viena no būtiskākajām rakstu krājuma vērtībām. Summējoties motīvu, ideju, reliģiskās dzīves un politisko norišu skaidrojumiem, krājumā tiek radīta daudzslāņaina laika un telpas aina, barjera pret vienkāršotiem un vienpusīgiem secinājumiem.

Glika daudzpusīgās darbības motīvu izpratnei nozīmīgs ir teoloģijas vēsturnieces Albrehtas-Birkneres (*Veronika Albrecht-Birchner*) pētījums „Glika attieksme pret F. J. Špeneru un A. Hermani Franki jeb: vai Gliks bija piētists?” Autore uzsver, ka latviskā Bībeles tulkojuma rašanos lielā mērā sekmējusi Vidzemes superintendanta J. Fišera pievēršanās piētisma idejām. Piētismam piemītošais *Bībeles* kustības raksturs šajā gadījumā sakrita ar tiem ortodoksālā luterisma *Bībeles* izplatīšanas centieniem, kas bija tuvi arī Glikam, pirms viņš vēl nonāca Vidzemē, kur izveidojusies idejiskā tuvība un ciešāka saskare ar piētisma teologiem, kas saglabājusies līdz Glika mūža beigām. Glika un Fišera kopdarbība igauņu un latviešu Bībeles tulkojumu sagatavošanā

izklāstīta igauņu grāmatzinātnieces Līvī Ārmas (Liivi Aarma) plašajā publikācijā „Ernsts Gliks un Johans Fišers: viņu loma igauņu un latviešu Bībeles tulkojumos”. Tajā sniegtais Fišera izdevējdarbības aplūkojums ir vērtīgs papildinājums latviešu bibliogrāfes Silvijas Šiško un vēsturnieka Edgara Dunsdorfa (1904-2002) agrākajiem pētījumiem.

Rakstu krājuma autoru uzmanību izpelnījušās arī Glika personības iezīmes. Šādi ievirzītajos pētījumos vērojamas vairākas novitātes, kas saistās ar viņa pasaules uzskata un literārā dotumu raksturojumu. Glika dzejas mantojuma aplūkojumam veltīta Māras Grudules publikācija „Ernsts Gliks kā dzejnieks”. Veltījumu dzejas paraugi, baznīcas dziesmas latviešu un krievu valodā, pētnieces vārdus pārstāstot, *Bībeles* tulkojumu gan neaizēno, tomēr, rūpīgi analizēti (kā tas vērojams šajā gadījumā), raksturo gan sava laika literatūru, gan autoru. Piebilstams, ka uzmanības vērtas 17. gs. literārās daiļrades liecības ir atrodamas arī Firekera dzejas pavēnī. Saistoši ir lasīt lapuses par Glika veiktajiem baznīcas dziesmu atdzejojumiem krievu valodā. Gliks tajās atklājas ne tikai kā poliglots, bet, šķiet, arī kā literāts ar apskaužamu ieušanās spēju viņam svešā valodā un mentalitātē.

Vairāki autori pievērsušies līdz šim mazāk pētītiem Glika fenomena recepcijas aspektiem, personas un viņa rakstu mantojuma ietekmēm, kas samanāmas latviešu literatūrā, valodniecībā, teoloģijā. Māras Grudules rakstā „Gliks kā figūra (literārs tēls?) latviešu rakstniecībā” sniegtais analītiskais pārskats aptver dažādu laiku un mākslinieciskā līmeņa ziņā savstarpēji atšķirīgus sacerējumus. Glika dzīves stāstu spilgtinājusi arī viņa audzmeita Marta, kam liktenis bija lēmis kļūt par Krievijas valdnieci Katrīnu I. Krājumā „Martas problēmai” veltīts Šipana (*Michael Schippan*) raksts „Ernsts Gliks un Katrīna I”. *Bībeles* tulkojuma ietekmi uz latviešu rakstu valodas veidošanas aplūkojis valodnieks Pēteris Vanags, savā publikācijā skarot ne tikai ortogrāfijas, bet arī literārā stila, leksikas un frazeoloģijas aspektus.

Grāmatā ir arī vairāki pētījumi par Glika daudzpusīgo darbību Krievijā, kur aizritējuši viņa dzīves pēdējie gadi (1703-1705). Glika dibinātajām skolām, prozas un dzejas tekstiem un manuskriptiem pievērsušies vairāki krievu un citzemju slāvisiti – Vera Aleksandrovna Kovrigina, Helmut Keiperts (Keipert), Svetlana Mengele (Mengel), Silke Brohma (Brohm).

Nokļuvis citā, pavisam atšķirīgā vidē, Gliks saglabā interesi par tām darbības jomām, kas

viņam bija tuvas arī Vidzemē. Darbība Krievijā ir viens no atbalsta punktiem izcilās personības iekšējās virzības izpratnē. Liekas, nekļūdīšos domājot, ka darbs un laiks, kas pagājis gādājot Dieva vārdus, izglītojot latviešu zemniekus (to visu kopā var dēvēt arī par civilizēšanu) nav bijusi nejaušība, bet mūža misijas izpaušmju iespēja 17. gs. Vidzemē.

* * *

Gan 2005. gada konference, gan 2009. gadā publicētais krājums ir uzskatāms apliecinājums pārvērtējumu nepieciešamībai un auglīgumam kultūras vēstures un humanitāro zinātņu jomā. Jaunu avotu, metožu un kontekstu pētniecība var padziļināt izpratni un sniegt arī būtiski jaunus pētījumu rezultātus.

Ināra Klekere

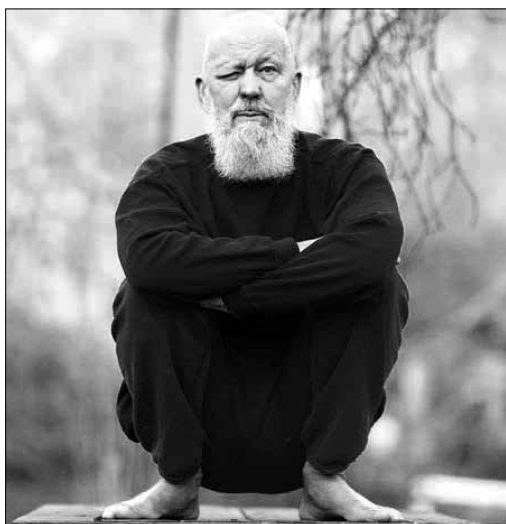
Rakstu un nodaļu nosaukumi tekstā sniegti latviskā tulkojumā.

Filoloģijas doktore Ināra Klekere ir Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļas vadītāja. Publicējusi rakstus par grāmatniecības un literatūras vēstures jautājumiem. Zinātniskās intereses saistās ar latviešu literārās domas attīstību laikposmā līdz 19. gs. vidum.

DZEJOĻI DIEVTURISKĀ NOSKAŅĀ

Modris Miervaldis Mednis. *Tavā baltā dārzā*. Rīga: Plate, 2010. 116. lpp.

Vai nav apnicis lasīt dzeju (vienalga kurā valodā), kas nemaz nav dzeja, bet tikai uz baltās lapas īpaši sakārtota proza? Vai nav apnicis lasīt dzeju, kurā nav nekā no dzejnieka piedzīvojuma vai pārdzīvojuma, kas savā nereti pārmērīgi izsmalcinātajā pliekānumā neizraisa lasītājā vai klausītājā it nekādu reakciju? Ja apnicis, tad griežaties pie labi ārpus Latvijas pazīstamā dzejnieka Modra Medņa dzejgrāmatas, jo tur ir viss, kā citiem trūkst. Iekļautie 100 dzejoļi sarakstīti pirms vairāk nekā 20 gadiem, 80. gados un 90. gadu sākumā. Var tikai sūkstīties, kāpēc tik reti iznāk Medņa krājumi – *Saules audēja* laista klajā 1996. gadā. Krājums *Trejāde* esot pabeigts, bet kavējas tehniskie darbi. Ja agrākajos krājumos Mednis sevi parāda kā dziļi tautas tradīcijās iesakņojušos latviešu patriotu, tad *Tavā baltā dārzā* viņš pievēršas kaislei, erotikai un milestībai visā savā degošajā skaistumā un nenoturībā,

Modris Mednis

ievedot mūs tieši izjūtu virpulī, *mīlestības ziedēšanas uguns grēkā*.

Skanējums Mednim ir primārais un paša dzejnieka lasījumā vienkārši neatkārtojams. Uz katras lapas no vārda uz vārdu ir sablīvējušās aliterācijas, iekšējās un ārējās atskaņas, atkārtojošās patskaņu un līdzskaņu atbalsis.

Tas viss salikts gan brīvā pantmērā, gan arī formālākā organizācijā ar regulārām atskaņām – dainiskās divrindēs, arī sonetos un trioletās. Bieži salīdzinājumi un metaforas sakņojas senlatviski dievturiskajā dabā: *...kāds sudrabkļavas zars / ... grabinās gar rūti / kā velis vai kā gars*. Dievturiskā noskaņa vedina arī konsekventi rakstīt „Saule” ar lielo burtu. Mednis atkārtoti piesauc gliemežvāku (arī smiltis, jūru), medu un bites vai kameņu ziedos, jasmīnus, sudrabkļavu, arī uguni un uguns grēku (*Lai sadegu Tavā uguns spēkā, / Tavā skaistajā uguns grēkā! / Degdams sadegšu ar sarkanu līesmu, / ar baltu baltu dziesmu*). Parādās duncis, krūtis iedurts līdz spalām, kā simbols mums katram arvien neatvairāmi pietuvojošajai nāvei.

Krājums ir viens veselums, no dzejoļa uz dzejoļi pieaugot emocionālajam pārdzīvojumam; tas seko klasiskajai stāstījuma līknei, kas no ievada ved uz kulmināciju un atrisinājumu, tāpat kā vientulība/iepazīšanās (*padzerties pie izslāpušu dvēseļu akām*) ved uz iemīlēšanos (*grimdams grēkā, paceļos mīlestības spēkā*), un tālāk uz attiecību iziršanu/šķiršanos, tāpat kā viens otram seko pavasaris, vasara, rudens ar vēl draudošo ziemu un nebūtību.

Jābrīdina, ka grāmata ir bīstama. Tā paņem ar savu tiešumu un pirmatnējo spēku un kaisli. Jaunam, viegli ietekmējamam lasītājam tā var izraisīt pietrūkuma sajūtu un nepārvaramas žēlabas, ka dzīve vēl vispār nav dzīvota, bet vecam, savā remdenajā ikdienas dzīvē notulinātā tam tā izsauks spēcīgu vēlmi pamest visu

un doties meklējumos, kaut vai sadegot mēģinājumos atgūt zaudēto vai panākt nekad neapgūto.

Sandra Milevska

Sandra Milevska ir aktīva sabiedriska darbiniece. Raksti ārlatviešu periodikā ASV, Filadelfijas Brīvo latviešu biedrības *Ziņās* (<http://latviansociety.com>) u.c.

PRETESTĪBAS KARŠ LATVIJĀ

Aleksandrs Kiršteins (red.), Ojārs Stefans, Jānis Viļums, Zigmārs Tučinskis, Inese Dreimane, Raitis Ābelnieks, Ritvars Jansons. Gunārs Blūzma. *Nezināmais karš: Latviešu nacionālo partizānu cīņas pret padomju okupantiem 1944-1956*. Rīgā: Biedrība „Domas Spēks”, 2010. 352 lpp.

Latvijā nacionālie partizāni gadu desmitiem bija neērta tēma gan PSRS vadībai, gan LPSR KP un tās līdzskrējējiem, jo demonstrēja tautas nesamierināmo cīņu ar okupantiem. Noziņojuši Maskavai, ka jebkāda pretošanās padomju varai ir apspiesta, LPSR un NKVD vadība ar šausmām konstatēja, ka nacionālā pretošanās ne tikai nav pieklususi, bet turpinās ar jaunu sparpu pēc 1949.gada izsūtīšanām. Lai kā komunisti centās iznīcināt Latvijas zemniekus, sadzenot viņus kolhozos un likvidējot atbalstītāju bāzi, pretošanās kustība Latvijā turpinājās vēl līdz 1956. gadam. Valsts drošības komitejas (VDK) vadība pat bija spiesta rakstīt vēstules partizāniem, lūdzot, lai tie legalizējas apmaiņā pret drošības garantijām, jo oficiāli nekāds partizānu karš nepastāvēja.

Pretošanās kustība Latvijā bija jānoklusē visiem iespējamiem līdzekļiem, jo nacionālie partizāni varēja pilnībā sagraut mītu par latviešu nepretošanos un nodemonstrēt vienaldzīgajai Rietumu pasaulei, ka Baltijas tautas nekad nesamierināsies ar lielvalstu panākto pēckara izkārtojumu Eiropā. Partizānu karš bija neērts arī Rietumvalstu vadītājiem, kuri pēc Staļina nāves gribēja saimniecisku un politisku mērķu dēļ uzturēt labas attiecības ar Padomju Savienību. Partizānu kustību, nežēlojot līdzekļus, visādi mēģina nomelnot arī tagadējās Krievijas vadītāji un to uzpirktie vēsturnieki, jo, sabrūkot Kremļa mītam par Baltijas tautu „labprātīgo” samierināšanos ar padomju režīmu un tā izraisīto Latvijas rusifikāciju, joprojām paliek neatrisināts jautājums

par simtiem tūkstošu padomju pilsoņu, starp kuriem ir gan bijušie virsnieki, gan padomju represīvo iestāžu darbinieki, nelikumīgo uzturēšanos Latvijā.

Nacionālie partizāni uzturēja ideju par neatkarīgu Latviju un iedvesmoja jaunatni ticēt Latvijas atdzimšanai. Ideālisms, patriotisms, uzpurēšanās spēja, ziedojot savas dzīvības Latvijai no vienas puses, meli, viltus un nodevība no otras, lai sagrautu pretestības kustību. Nespēdami brīvības cīnītājus pieveikt atklātās kaujās, čekisti arvien biežāk izmantoja nodevējus, lai iefiltrētu viņus partizānu rindās.

Daudzi, no Rietumiem atgriezušies cīnītāji, aizgāja bojā britu dubultaģentu dēļ. Daudzi turpināja cīņu, izmisīgi cerēdami uz Rietumu demokrātijām. Šis ilūzijas izpaužas kāda Kurzemes partizāna vārdos: *Dzīvodami Dzimtenes mežos, mēs bijām pilnīgi pārliecināti, ka drīz tiks realizēti konferencēs daudzīnātie taisnības, brīvības un tiesību ideāli, kādēļ nerimstoši gaidījām krievu izvākšanos.* ASV un Lielbritānijas divkosīgās politikas dēļ cīņas ietilpa, prasot arī daudz nevajadzīgu upuru. Vinstona Čerčila Fultonā teiktā runa (1946) un *Amerikas Balss* uzsāktie (1951) raidījumi latviešu valodā ar himnu, fanfarām un deklarācijām par ASV ārpolitiku un Latvijas juridiskajām tiesībām, iedvesmoja tūkstošiem cīnītāju Baltijas valstīs. Partizāni, pārskaitot pēdējās patronas, ar cerībām klausījās raidījumus purvos un mežos, velti gaidot pēdējo kauju starp Rietumu demokrātijām un padomju tirāniju. Daudzi no grāmatas materiāliem saistīti ar Jēkabpils novadu – Dunavas, Dignājas, Kalna un Rubenes pagastiem, kur mežabrāļu cīņas bijušas ļoti aktīvas un ilgstošas.

Lietuvas trimdinieki savus partizānus brīdināja, ka no Rietumiem palīdzība nav gaidāma, latvieši ilūzijas uzturēja ilgāk un turpināja cīnīties līdz 50. gadu vidum. Eiropas Parlamenta rezolūcija (1983) pieminēja baltiešu astoņu gadu bruņoto cīņu, bet faktiski karš ilga ne mazāk kā 12 gadus. Tikai pēc neatkarības atjaunošanas vēsturniekiem kļuva pieejami daudzi dokumenti, kas pilnībā parāda latviešu nacionālo partizānu neticamo varonību un dzimtenes mīlestību. LR Saeima beidzot (2006) piešķīra līdzekļus Nacionālo partizānu apvienībai liecību un dokumentu vākšanai par notikušajām cīņām. Trijos gados kopā ar vēsturniekiem tika savākts vairāk kā 1 000 fotogrāfiju un rakstisku liecību par to laiku notikumiem. Visi materiāli, pateicoties gan *Daugavas Vanagu*, gan LVM, gan vairāku privātpersonu atbalstam ir apkopotī biedrības „Domas Spēks” 1. izdevumā (2010) latviešu valodā. Ar Pētera Kalniņa angļu valodā pārtulkoto (2011) versiju

– *The Unknown War: The Latvian National Partisan Fight Against the Soviet Occupation, 1944-1956* – tirdzniecība uzsākta amazon.com e-grāmatu veikala Kindle Store vēstures sadaļā (<<http://www.amazon.com/dp/B005FMRZCO>>).

Darbs pie partizānu tēmas turpinās, jo materiāli visu laiku tiek papildināti.

Aleksandrs Kiršteins

Aleksandrs Kiršteins, arhitekts un politiķis/valsts darbinieks, vairāku Saeimas sasaukumu deputāts, ir partizānu projekta rosinātājs.

STRĒLERTES LATVISKOTAIS IL PRINCIPE

Nikolo Makjavelli. *Valdnieks*. Tulk. Veronika Strēlerte. Rīgā: Tapals, 2007. 142 lpp.

Sakarā ar pelnīti godinātās un apbrīnotās Veronikas Strēlertes simtgadi jāmin arī visumā maz zināmais fakts, ka vācu okupācijas laikā dzejniece latvisko (1942) itālieša Makjavelli (Niccolò Machiavelli) grāmatu *Valdnieks (Il Principe)*. Tulkojuma manuskripts saglabāts cauri okupācijām Latvijas Nacionālās bibliotēkas fondos un publicēts pēc vairāk nekā 60 gadiem. Kara laikā Strēlerte pārtulkojusi arī Benvenuto Čellini *Dzīvi* (1941), E.T.A. Hofmaņa *Runča Mura dzīves uzskatus* (1942) un virkni Gētes dzejojumu. Ap 10 literāru darbu, visvairāk franču, Strēlerte pārtulkojusi, dzīvojojot Stokholmā. Divi viņas pašas dzejoļu krājumi iznākuši jau Rīgā – *Vienkārši vārdi* (1937) un *Lietus lāse* (1940), bet trīs Stokholmā – *Mēness upe* (1945), *Gaismas tuksneši* (1951) un *Žēlastības gadi* (1961).

Valdnieka ievadā atrodamos vārdus varētu pilnībā attiecināt uz Strēlertes literāro devumu: *Darbu neesmu pušķojis, nedz piebāzis ar plašām klauzulām vai uzpūtīgiem un lieliskiem vārdiem, vai ar kādu citu ārišķīgu greznumu un vilinājumu, ar ko daudzi mēdz izrotāt un izskaistināt savus darbus; jo esmu gribējis, lai to vai nu negrezno nekas vai arī lai to dara tīkamu vienīgi satura patiesīgums un temata svars.*

Ievad- un pēcvārdos atsvaidzināts ir Makjavelli (1469-1527) dzīves stāsts – darbojies 14 gadus Florences sinjorijā par valsts sekretāru,

republikas kancleru un vēstnieku pie dažādu valstu galvām, iegūstot pieredzi diplomātijā, kā arī sarakstot vairākus politiska rakstura apcerējumus. Gadā, kad viņu apvairo par piedalīšanos savzvēstībā pret Mediči dzimtu, kam seko minēto amatu zaudēšana, Makjavelli saraksta *Valdnieku* (1513) un vairākus gadus nododas tikai rakstniecībai un seno autoru studijām, līdz pat pāvesta lūgumam (1519) izstrādāt Florences satvermes projektu, kurā aizstāvēta republika kā ideālas valsts paraugs. Atsākās jauns aktīvs periods Makjavelli politiskajā dzīvē – cīņa par Florences aizsardzību. Taču notiek sacelšanās pret Mediči namu, un Makjavelli, uzskatīts par šī nama piekritēju, zaudē uzticību un beidz savas gaitas sarūgtināts un nabadzīgs. *Valdnieks* tiek iespiests tikai pēc autora nāves. Zīmīga ir Strēlertes norāde (7-15), ka Makjavelli iztvēris valsti kā dzīvu organismu, kas aug, nobriest un sabrūk, atzinis vēstures fatālu atkārtāšanos, cilvēka dabas ļaunumu un vājumu un bijis izteikts patriots.

LU politisko zinātņu mācībspēka Ivara Ījaba uzskatā (121-130) neesot sagādīšanās, ka tulkojuma manuskripts saglabājies un darbs ieraudzījis dienasgaismu tieši šodien – laikā, kad politiska gudrība Latvijai ir nepieciešama vairāk nekā jebkad. Florencē Makjavelli bijis praktiskās politikas eksperts, kad Itālija šajā jomā bijusi atpalikusi pārējai Eiropai. Florence, būdama republika (līdz 1520), paredzējusi pilsoņu iesaistīšanos lēmumu pieņemšanā, taču bijusi pakļauta apdraudošiem ārējiem faktoriem un algotņu pakalpojumiem. Makjavelli uzskatā valdnieka darbību nosaka īpaša loģika, kas neizslēdz arī vardarbības, melu un iebaidīšanas izmantošanu. Situācija Itālijā viņaprāt prasījusi spēcīgu valdnieku, kas spēj pacelties pāri vispārpieņemtajai morālei. Pats Makjavelli uzsver, ka valdniekam jāstudē vēsture un izcilu vīru darbi (70-72), jālidzinās lapsai un lauvai, pie kam tas, kurš būs mācījies no lapsas, iegūstot vairāk (79-80). Vienlaikus viņš daudzina pilsoniskus tikumus – drosmi, enerģiju, apķērību, patriotismu, gatavību kopībai upurēt privātās intereses. Valdnieks ar spēju dinamiski izvēlēties atbilstošas rīcības metodes vienmēr pārspēšot to, kurš spītīgi paliek pie pārbaudītiem modeļiem. Autonomam valdniekam jābūt racionālam un jārikojas pēc saviem, nevis morāliem vai reliģiskiem apsvērumiem.

Kamēr pēc nāves Baznīca pasludina Makjavelli par nežēlīgu un tumšu valdnieku padomdevēju simbolu, 17. un 18. gs. tiek atzīts viņa reālisms. Ruso, piemēram, atzīst, ka Makjavelli ir devis padomu tautām, kam jācinās par savu brīvību. 19. gs. Itālijas *Risorgimento*

ietvaros tiek pausts uzskats, ka Makjavelli bijis pirmais Itālijas vienotības idejas veicinātājs. Ījabs min Niči, Napoleonu, Ļeņinu, Trocki, kas visi atsaukušies uz Makjavelli (132-139). Strēlerte norādē uz Makjavelli atdusas vietu Santa Kročes baznīcā Florencē min tur esošo uzrakstu latīņu valodā: *Šādu vārdu neaizsniedz nekāds slavinājums*. Tos pašus vārdus vēlētos attiecināt arī uz Veroniku Strēlerti, viņu pieņemot. Iztēlē redzu rakstnieci brīva vārda izpausmei nelabvēlīgos apstākļos tulkojam Makjavelli seno darbu, kas tagad iznācis Latvijā kā nozīmīgs liecinājums mūsu tautas kultūras līmenim. Jāpateicas arī Ivaram Ījabam un tām neminētajām personām, kuras saglabājušas tulkojuma manuskriptu LNB fondos līdz pat tā publicēšanai. Aktuāli joprojām ir *Valdniekā* citētie dzejnieka Petrarkas vārdi: *Pret mežonību tikums / Tvers ieročus, būs cīņš ātri šķirts...*(114).

Aina Sikсна

Dr. med. Aina Sikсна ir JG regulāra recenzente. Dzīvo Stokholmā, daudz uzturas Latvijā.

MĪLESTĪBA IR TĀDS DĒMONS jeb LATVIEŠU LASĪTĀJS ALEKSANDRIJAS IELĀS

Lorenss Darels. *Aleksandrijas kvartets*. Baltazars. Rīgā: Nordik, 2009. 253 lpp. No angļu val. tulk. M. Rūmniece

Jau kopš padomju laika Latvijā ļoti iecienītas ir dabaszinātnieka un stāstnieka Džeralda Darela grāmatas. Taču, ja runājam par Darelu ģimeni un literatūru, ir nekorekti ne vārda nebiest par Džeralda brāli Lorensu (Lawrence George Durrell, 1912-1990) – dzejnieku, dramaturgu, rakstnieku, žurnālistu. Latviešu valodā tulkotas vairākas šā angļu rakstnieka grāmatas: *Kipras rūgtie citroni* (2006), *Prospero celle* (2006), *Jūras Veneras atspulgi* (2007) un tagad arī tetraloģijas *Aleksandrijas kvartets* pirmie divi romāni *Justīne* (2008) un *Baltazars* (2009). Pirmo no tiem Darels sarakstīja 1957. gadā; pēc 12 gadiem to ekranizēja, un filma ar franču aktrisi Anuku Emē (Anouk Aimee) galvenajā lomā guva ārkārtīgi lielu popularitāti. Tetraloģijas 2. grāmata sarakstīta gadu vēlāk. Šo rindu autore dzīli

subjektīvajā uzskatā *Baltazars* ir labākais, kas no tulkotās literatūras pēdējā laikā lasīts latviešu valodā.

Kā liecina tetraloģijas nosaukums, darbība noris Aleksandrijā – pilsētā, kuru autors no sirds ienīdis. Lai arī kādas būtu bijušas Darela izjūtas pret šo vietu, *Baltazarā* Aleksandrija vairākkārt attēlota tik *valdzinoša*, ka lasītājs spēj gandrīz vai iemīlēties pilsētā un turienes dzīves ritmā: *Veikali jau bija apgaismoti, un pie naudas mijēju letēm drūzmējās franču jūrnieki, kas iemaiņīja frankus pret ēdienu un vīnu, zelta audumiem, sievietēm, zēniem vai opiju – jebkāda veida saprotamu aizmirstību* (218. lpp.). Tā ir pilsēta, kur juku jukām dzīvo musulmaņi, kopti, ebreji, un šķiet, ka brīžiem ir sajaukušās pat viņu tradīcijas. Un kur nu vēl ikgadējais karnevāls Červoni namā, kura laikā notiek ne mazums mistisku lietu, tai skaitā, smagi noziegumi. Pilsēta, kas pilna misticisma un slēpj sevī briesmas. Pilsēta, kur Justīne piedzīvojusi savas dzīves lielāko traģēdiju – šeit viņai nolaupīja bērnu. Savukārt darba *Baltazara* noslēgumā autors atzīstas, ka romāns veltīts Aleksandrijas piemiņai.

Justīnē jau esam iepazīnuši lielu daļu varoņu: gan Arnoti bijušo un Nesima Hosnani tagadējo sievu Justīni – *šo haotisko, sevi neizpratošo ebrejieti* (47), rakstnieku Dārliju, gan *vistalantīgāko un jūtīgāko no gleznotājam* (55) Kleu, ārstu un mistiķi Baltazaru, Mauntolivu un, protams, angļu rakstnieku Ludvigu Pērsvordenu. Neparasta ir galvenā sižetiskā līnija – Baltazara satikšanās ar Dārliju, kuram viņš atdod *Justīnes* manuskriptu, izlabotu līdz nepazīšanai. Lasot un pašam sev komentējot šos labojumus, atklājas mulsinošs secinājums: nekas, absolūti nekas nav tā, kā šķitīs iepriekš. Arī lasītājam rodas izjūta, ka patiesībā bijušas divas Justīnes – divas pilnīgi dažādas sievietes. Vienu pazina un iemīlēja Dārlijs, bet otru pazina Baltazars. Pēc ārsta komentāriem rakstniekam, kas grāmatā vietām arī citēti, var šķīst, ka Baltazars Justīni un viņas vīru Nesimu iepazīnis daudz pamatīgāk un dziļāk. Tieši viņš ir tas, kurš ļauj sabrukt rakstnieka ilūzijai par mīlestību: nē, Justīne nekad nav piederējusi Dārlijam, viņš tikai ticis izmantots par mānekli Nesimam, lai maskētu *īsto mīļāko*. Justīnes sirds tai laikā piederējusi Pērsvordenam. Te kļūst aktuāls grāmatā uzdotais jautājums: *Vai mīlestība pēc savas dabas ir aklums?* (186). Tas ir jautājums, ko Dārlijs uzdod pats sev jau tai laikā, kad tikai nedaudz nojauta šīs neatminamās sievietes domu gājienu. Tagad, saņemot Baltazara korekcijas, rūgtā patiesība atklājusies pilnībā. Taču, par spīti visam, tā Dārliju nesalauž, *jo patiesība, kaut gan tikpat nežēlīga kā mīlestība, vienmēr noteikti ir bagātība* (185).

Varbūt varētu likties, ka *Baltazars* ir tikai komentāru kopums par tetraloģijas pirmo grāmatu. Taču to var lasīt arī kā mīlestības, precīzāk sakot, partnerattiecību romānu. Lai gan tēlotas vairāku pāru attiecības: Justīne – Nesims, Justīne – Dārlijs, Justīne – Pērsvordens, pat Justīne – Naruzs Hostani (Nesima brālis; te gan jārunā par citāda veida attiecībām), kā arī Klea – Naruzs, vēlētos nedaudz akcentēt tieši divus pārus. Pirmais noteikti ir homoseksuālais Pērsvordens un *visu vīriešu sievietē* Justīne. Savrupnieks rakstnieks, kurš gandrīz vienīgais patiesi spēja sasmidzināt daudz cietušo Justīni, bet tai pat laikā nodarīt viņai sāpes. Šķiet, viena no grāmatas stiprajām pusēm ir lieliski izstrādātie, izslīpētie šo abu mīlētāju dialogi. Otrs tikpat savdabīgs pāris ir daiļā māksliniece Klea un Nesima noslēgtais brālis Naruzs ar iedzimta defekta izkroplotu seju. Tas ir arī iemesls, kādēļ viņš no visiem vairās, nemaz nerunājot par Kleu, kas Hostani mīlestību gadiem pat nenojauš. Savas jūtas pielūgsmes objektam viņš atklāj tikai masku balles naktī pēc slepkavības izdarīšanas. Jūtas paliek bez atbildes, un briesmīgais noziegums paliek nesodīts...

Darela romānā atklājas viņa kolosālās novērošanas spējas, viņa spēja piesaistīt lasītāja interesi sīkumiem, piemēram, tēlojot Aleksandrijas ikdienu: *Sieviete skaita naudu uz galda ar stikla virsmu, vecs vīrs baro suni, un arābs sarkanā feskā aizvelk aizkaru* (222). Un visbeidzot – šī ir grāmata, kuru nevar izlasīt vienā vai pāris vakaros. Tā liks speciāli izbrīvēt laiku, lai klusumā un mierā varētu iedziļināties literāro varoņu attiecību peripetijās un izbaudīt autora precīzos situāciju aprakstus. Steidzīgiem lasītājiem ķerties klāt šim romānu ciklam neiesaku.

Lāsma Ģibiete

Lāsma Ģibiete ir Rietumungārijas U. Filoloģijas fakultātes Urālistikas katedras lektore.

RUNČA TIMIĀNA MANUSKRIPTS

Laima Kalniņa. *Runcis Timiāns un Anna*.

Rīgā: Jumava, 2010. 240 lpp.

Ar vairākiem kaķiem Laima Kalniņa iepazīstinājusi jau savos agrākajos darbos. Tur ir karaliskā kaķe Pūka, melnais Silvestrs ar baltām pēdīnām, runčuks Baltumiņš, kašķīgais Zaļacis, žurkulēnam līdzīgais kaķēns Lāčķepa un

varbūt arī vēl citi. Katram no tiem ir izteikta personība, tie pašapzinīgi sarunājas un pat strīdas ar savām saimniecēm. Tagad šai kaķu personību parādei pievienojas Runcis Timiāns jeb vienkārši Timiņš, kuram pieder galvenā loma aplūkojamā grāmatā.

Pirmās lappuses lasot, liekas, ka te būs darīšana ar detektīvomānu, lai noskaidrotu autoru kādam manuskriptam. Sacerējums ir nonācis rokās autorei, Amerikā mītošai latvietei, kura pēc daudziem gadiem atgriezusies apmeklēt pilsētīņu Ziemeļvācijā, kur pēc II Pasaules kara bijusi ierīkota bēgļu nometne. Manuskripts latviešu valodā atstāts vietējam vācu mācītājam ar lūgumu atdot to kādam latviešu ceļotājam, ja tāds kādreiz iekļistu ciematā. Kas pirms daudziem gadiem bijis šis devējs? Kas manuskripta autors? Minētajai latvietei liekas, ka tā būtu bijusi Timiņa saimniece Anna, kuru viņa vēlāk sameklē un iztaujā, taču Anna spēcīgi saskaišas un noliedz, ka viņa būtu kaut ko tādu uzrakstījusi. Atliek tikai pirmajā personā rakstītā stāstījuma es – runcis Timiāns. Nu, un ja jau vācu rakstnieka E.T.A. Hofmaņa runcis Muris varēja pierakstīt savus dzīves uzskatus, kādēļ kaut ko līdzīgu nevarētu veikt arī atjautīgs latviešu kaķis?

Timiāns vēsta par laiku pēc II Pasaules kara beigām, kad sabiedroto pārvalde Vācijā ierīkoja bēgļu nometnes, nereti izliekot no attiecīgajām telpām to iepriekšējos iemītniekus, vāciešus. Timiāna nometne atrodas angļu pārvaldes zonā, un to apdzīvo galvenokārt baltieši. Raitā un interesantā stāstījumā Runcis attēlo visumā nožēlojamās nometnes dzīves apstākļus, plāno kopkatlu viru, maiži ar kukurūzas miltu piejaukumu zāģu skaidām, pārvaldes ierēdņu patvaļīgo izrikošanos ar bēgļiem piešķirto pārtiku un apģērba gabaliem, kamēr pārvaldes kungiem pašiem ir atsevišķa virtuve un drēbju noliktava, kur netrūkst ne nieka. Iespaidīgi izcelti dažādi zīmīgi rakstura tipi gan starp latviešu bēgļiem, gan angļu ierēdņiem. Timiāns atzīst, ka vecākās bēgļu sievietes ir tās kašķīgākās.

Mācītājam Ausmiņam sieva un bērni palikuši Latvijā. Viņu mierināt paslepšus, viena par otru nezinot, nāk divas precētas sievas. Vēlāk izrādās, ka Ausmiņš ir izbijis aktieris, kurš prot labi notēlot mācītāju un svētdienas ritos izraudināt vecākas sieviņas. Vēl pikantāku niansi sagādā nometnes galvenais direktors kopā ar savu vīriešu kārtas draugu, nekautrējoties parādīties savai latviešu kalpotājai Ādama kostīmā. Labākus dzīves apstākļus sev prot iegūt nekautrīgākie un izmanīgākie. No gūsta atlaistie bijušie latviešu leģionāri

iemitināti agrākā krodziņā, kuru iedēvē par Sasmaku. Timiānam patīk jaunieši vidusskolēnu gadus, kuri cītīgi mācās, lai panāktu kara gadus nokavēto. Pilsētiņas vingrotavā notiek dažādi kultūras pasākumi. Runcis noskatās Vēja Mātes dejas mēģinājumu gaidāmajai Sprīdiša izrādei, bet angļu kungi, kas atnākuši paskatīties bēgļu nodarbībās, par latviešu literatūru neko nezinādami, notur deļotāju par kabareja zvaigzni.

Spilgts notikums nometnes dzīvē ir krievu repatriācijas komisijas ierašanās pilsētīnā, kas sagādā bažas angļu pārvaldes ierēdņiem. Tie baidās, ka bēgļi, kuri krievus nīst un neieredz, varētu sagādāt nepatīkšanas. Un tā arī notiek. Zīmīgi, ka no komisijas vīriem viens ir latvietis, tulks. Uz kāda bijušā leģionāra jautājumu, vai būtu ieteicams braukt mājās, tulks strupi noņurd: Nebrauciet vis! – šo atbildi, protams, krieviski netulkojot.

Stāstīts arī par mīlestību, kaķu un cilvēku, laimīgu un nelaimīgu. Sirsnīgas attiecības pastāv starp Timiānu un saimniecei Annu. Aplūkotās dažādas negribētā saspīestībā dzīvojošu ļaužu sadzīves problēmas. Vispār grāmatā ietilpināta ļoti bagātīga un daudzpusīga viela, jo, kā autore raksta, viņas vēlēšanās bijusi atstāt patiesu stāstu par šo mūsu tautas daļas pieredzi, kas ir daļa no mūsu vēstures un būtu paglabājama nākotnē. Lai stāsts nebūtu pārāk drūms un garlaicīgs, viņa to ielīkusi mutē Runcim Timiānam. Jāapbrīno un jāuzteic autore krāšņā fantāzija un jaukais humors, vēstot par raibajiem notikumiem no kaķa perspektīvas, ieskaitot Runča filozofēšanu par politiku, Dzelzs priekškaru, Eiropas vēsturi, cilvēku dabu un savstarpējām attiecībām, un daudz ko citu. Kā Timiāns visu to varētu būt zinājis un pratis iztulkot? Autore vairākkārt atgādina, ka dzīvniekiem un sevišķi kaķiem daba piešķirusi īpašas priekšnojautas un dažādus redzējumus, pārvarot laiku un telpu, un Timiāns ar šādām dabas dāvanām, ieskaitot spēju smalki saprast cilvēku valodu, ir bagātīgi apveltīts.

Laima Kalniņa šai grāmatā sarūpējusi visai interesantu lasāmvielu, kas ne tikai labi izklaidē un uzjautrina, bet arī liek iedziļināties un pārdomāt. Jāatzīmē arī viņas skaistā, tīrā un bagātā latviešu valoda, par ko pateicība pienākoties viņas Zemgales-Kurzemes vecmāmiņai. Kalniņa neapšaubāmi ir viena no savas paaudzes spilgtākajām rakstniececēm. Neba velti viņas gara radniece Ilze Šķipsna savā laikā rakstīja, ka uzzinājusi par Jāņa Jaunsudrabiņa balvas piešķirumu Laimai, viņa aiz prieka palēkājusies. Kalniņa ieguvusi arī Anšlava Eglīša un Veronikas Janeliņas

Ilgvars Šteins. *Velosipēda zivs / Bicycle Fish*
Akvarelis, spalva un tuša uz akvareļpapīra, 27 x 34 cm

Par mākslinieku skat. Lindas Treijas rakstu 44. lpp

fonda balvu par mūža devumu latviešu literatūrā. Literatūrvēsturnieks Viesturs Vecgrāvis grāmatas priekšvārdā sniedz vērtīgu izziņu par Laimas Kalniņas dzīvi un veikumiem. Par atbalstu grāmatas izdošanai jāpateicas Pasaules brīvo latviešu apvienībai.

Biruta Sūrmane

Biruta Sūrmane, mūsu redakcijas locekle un kārtējā recenzente (kopš 2001. gada), dodas 12 mēnešu atvaļinājumā. Gaidīsim viņas atgriešanos nākamgad.

NO ZIEMSVĒTKU MAISA

Journal of Baltic Studies 42/4 (December 2011). Association for the Advancement of Baltic Studies <www.balticstudies-aabs.org> Terry Clark, editor <jbs@creighton.edu>.

Liekas, ka *JBS* redaktors ziemas numuru sagatavojis kopā ar Ziemsvētku vecīti, jo acimredzot ir vairāk domāts par lasītāju interesēm un gādāts par lielāku rakstu dažādību.

Stradiņa U. mācībspēks Sergejs Kruks <sergei.kruk@gmail.com>, kurš palaikam nonāk domstarpībās ar saviem latviešu kolēģiem, kritiski vērtē valsts valodas ideju un neatbalsta domu par valodas vēlamo lomu valsts attīstībā, kā liecību minot prof. Ernesta Bleses „bēdīgi slavenu” (*notorious*) reputāciju. Vienā no Parīzes universitātēm doktora grādu informācijas zinībā ieguvušais pētnieks reizēm paļaujas uz novecojušu statistiku un nereti pauž savas domas apšaubāmā formā. Interesanti piezīmēt, ka agrākie Rīgas Franču institūta darbinieki pēc kara rūpējās, lai tieši profesors Blesse palīdzētu jaunveidot Maincas U. (Universitāt Mainz). V. Alehandro Sančesa Nieto <wilder.a.sanchez@gmail.com> raksts par Kaļiņingradas apgabala stratēģisko lomu un nozīmi liekas sagrābstīts un bez dziļuma. Ņemot vērā vēsturisko pieredzi un Lietuvas pretenzijas uz šo Austrumprūsijas daļu, pārsteidz, ka autors aprobežojas tikai ar krievu notiesāta Lietuvas spiega pieminēšanu. Daudz patīkamāk un interesantāk ir lasīt Tartu U. literatūras prof. un pētnieces Līnas Lūkasas <Liina.Lukas@ut.ee> rūpīgi sastādīto rakstu par baltvācu, igauņu un latviešu dzejas un dziesmu mijiedarbību, īpaši vācu literatūrā. Tallinas Tehniskās U.

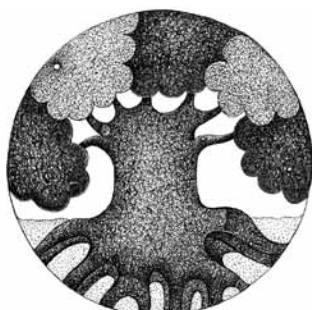
pētnieka Erkki Karo <erkki.karo@ttu.ee> pamatīgais raksts par jauninājumu un reformu politiku Baltijas valstīs sniedz vērtīgus vērojumus par divām, fundamentāli atšķirīgām pieejām reformu plānošanā. Cik var spriest, igauņi savos plānos uzsver horizontālas sadarbības priekšrocības, kamēr Latvija un Lietuva vairāk pievēršas vertikālu struktūru pārveidei. Horizontālā pieeja varētu palīdzēt izvairīties no vecām kļūdām, bet, manuprāt, nepieciešamas abas. Visās trīs Baltijas valstīs šie procesi vēl tikai veidojas, bet iegūtā pieredze palīdzēs labāk formulēt ilgtermiņa reformu politikas specifiku. Kate-Rīna Konta <kont@lib.ttu.ee>, Tallinas U. doktorande un Tallinas Tehniskās U. akadēmisko materiālu iegādes daļas vadītāja, kopā ar latviešu un lietuviešu kolēģiem salīdzina tehniskās informācijas apguvi un iegādi trīs galvenajās Baltijas valstu tehniskās augstskolās, no kurām vecākā ir Rīgas Tehniskā U. (šogad svin 150 gadskārtu), kam seko Tallinas TU un visjaunākā – Gedimīna TU Viļņā (dib. 1962). Laika gaitā strauji turpina pieaugt šo augstskolu bibliotēku apmeklētāju skaits, bet minimālo materiālu iegādei ļoti trūkst naudas. Vislabāk finansētas ir TTU un GTU, bet visbēdīgākie apstākļi ir RTU.

No grāmatu apskatiem latviešu lasītājus iepriecinās Tartu U. profesora Olafa Mertelsmana nesaudzīgā, bet labi pelnītā kritika par krievu ģenerāļa Ļeva Sockova (Sotskov) dokumentu krājumu *Pribaltika i geopolitika 1935-1945* – par Krievijas attiecībām ar Baltijas valstīm pirms padomju okupācijas spēku otrreizējās atgriešanās. Pārējās aplūkotās grāmatas: Daniel Petit. *Untersuchungen zu den baltischen Sprachen* (recenzents Felix Thies, U. zu Köln); Johannes Bobrowski. *Pruzzische Vokabeln: An Old Prussian Glossary* (Trevor G. Fennell, The Flinders U. of South Australia); Max Engman. *Pitkät jäähvyäiset: Suomi Ruotsin ja Venäjän välissä vuoden 1809 jälkeen* – par Somiju 19. gs. sākumā (Bradley D. Woodworth, U. of New Haven); Kestutis Skrupskelis. *Ateitis draugai: Ateitininkų istorija (iki 1940 m.)* – par lietuviešu katoļu jaunatnes kustību *Ateitis* (Vilius Rudra Dundzila, Harry S. Truman College); Dalia Leinarte. *Adopting and Remembering Soviet Reality: Life Stories of Lithuanian Women, 1945-1970* (Aili Arelaid-Tart, Tallin U.); Maria Golubeva/Robert Gould, eds. *Shrinking Citizenship: Discursive Practices That Limit Democratic Participation in Latvian Politics* (Timofey Agarin, U. of Aberdeen).

Gundars Keņiņš Kings

Pacifika Luterāņu Universitāte

LABVĒĻI

Zīm. Agnese Matisona

*Vendīgs auģa ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Z E L T A

Amerikas Latviešu apvienība
Sigurds Brīvkalns
Šellija Ekmane
Rita Gāle
Andrejs Ķīsis
Andrejs Ozoliņš
Andris Priedītis
Jautrīte Saliņa
Ilgvars Šteins
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Kārlis Vasarājs
ANONĪMS – 1

S U D R A B A

Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Voldemārs un Irēne Avens
Andrejs Baidiņš
Nikolajs Balabkins
Maija Bišmanis
Uldis Bluķis
Jānis Brežinskis
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Čakars
Laila un Pāvils Čakuli
Māra un Ojārs Celle
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Aina Dravnieks
Rita Drone
Jānis Eglītis
Līga Gaide
Richards Grigors
Lolita Gulbis
Ingrīda Jākobsone
Laima Kalniņa
Fred A. Keire
Dace Ķezbers
Egils Kronlins
Kazimirs Laurs
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Lalita Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Guna Mundheim
Arturs Neparts
Ausma Matcate-Nonācs

Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Jānis J. Pirktiņš
Ilze Plaudis
Guntis un Māra Plēsums
Vilis M. Plinte
Astra un Andris Roze
Alfreds R. Semeiķis
Maija un Juris Šleseri
Ilona un Raimonds Staprāns
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Biruta Sūrmane
Tupešu Jānis
Lauma Upelniķis Katis
Dagmāra Vallens
Pāvils Vasariņš
Rasma Vītols
Modris un Gita Zandbergs
Ģirts Zēgners
Gunars Zvejnieks
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S

Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Gundega Dāvidsone
Ligita Evans
Edīte Franklin
Ligita Galdiņa
Tija Kārkle
Indulis Lācis
Jānis Langins
George Liepiņš
Ieva Liepkauļa
Juris un Silvia Orle
Lilija Pencis
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Ausma Rabe
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Jānis M. Riekstiņš
Helmi Rožankovska
Silvija Rūtenberga
Linda Treija
Leo Trinkuns
Juris Vīksniņš

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Telefons/telefakss: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Galvenā redaktora vietnieks:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
Telefons: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Redaktori:

Voldemārs Avens, Vita Gaiķe,
Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Sileniņš, Juris Šlesers,
Linda Treija, Lilita Zaļkalne

Konsultanti:

Ingrīda Bulmane, Līga Gaide,
Tija Kārkle, Uldis Matīss, Andris Priedītis

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

Maketētājs: Juris Žagariņš

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus/tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta. Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt *JG* saimniecībā.

JG SATURA RĀDĪTĀJI

Pasūtīnāmi no *JG* saimniecības, Kanādas un ASV valūtā maksā vienādi:

Nr. 100-150	\$7,-
Nr. 151-175	\$5,-
Nr. 176-200	\$5,-
Nr. 201-230	\$8,-

JG mājas lapa: <<http://zagarins.net/JG>>

JAUNĀS GAITAS ABONEMENTS MAKSĀ:

Kanādas un ASV valūtā vienādi:

Visās valstīs – 1 gads \$39,-
2 gadi \$76,-

Atsevišķa numura cena \$10,-

Krājumā ir arī vairums agrāko *JG* numuru.

Sarakstu un cenas var pieprasīt no *JG* saimniecības.

JAUNO GAITU VAR IEGĀDĀTIES:

ANGLIJĀ

E.D. Rusovs
2 Wellington Terrace
Basingstoke, Hants. RG 23 8HJ

AUSTRĀLIJĀ

Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca
A. Priedīte-Rīga, 32 Parnell St.
Strathfield, N.S.W. 2135

Latvian Books
Box 1287, G.P.O.
Adelaide, S.A. 5001

KANĀDĀ

Letts Shop – dāvanu veikals
Kanādas Latviešu centrs Toronto
4 Credit Union Dr
Toronto ON M4A 2N8

LATVIJĀ

A/S „Danske Bank”,
Lāčplēša ielā 75, Rīga LV 1011

IBAN – LV61MARA00002028 26000
Ingrīda Bulmane (*JG* žurnāla abonēšana)
1 gads (4 numuri) Ls 20,-

Tuvāka informācija – Ilze Dzelme 67-289619

Latvijas Okupācijas muzeja grāmatgaldā
Strēlnieku laukumā 1, Rīga LV-1050

„Satori” grāmatnīca
Lāčplēša ielā 31, Rīga LV-1011

LETTERS. Indra Gubiņa's seven poems are a meditation on the beauty and violence of nature, the passage of time and the power of words, concluding with an intimation that, when the light gets to be blinding (..) a Great Hand will close the curtain. Juris Zommers, in his poem, counts 5270 books in his personal possession (half of them unread – naturally) and hears the sigh of a bookworm facing mortality. ●● The short story "Foxes and Bloodhounds" by Gundars Ignats, a young writer currently popular in Latvia, tells of a romantic fantasy befuddling a man while his female colleagues pursue him in a brutal paintball battle.

LITERARY COMMENT. Poet-critic-translator Ingmāra Balode, and her colleague-in-trade Māris Salējs, author of a recently published monograph on Latvian poet and translator Uldis Bērziņš, discuss, compare and contrast the poetry of Bērziņš and the Polish-Lithuanian Nobel laureate Czesław Miłosz (1911-2004). ●● An essay by Jānis Liepiņš marks the passing of Bronislava Martuževa (1924-2012), a much-beloved poet who for most of her life personified indomitable resistance to Soviet repression. Words addressed to her in 1990 by Laima Līvena, the editor of her collected poems, make plain the strength and the cost of that resistance. ●● Ingmāra Balode summarizes the lifetime achievement and literary testament of Nobel laureate Wisława Szymborska (1923-2012). Her poem "Hatred", translated by Uldis Bērziņš, is a sample of the Polish poet's acerbic, ironic style. ●● Milda Grinfelde (1909-2000) was a soul-mate, muse and companion to poet Aleksandrs Čaks in his latter years. Jānis Liepiņš, who knew her well, composed a fictional letter from her to Čaks, "Break-up Game", published here, as part of a dramatic production to celebrate the 110th birthday of the poet. ●● Knuts Skujenieks, in a transcript from a TV interview, characterizes the cultural situation in Latvia as *verging on a slippery slope*, but takes solace in the hope that a catharsis will yet turn it around. ●● Juris Šlesers looks deeply into the autobiographical memoir of Andris Kadeģis, an ex-US Air Force officer who resettled in Münster, Germany, where he worked as a medical doctor and contributed much personal energy to the Latvian cause during the decade of the 1980's ●● Our contributing editor Maija Meirāne reports on the Center for Research on Latvian Literature in Exile, established at the University of Latvia Philology Department with aid from a fund in memory of exile poet Valda Dreimane (1932-1994). Meirāne, a poet herself, also reminisces on her soul sister, art photographer Helēna Hofmane (1931-2011), and shares a selection of her black and white images.

REMEMBRANCES AND HISTORY. Laimonis Purs continues his account of the career of Soviet-era politician and journalist Kārlis Ozoliņš. ●● Ivars Aļķis writes about the life of editor and publicist Arvīds Avots as documented by his son Alnis Avots. ●● Rolfs Ekmanis brings us the latest installment on Radio Free Europe / Radio Liberty in his history of international Latvian-language broadcasting during the Cold War.

ART. Long-time readers of *Jaunā Gaita* grieve the passing of two world-renowned artists, Laimonis Mieriņš (1929-2011) and Ilgvars Šteins (1925-2011), both of whom have contributed in their lifetimes many memorable images to these pages, including cover art and, in the case of Mieriņš, art criticism. In the first part of an in-depth biographical study, art critic Māris Brancis describes Mieriņš' home life in exile in Leeds, England. Our art editor Linda Treija gives tribute to the life and genius of Šteins and displays a selection of his art in color reproduction, including the cover of this issue. Treija also introduces the work of artist Ināra Matīsa with two samples of her brilliant iridescent abstractions.

CURRENT EVENTS AND OPINION. "Kiberkambaris", our glimpse of the best of Latvian-language internet discussion, opens with an opinion that we need to teach our children to take pride in our wartime history, and, after some flashes of rancor, winds up on a philosophical note. ●● "In a Few Words" – news shorts on recent publications, awards, music, theater, visual arts, folk customs, dual citizenship, diaspora, statistics, prehistoric Latvian cliff writings, and pivotal happenings in these turbulent times in the European Union, in Latvia and elsewhere.

BOOK REVIEWS. *Mach dich auf und werde Licht: Zu Leben und Werk von Ernst Glück (1654-1705)*. Akten der Tagung anlässlich seines 300. Todestages vom 10. bis 13. Mai 2005 in Halle (Saale)/Schiller Ch., Grudule M. [Hrsg.]. Halle – reviewed by Ināra Klekere ● *Nezināmais karš: Latviešu nacionālo partizānu cīņas pret padomju okupantiem 1944-1956* (The Unknown War: Latvian National Partisan Battles against Soviet Occupiers 1944-1956) – Aleksandrs Kiršteins ● Nikolo Makjavelli (Nicolo Machiavelli). *Valdnieks* (The Prince) transl. Veronika Strēlerte – Aina Sikсна ● Lorenss Darels (Lawrence Durrell). *Aleksandrijas kvartets*. *Baltazars* (Alexandria Quartet. Balthazar) transl. Māra Rūmniece – Lāsma Ģibiete ● Laima Kalniņa. *Runcis Timiāns un Anna* (Tomcat Timians and Anna) – Biruta Sūrmane ● *Journal of Baltic Studies* 42/4 (December 2011), published by the Association for the Advancement of Baltic Studies – Gundars Ķeniņš Kings. (jž)